

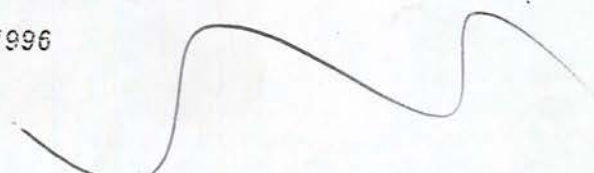
ÇEVİRİBİLİM VE YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE

ARAÇ ÇEVİRİ UYGULAMALARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Erkan TÜRKOĞLU

ESKİŞEHİR- 1996

T.C
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEVİRİBİLİM VE YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE
ARAÇ ÇEVİRİ UYGULAMALARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Erkan TÜRKOĞLU

Danışman:Yard.Doç.Dr. Mustafa ÇAKIR

ESKİŞEHİR-1996

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

ÖZET

Çeviribilim ve yabancı dil öğretimi ayrı iki bilim dalıdır. Çeviribilim, çevirme ve çevirilerle ilgilenir. Çevirinin farklı tanımları yapılmaktadır. Ancak genel olarak çeviri; bir dildeki bir metnin anlamsal ve işlevsel eşdeğerlilik sağlayarak başka bir dile aktarılması olayıdır. Bu bağlamda yalnızca kaynak ve erek dili bilmek çeviri yapmak için yetmemektedir. Dilin yanında dili konuşan insanların yaşamını, kültürünü de bilmek gerekir.

Farklı çeviri türleri (edebi, teknik çeviri gibi) bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da değişik çeviri yöntemleri uygulanmaktadır. Çeviri olayında; çevirmen, kaynak ve erek dil, kaynak ve erek dilin içinde bulunduğu kültür, kaynak metnin dilsel, biçimsel ve estetik özellikleri, metnin değeri, metin yazarının vurgulamak istedikleri ve çevirmenin çalıştığı ortam gibi pek çok etken önemli yer tutmaktadır.

Yabancı dil öğretimi; yabancı bir dilin kurumsal çerçevede, belirli yöntem ve tekniklerle öğretilmesi ile ilgilenir. Yabancı dil dersi ise; yabancı dil öğretimi amaçlarının gerçekleştirildiği ortamdır. Yabancı dil öğrenme süreci- bütünüyle olmasa da - burada gerçekleşir. Yabancı dil dersinde çeviri bir amaç değil, bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda yabancı dil dersinde çeviriye yer verilip verilmeyeceği konusu, bilim adamları arasında uzun tartışmalara neden olmuştur. Ancak günümüzde bu tartışmaların yönü değişmiş ve çeviri uygulamalarına yabancı dil dersinde ne zaman, nasıl ve hangi seviyede yer verileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu durumda yabancı dil dersinde belirli sınırlılıklarla yazılı ve sözlü çeviriye yer verilebilir. Bu uygulamalar genelde alıştırmalar şeklinde olup yabancı dil dersinde edebi

metinlerden çok günlük yaşamla ilgili metinler kullanılır. Çeviri uygulamalarına yer verirken; öğretilecek yabancı dilin durumu, eğitim seviyesi ve eğitim kurumları, hedef grup ve seviyesi, yapılacak çeviri uygulaması ve materyal gibi noktalar dikkate alınmalıdır. Yukarıda vurgulanan noktalar ülkemiz için de geçerlidir. Ancak ülkemizde yabancı dil derslerinde çeviriden daha çok ölçme aracı olarak yararlanılmaktadır.

Öğretmen yabancı dil dersinde çeviriye yer verirken çok dikkatli ve titiz davranmalıdır. Zaten öğretmenin de çeviri konusunda yeterli bilgiye sahip olması gereklidir.

Yabancı dil dersinde çeviriden verimli ve akıllıca faydalanmak için; belirli bir dilde, belirli hedef gruba göre bir ders programı geliştirilebilir. Bu çalışma ise, çeviribilim ve yabancı dil öğretimi uzmanlarının işbirliği ile gerçekleştirilebilir.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Übersetzungswissenschaft und die Fremdsprachendidaktik sind zwei verschiedene wissenschaftliche Zweige. Die Übersetzungswissenschaft beschäftigt sich mit Übersetzen und Übersetzungen. Man kann verschiedene Übersetzungsdefinitionen machen. Allgemein kann die Übersetzung so definiert werden: Übersetzung ist ein Prozeß, in dem ein Ausgangssprachlicher Text aus einer Sprache in einen semantisch und funktionell äquivalenten Ziel-sprachlichen Text übertragen wird.

Es reicht nicht aus, nur Kenntnisse in der Ausgangs- und Zielsprache zu haben. Neben sprachlichen Kenntnissen muß man auch Kenntnisse über Lebensweisen und Kultur der Menschen, welche durch die Sprache zum Ausdruck gebracht wird, beherrschen. Es gibt verschiedene Übersetzungsarten. (literarische und technische Übersetzung u.a.). Je nach den Übersetzungsarten gibt es verschiedene Übersetzungsmethoden. In der Übersetzung können die Faktoren; Übersetzer, Ausgangssprache und Zielsprache, die Kultur, in der sich die Einzelsprachen befinden, der Ausgangstext mit seinen sprachlichen, stilistischen, und ästhetischen Eigenschaften, die Qualität des Textes, Werkverständnis des Autors, praktische Bedingungen, unter denen der Übersetzer arbeitet, sehr wirksam erscheinen.

Im weiteren Sinne beschäftigt sich die Fremdsprachendidaktik mit Lehren und Lernen von fremden Sprachen in jeglichen institutionellen Zusammenhang mit bestimmten Methoden und Techniken. Im Fremdsprachenunterricht werden die didaktischen Ziele des Fremdsprachenunterrichts

verwirklicht. Der Lehr- und Lernprozeß von fremden Sprachen - wenn auch nicht ganz - lassen sich im Fremdsprachenunterricht verwirklichen.

Im Fremdsprachenunterricht wird die Übersetzung nicht als Ziel, sondern als Mittel zum Beibringen der gelernten Sprachen gebraucht. Die Frage, ob man im Fremdsprachenunterricht übersetzen kann oder soll, hat unter den Wissenschaftlern zu heißen Diskussionen geführt. Aber heute hat sich die Richtung der Diskussionen verändert und man hat angefangen zu diskutieren, wann man, wie man und in welcher Lehrstufe man im Fremdsprachenunterricht die Übersetzung einsetzen kann.

Mit Einschränkungen kann man im Fremdsprachenunterricht schriftliche und mündliche Übersetzung als Übungsform benutzen. Die Übersetzungsübungen, die man im Fremdsprachenunterricht anwenden will, sollte man mehr aus alltäglichen Kommunikationstexten auswählen, als aus literarischen Texten. Die vermittelnde Fremdsprache, die Bildungseinrichtung (der Schüler), die Adressatengruppe, die Übersetzungsübungen und die Übersetzungs-materialien (Texte) sind wichtige Punkte, die von großer Bedeutung sind, wenn man im Fremdsprachenunterricht Übersetzungen zur Hilfe zu nehmen pflegt.

In unserem Land wird die Übersetzung auch im Fremdsprachenunterricht benutzt, aber als ein Testmittel, um die Leistungen der Schüler zu messen. Hier muß man auf die Rolle des Lehrers beim Übersetzen im Fremdsprachenunterricht andeuten. Der Lehrer muß mit Vorsicht und Aufmerksamkeit vorgehen, wenn er Übersetzung im Fremdsprachen-

unterricht einsetzen will. Es ist auch Selbstverständlich, daß der Lehrer sich über Übersetzung gut auskennt.

Um die Übersetzung im Fremdsprachenunterricht leistungsfähig und vernünftig anzuwenden, kann ein Unterrichtsprogramm für eine bestimmte Sprache und Adressatengruppe entwickelt werden. Diesen Vorschlag kann man in Zusammenarbeit mit Übersetzungswissenschaftlern und Fremdsprachendidaktikern im Rahmen der Fremdsprachendidaktik bearbeiten.

ABSTRACT

The art of translation and foreign language teaching are two different sciences. The first one deals with translating and the text translated. Although various definitions of translation are made, translation in general may be defined as the replacement of a textual material in one language by another text in another language by providing the equivalency in the concept and the function. In this context, to make translation a knowledge of the source and the target language alone is not sufficient. It is necessary to know not only the language of the native speakers but also their life and culture.

There are various types of translation and as a result there are different methods of translation. In the translation process many factors like the translator, the source and the target languages, the culture in which the languages are spoken, linguistic, stylistic and aesthetic characteristics, of the source text, the value of the text, the points that the writer wanted to emphasize, and the situation in which the translator works play important roles.

In a broader sense, foreign language teaching involves with teaching a foreign language with specific methods and techniques in an institutional framework. A foreign language course is the environment where the foreign language teaching goals are achieved. The process of learning a foreign language takes place here although not utterly. Translation in a foreign language course is used not as a goal but as a means of carrying out the teaching process. In this context whether

translation will be used in a foreign language course has caused many discussions among the authorities. Today the discussion has changed its direction and the problems of when, how and at which levels the application of translation will be used in a foreign language course, form the core of the discussions.

In a foreign language course written and verbal translations can be used with certain limitations. These applications are generally in the form of exercises. In a foreign language course, mostly the text about the daily life are used rather than literature texts. While allocating time for translation in a course, matters such as the condition of the target language, its educational level and institutions, student group and its level, the application of translation to be made and the materials must be taken in to account. The considerations mentioned above are applied for our country as well, but translation in foreign language courses here are mostly used as a means of evaluation.

Teacher must be very careful and meticulous while using translation in the class. It is also expected that a teacher have proper knowledge in translation.

To take advantage of translation in a foreign language class, a course program, in a certain language aimed for a certain target group can be developed. Such a study can be carried out with a co-operation of the authorities of translation art and foreign language teaching.

ÖNSÖZ

Önemli bir olgu olan çeviri konusunun ülkemizde bağımsız bir bilim dalı olarak tam anlamı ile yerleşmiş durumda olmadığı görülmektedir. Ancak çeviri çalışmalarının hızla devam ettiğini; üniversitelerimizde batı dilleri (Almanca - Fransızca - İngilizce) ile ilgili çeviri bölümlerinin açıldığı ve çeviribilimle ilgili seminer, sempozyum gibi bilimsel toplantıların yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde yeni bir bilim dalı olan çeviribilimle ilgili bir çalışma yapmak ayrı bir dikkat ve önem gerektirmektedir.

Çeviribilim ve yabancı dil öğretimi geçmişten günümüze tartışılan bir konudur. Yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarının yapılması bütün çeviribilimciler ve yabancı dil öğretimi ile ilgilenen bilim adamları arasında sürekli tartışılmıştır. Ülkemizdeki durum açısından bu konunun değerlendirilmesinin başka çalışmalara ışık tutacağı kanısındayım.

Çalışmamda yardımlarını esirgemeyen başta değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR'a olmak üzere Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda görevli bütün hocalarıma ve çalışmamın yazılmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
ZUSAMMENFASSUNG.....	III
ABSTRACT.....	VI
ÖZGEÇMİŞ.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**ÇEVİRİBİLİM**

1.1. Çeviri ve Önemi.....	5
1.2. Çevirmek ve Çeviri.....	7
1.2.1. Dilden-dile Çeviri.....	8
1.2.2. Dil-içi Çeviri.....	16

1.3. Çeviride Etkili Olan Faktörler.....	18
1.3.1. Dile Bağlı ve Dil Dışı Faktörler.....	19
1.4. Dilin İşlevleri ve Çeviri.....	23
1.4.1. Dilsel İşlev Açısından Çevrilebilirlik.....	25
1.5. Yazılı ve Sözlü Çeviri.....	26
1.5.1. Sözlü Çevirinin Aşamaları.....	30
1.5.1.1. İşitme-Anlama Aşaması.....	30
1.5.1.2. Çözümleme ve Özümseme Aşaması.....	32
1.5.1.3. Yeniden İfade Etme Aşaması.....	33
1.6. Çeviribilim ve Sözlü Çeviri.....	34
1.6.1. Çeviribilimin Dalları.....	35
1.6.1.1. Çeviri Kuramı.....	36
1.6.1.2. Dilbilimsel Çeviribilim.....	37
1.6.1.3. Metne Dayalı Çeviribilim.....	37
1.6.1.4. Çeviri Süreci Ağırlıklı Çeviribilim.....	38
1.6.1.5. Bilimsel Çeviri Eleştirisi.....	38
1.6.1.6. Uygulamalı Çeviribilim.....	38
1.6.1.7. Çeviri Tarihine Yönelik Çeviribilim	39
1.6.1.8. Çeviri ve Alımlama Tarihiyle İlgili Özelliklere Yönelik Çeviribilim.....	39
1.6.1.9. Çeviri Eğitimi.....	39
1.7. Metin Türü ve Çeviri.....	40
1.7.1. Bilgilendirici Metinler	43
1.7.2. Anlatımcı Metinler	44
1.7.3. İşlemsel Metinler.....	45
1.7.4. İşitsel-Araçlı Metinler	45
1.8. Çeviri Türleri.....	46

1.8.1. Edebi Çeviri.....	46
1.8.2. Teknik Çeviri.....	46
1.9. Çeviri ve Eşdeğerlilik.....	47
1.9.1. Çeviride Eşdeğerlilik Türleri.....	49
1.9.1.1. Düzanlamsal Eşdeğlilik.....	49
1.9.1.2. Yananlamsal Eşdeğlilik.....	51
1.9.1.3. Metin Türü Gelenekleriyle İlgili Eşdeğerlilik..:	53
1.9.1.4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlilik.....	54
1.9.1.5. Biçimsel Eşdeğerlilik.....	55
1.10. Türkiye'de Çeviri ve Çeviribilim.....	55
1.10.1. Türk-Batı İlişkileri ve Çeviri Hareketleri	57
1.10.2. Tercüme Bürosu.....	60
1.10.3. Günümüzde Çeviribilim ve Çeviri Bölümleri	61

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

2.1. Tanımı.....	64
2.2. Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminin Tarihsel Gelişimi	65
2.2.1. Cumhuriyetten Önceki Dönem.....	65
2.2.1.1. Tanzimata Kadar Olan Dönem.....	66
2.2.1.2. Tanzimattan Cumhuriyete Kadar Olan Dönem.....	66
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	67
2.3. Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri.....	68
2.3.1. Dilbilgisi Çeviri Yöntemi.....	69
2.3.2. Düzvarım Yöntemi.....	70

2.3.3. Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi.....	71
2.3.4. Bilişsel Öğrenme Yöntemi.....	72
2.3.5. İletişimci Yaklaşım.....	73
2.3.6. Seçmeli Yöntem.....	74
2.4. Diğer Yöntemler.....	75
2.4.1. Telkin Yöntemi.....	76
2.4.2. Grupla Dil Öğretimi Yöntemi	76
2.4.3. Sessizlik Yöntemi.....	76
2.4.4. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi	77
2.5. Yabancı Dil Öğretiminde Dört Temel Beceri	77
2.5.1. Dinleme.....	79
2.5.2. Konuşma	79
2.5.3. Okuma.....	80
2.5.4. Yazma	80
2.6. Yabancı Dil Öğretiminde Temel İlkeler	81
2.6.1. Dört Temel Beceriye Geliştirme	82
2.6.2. Öğretim Etkinliklerini Önceden Planlama	82
2.6.3. Basitten Karmaşığa, Somuttan Soyuta Doğru Öğretme.....	83
2.6.4. Görsel ve İşitsel Araçları Kullanma	83
2.6.5. Ana Dilini Gerekli Durumlarda Kullanma	83
2.6.6. Bir Seferde Bir Tek Yapıyı Sunma	84
2.6.7. Verilen Bilgilerin Günlük Yaşama Aktarılmasını Sağlama.....	84
2.6.8. Öğrencilerin Derse Daha Etkin Katılmalarını Sağlama.....	84
2.6.9. Bireysel Farklılıkları Dikkate Alma	85

2.6.10. Öğrencileri Güdöleme ve Cesaretlendirme	85
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI DİL DERSİ VE ÇEVİRİ

3.1.Yabancı Dil Öğretiminde Araç ve Amaç Çeviri.....	86
3.1.1. Amaç Çeviri	88
3.1.2. Araç Çeviri	89
3.2.Yabancı Dil Dersinde Çeviri	89
3.2.1. Öğretilecek Yabancı Dilin Durumu	90
3.2.2. Eğitim Seviyesi ve Eğitim Kurumları.....	91
3.2.3. Hedef Grup ve Seviyesi.....	92
3.2.4. Yapılacak Çeviri Uygulamaları ve Materyal	92
3.3. Ölçme Aracı Olarak Çeviri.....	94
3.4. Yabancı Dil Dersinde Çeviri Alıştırmaları (Uygulamaları).....	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	96
EKLER.....	i
KAYNAKÇA.....	ix

GİRİŞ

Dilbilimin bir alt dalı olarak görülen Çeviribilimden Yabancı Dil Öğretiminin de yararlandığı bir gerçektir. Örneğin; Yabancı dil öğretimi yöntemlerinden dilbilgisi çeviri yöntemi çeviriden geniş bir şekilde faydalanmaktadır. Bununla birlikte çağın gereklerine göre zamanla yabancı dil öğretimi yöntemleri değişmiş ve gelişmiştir. Bu süreç içinde "yabancı dil öğretiminde çeviri uygulamalarına yer verilip verilmeyeceği, veya yabancı dil dersinde çeviriden ne ölçüde faydalanılacağı sorusunu cevaplamak oldukça geniş tartışmalara neden olmuştur." (Krings 1991: 273).

Yabancı dil dersinde çeviri bir amaç değil, bir araç olarak kullanılmaktadır. Yabancı dil öğretiminin esas amacı; öğrenciye dört temel beceriyi (dinleme - konuşma - okuma - yazma) kazandırmaktır. Bu bağlamda, bir araç olarak kullanılan çevirinin bu becerilerin geliştirilmesine ne kadar katkıda

bulunduğunun saptanması gerekmektedir. Yabancı dil öğrenen kişilerin bu dört temel beceriyi iyi öğrenmesi, erek dili konuşan insanlarla rahatlıkla iletişim kurmasını ve dile hakim olmasını sağlayacaktır.

Çeviri sürecinde, çeviri yapan kişilerin hem kendi dillerini hem de çeviri yapılan dilleri daha iyi öğrendiği varsayılmaktadır. Çeviri sayesinde, kişi kendi dilini daha derinden kavrayarak ana dilinin zenginliklerini bula caktır. Ayrıca yabancı dilin sözcükleri ile etkileşim, kişiye ana dilini daha da geliştirme imkanı verecektir. Bu nedenle, çeviri yapmak gerek ana dili gerekse kişinin yabancı dili öğrenmesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de yabancı dil derslerinde çeviri yaygın olarak kullanılmaktadır. Üniversitelerimizde geniş bir şekilde Yabancı Diller Bölümü programlarında ve aynı zamanda seviyesine göre orta ve lise öğretiminde yer alan çeviri dersleri bu konunun önemini ortaya koymakta ve yabancı dil öğrenirken çeviriden faydalanıldığını göstermektedir. Ancak yapılan bu öğretim nitelik ve nicelik olarak ayrı bir tartışma konusudur.

Çeviri yapan kişilerin yaptıkları çevirilerde başarılı olmaları, çeviri kavramını ve çeviri yöntemlerini iyi bilmelerine bağlıdır. Ancak Türkiye’de yapılan uygulamalar (sınıf içi çeviri uygulamaları, çevirinin nasıl yapılacağı konusu, çeviri ile ilgili açıklayıcı ön bilgilerin tam olarak verilmemesi /.../ gibi) göstermiştir ki, bu konuya fazla dikkat edilmemektedir. Bu nedenle konu ayrı bir önem kazanmaktadır.

Yapılan bu çalışma ile, yabancı dil dersindeki araç çeviri uygulamalarına örnekler verilerek, araç çevirinin yabancı dil dersine yaptığı katkılar gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; yabancı dil dersinde çevri yapılmalı mı, yapılmamalı mı tartışmasının dışında, yabancı dil dersindeki çeviri uygulamalarının nasıl ve ne zaman (öğretim seviyesi ve durumuna göre) yapılması gerektiğinin ortaya konmasıdır. Yabancı dil öğreten kişilerin, yaptırdıkları çeviri uygulamalarında başarılı olabilmeleri için, çeviribilimi iyi bilmeleri gerekmektedir. Eğer çeviri uygulamaları bilinçsizce yapılacak olursa, bu yabancı dil öğrenen kişilerin dile karşı olan motivasyonunu etkileyecek ve derse olan ilgiyi azaltacaktır. Bu çalışma ile, yabancı dil dersinde çeviri yaptıracak/yapacak, kişilerin araç çeviriden nasıl faydalanacaklarını göstermek ve bilinçsizce yapılan çeviri uygulamalarının etkilerini en aza indirmek amaçlanmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çevirinin önemi ve kapsamı üzerinde durulmuş, dile ve dilden çeviri, yazılı ve sözlü çeviri ve çeviri bilimin ana alanları incelenmiştir. Ayrıca, çeviri ve metin türü, çeviri ve eşdeğerlilik, Türkiye'de çeviri ve çeviribilim konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde; yabancı dil öğretimi tanımlanarak tarihsel gelişimi anlatıldıktan sonra, yabancı dil öğretim yöntemleri, yabancı dil öğretiminde temel beceri ile temel ilkeler ifade edilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise; yabancı dil öğretiminde amaç ve araç çeviri açıklanmış, yabancı dil dersinde çeviri uygulamaları ve araç çevirinin yabancı dil dersine katkısı üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak ise, konunun genel bir değerlendirmesi yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın materyalini; konu ile ilgili dergilerde yer alan makaleler, sempozyum bildirileri, yayımlanmış kitaplar ile daha önce gerek Türkiye gerekse diğer ülkelerde yapılmış araştırma sonuçları oluşturmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak; ilk önce konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, gerekli veriler toplandıktan sonra, konunun ana hatları oluşturulmuş ve bu ana hatlar çerçevesinde çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİM

1.1. Çeviri ve Önemi

İnsanlar farklı dilleri konuştuğu sürece çeviri kaçınılmaz bir etkinlik olacaktır. Çeviri, günümüzde hemen her yerde duyduğumuz bir olgu ve kültür hayatımızın her dilimini önemli ölçüde etkileyen bir işlemdir.

Her zaman etkileşim halinde olduğumuz ve evimizin başköşesine koyduğumuz kitle iletişim araçlarından biri olan televizyondaki yayınlardan çoğu çeviridir. Hatta gazetelerde okuduğumuz haberlerin, yazı dizilerinin önemli bir kısmı çeviridir; bilim ve sanata az veya çok çeviri karışmış ve günlük hayatımıza girmiş durumdadır. Bu özelliği ile çeviri, farklı

toplumlar arasında bir bağ gibi onları birbirine tanıtan, kültürel öğelerini bir toplumdan diğerine aktaran ve taşıyan önemli bir faaliyettir.

Çevrilmiş yapıtlardan, televizyonda gösterilen filmlerden veya programlardan bizim dışımızdaki farklı kültürleri tanıyoruz. Ayrıca başka insanlar da bizi ve kültürümüzü çeviri aracılığıyla öğreniyor ve yayıyorlar. Bir kaç tane yabancı dil bilsek de, bildiğimiz dillerin dışında kalan diğer kültürlerin bilimini, sanatını, edebiyatını kendi dilimize çevrildiği ölçüde öğreniyor ve tanıyoruz. Öyleyse toplumumuzda bulunan her kesimden insan az veya çok çeviri ile iç içedir. Bu yönüyle çeviri Göktürk (1986:9)'ünde belirttiği gibi başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılmasıdır.

Bu anlamda, Işık (1989:29)'ın da değindiği gibi çeviri yapmak insanoğlunun sıradan bir uğraşıdır. Hiç durmaksızın çeviri yaparız: aynı dillerin çevresinde, kendimize ya da başkalarına ait bir tümceyi değişik sözcüklerle anlat-tığımızda; bir dilden öbürüne geçtiğimizde, gündelik dilimizde sözlü olarak ya da zihinde yaptığımız bir hesabı sayılarla yazdığımızda ya da önce bir el kol hareketiyle verdiğimiz iletiyi söze dönüştürdüğümüzde; son olarak, bir metni bir dilden bir başka dile çevirdiğimizde.

Her dilin oluşturduğu kültürel bir bağlam vardır. Yeryüzünde konuşulan dil sayısının ortalama bir hesapla 3000 - 3500 (Bkz. Aksan 1990 : 101) olduğunu düşünürsek çevirinin önemi daha iyi anlaşılır. Dilini bilmediğimiz bir ülkeye gittiğimizde, yanımızda o dili bilen bir çevirmen

yoksa, çevirinin değerini ve gerekliliğini o zaman daha iyi kavrarız. Ayrıca, farklı iki dili konuşan insanlar ekonomik veya başka nedenlerden dolayı bir araya gelmişlerse, onların arasındaki iletişimi sağlayacak bir kişi de yoksa, işleri büsbütün zorlaşacaktır.

O halde her yerde her zaman farklı dilleri konuşan insanlar arasında iletişimi sağlayacak araçlardan bir tanesi de çeviridir. Eski metinlerin güncelleştirilmesinde çeviriye, dolayısıyla da çevirmen veya dilmaça gereksinim duyulmaktadır. Sonuç olarak çeviri, ister yazılı ister sözlü olsun insanlar için kaçınılmaz bir etkinliktir. Bu bağlamda yaşadığımız çağı " çeviri çağı " olarak nitelendiren Kostantinovic (Çev. Cemal 1979: 274) çevirinin çağımızda dev boyutlar kazandığını ve çoğu bilimsel ve yazınsal yapıtların, ansiklopedilerin, aynı anda bir kaç dilde yayımlanmakta olduğunu belirtmektedir.

1.2. Çevirmek ve Çeviri

Yukarıda sözü edilen çevirmek ve çeviri kavramlarını açıklayalım. Literatürde bu kavramın çeşitli tanımları olduğu görülmektedir. Türk Dil Kurumu' nun yayımladığı Türkçe Sözlükte (1979) çevirmek sözcüğünün ondan fazla anlamının arasında bu konuyla ilgili olarak çevirmek " bir dil-den başka dile aktarmak, tercüme etmek " diye açıklanmıştır. Çeviri ise "bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı ya da kitap, tercüme " olarak anlatılmıştır.

Diğer taraftan Almanca sözlüklere baktığımızda çevirmek sözcüğünün karşılığı olan "übersetzen" sözcüğü " in eine andere Sprache übertragen; einen Satz, Text wörtlich Sinngemäß . " (Bir başka dile aktarmak; bir cümleyi, bir metni sözcüğü sözcüğüne anlam olarak aktarmak)(Wahrig 1986) şeklinde açıklanmıştır. Burada Almancadaki "übersetzen" sözcüğündeki vurguya dikkat edilmesi gerekir. Çünkü " über'setzen " sözcüğünde vurgu ikinci hecededir ve anlamı " çevirmek " tir. Eğer vurguyu ilk heceye alırsanız, sözcük " 'übersetzen " şeklinde okunur ve anlamı " karşı tarafa geçirmek, nakletmek " diye değişir.

1.2.1. Dilden-Dile Çeviri

Sözcük anlamından yola çıkarak çevirinin tanımı daha kapsamlı bir şekilde şöyle yapılabilir. Çeviri, " bir dildeki belli bir parçada, yani dilcede bulunan anlamın, başka bir dildeki belli bir dilcede yeniden kurulmasını sağlayacak biçimde girişilen dilsel bir aktarma işlemidir." (Başkan 1978 : 27).

Yapılan bu çeviri tanımından da anlaşılacağı üzere, iki tane dil söz konusu edilmektedir. Başkan (1978 : 27) bu iki dili " kendisinden aktarma yapılan *kaynak - dil* ve kendisine aktarma yapılan *erek - dil* " diye tanımlamaktadır. Buna göre Almanca'dan Türkçe'ye yapılan bir çeviride yabancı dil Almanca kaynak - dil'dir; ama Türkçe'den Almanca'ya yapılan bir çeviride ise aynı yabancı dil Almanca bu defa erek dil olur.

Vardar (1978 : 66)'a göre çeviri, " doğal bir dildeki bildirileri kimi kişilerin anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik sağlayarak bir başka doğal dile aktarması" olayıdır. Aynı zamanda çeviri " bir kaynak - dildeki göstergelerle, bunların oluşturduğu anlamsal - biçimsel bütünlü bir erek dildeki göstergesel ve anlamsal - biçimsel bütünlere dönüştürme eylemidir." (Vardar 1978 : 67).

Dilden-dile veya diller arası yapılan çeviride iki dil söz konusu olduğuna göre, " iki dili iyi ve yeterli ölçüde bilen kişiler çeviri yapabilir " düşüncesi aklımıza geliyor. Yani Almancayı ve Türkçeyi iyi ve yeterli ölçüde bilen kişi dile ve dilden çeviri yapabilir kanısı yaygındır. Ancak bu durumda " Çeviri yapmak yalnızca dil bilmekle mi sınırlı ? " sorusu ortaya çıkar. Eğer böyle düşünülürse, çeviriyi tek kanatlı bir kuşa benzetmek mümkündür. Çünkü dili bilmenin yanında, o dilin içinde bulunduğu toplumu ve onun kültürel özelliklerini de tanımak gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Cömert (1978: 19) görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

Bu yüzden çevirmek için artık sözcükleri tanımak yetmiyor. Çevirilecek metnin sözünü ettiği şeyleri de bilmek zorunluluğu var. Yabancı dilde yazılmış bir metni çevirmek için başlıca iki önemli koşulu yerine getirmek gerekiyor :

1- Dili bilmek ve

2- Bu dili konuşan uygarlığı tanımak, yani bu dili anlam aracı olarak kullanan halkın yaşamını, kültürünü, en tam budunbetimini bilmek.

İyi bir çeviri yapabilmek için yalnızca dil bilmek yetmemektedir. Bunun yapılması ile birlikte ayrıca o dilin konuşulduğu kültürü de iyi bilmek gereklidir.

Görüldüğü gibi çeviriyi sadece somut metinle sınırlamak eksik bir düşünce biçimidir. Bu durumda "çevrilecek bir metnin somut dilbilimsel

yapısı ötesindeki bir takım etkenlerin anlam yönünden önemi göz önüne alınırsa, çevirinin sanıldığından çok daha karmaşık , çetin bir uğraş olduğu " (Göktürk 1978 : 60) dikkatlerden kaçır. Koller (1992 : 89) çeviri tanımlarının fazla olduğunu belirttikten sonra, bu tanımlar yapılırken " metne bağlı " (*Textinterne*) faktörlerle " metin dışı " (*Textexterne*) faktörlerin rol oynadığını vurgulamaktadır.

A.G. Oettinger ve J.C. Catford'un çeviri konusundaki görüşleri ise şöyledir:

A.G.Oettinger (Aktaran: Koller 1992:90):

Translating may be defined as the process of transforming signs or representations in to other signs or representations. If the originals have some significance, we generally require that their images also have the some significance, or more realistically, as nearly the central problem in translating between naturel languages.

Interlingual translatin can be defined as the replacement of elments of one language, the domain of translation, by equivalent elements of another language, the range. (1)

A. G. Oettinger'den yukarıda yapılan alıntıda, çeviriyi bir dildeki işaretlerin başka bir dile, o dildeki işaretlerle aktarılması veya çevrilmesi ve bununla birlikte kaynak - dil ve erek - dildeki öğeler arasında anlam ve eşdeğerlilik bakımından bir benzerlik bulunması gerektiği vurgulanmakta ve doğal dillerde yapılan çevirinin daha zor olduğu belirtilmektedir.

J.C. Catford (Aktaran: Koller 1992:90)

Translation is an operation performed on languages: a process of substituting a text in one language for a text in another.

Translation may be defined as follows: the replacement

J.C. Catford'un yaptığı çeviri tanımında metinden ("*textual material*"), kaynak-dil ile ("*Source language* ") erek-dilden ("*Target language*") söz edilmekte ve kaynak dildeki bir parçanın erek - dile aktarılması, bu işlem yapılırken de eşdeğerliliğe (*equivalent*) dikkat edilmesi gereği üzerinde durulmaktadır. Yapılan çeviri tanımlarının hepsinde bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ortak noktalara geçmeden önce W.Wilss'in ve G. Jäger'in yaptığı tanımlar üzerinde durup hepsini birlikte değerlendirmeye çalışalım.

W.Wilss (1977 : 72):

Übersetzen ist ein Textverarbeitungs und Textverbalisierungsprozeß der von einem ausgangsprachlichen Text zu einem möglichst äquivalenten zielsprachlichen Text hinüber führt und das inhaltliche und stilistische Verständnis der Textvorlage voraussetzt. Übersetzen ist demnach ein in gegliederter Vorgang , der zwei Hauptphasen umfaßt , eine Verstehensphase in der der Übersetzer den ausgangsprachlichen Text auf seine Sinn- und Stilintention hin analysiert, und eine sprachliche Rekonstruktionsphase, in der der Übersetzer den inhaltlich und stilistisch analysierten ausgangsprachlichen Text unter optimaler Berücksichtigung kommunikativer Äquivalenz gesichtspunkte reproduziert. (3)

G. Jäger (Aktaran: Koller 1992:93):

Das Wesen der Translation besteht darin, die Kommunikation zu sichern, und zwar auf die spezielle, sie von der heterovalenten Sprachmittlung abgrenzenden Weise , daß der kommunikative Wert eines Textes z.B einer Sprache L_A bei der Umkodierung in bei spielsweise eine Sprache L_B erhalten bleibt, so daß L_A-Text und L_B - Text kommunikativ äquivalent sind. Das Wesen der Translation - wie der Kommunikation überhaupt - liegt somit im Extralinguistischen, im linguistischen (sprachlichen) Bereich vollzieht sich aber die Translation:sie ist in ihrer Erscheinungsform ein sprachlicher Prozeß, bei dem einem

Text einer Sprache L A ein Text einer Sprache L B zugeordnet wird, der dem Text der Sprache L A kommunikativ äquivalent ist. (4)

Wilss yaptığı bu tanımda çeviri sürecini (Übersetzungsprozeß) çevirmen açısından ele alarak iki evrede inceliyor. Birinci evre anlama evresi (*Verstehensphase*), ikincisi ise parçayı yeniden oluşturma (*Rekonstruktionsphase*) evresidir. Wilss'in biraz da " iletişim " ağırlıklı olarak yaptığı bu tanımda dikkatimizi çeken noktalar şunlardır:

- 1- Çeviri işleminde iki dilden sözedilmektedir. (*Ausgangssprache* "kaynak dil " ve *Zielsprache* "erek dil").
- 2- Metin veya dilce (*Text*).
- 3- Eşdeğerlilik (*Äquivalenz*).

Kaynak metin ile ortaya çıkan metin (erek metin) arasında içeriksel ve biçimsel eşdeğerliliğin sağlanması. Wills'in yukarıda sayılan üç nokta dışında vurguladığı bir başka nokta da iletişimdir. Çeviride iki metin arasında sağlanacak iletişimsel eşdeğerlilik de önem taşımaktadır.

G. Jäger, yaptığı çeviri tanımında iletişimin tam olarak sağlanmasını ve gerçek anlamda iletişimsel eşdeğerliliğin korunmasını ön plana çıkarıyor. G. Jäger 'in yaptığı çeviri tanımını daha ayrıntılı açıklayan Koller (1992 :200), onun yaptığı tanımı şu iki noktada özetliyor ve çevirinin önemini vurguluyor:

- 1- İletişimsel eşdeğerliliği olan dilsel aktarım = Gerçek anlamda çeviri (die kommunikativ äquivalente Sprachmittlung = Übersetzung im eigentlichen Sinn .)
- 2- İletişimsel dilsel aktarım = Metinsel çalışma(die kommunikativ heterovalente Sprachmittlung = textbearbeitende Wiedergabe.)

Birinci maddede vurgulanan özellik iletişimsel eşdeğerliliğin ağırlıkta olduğu bir dilsel aktarımdır. Bunun için ölçüt, kaynak dildeki metnin iletişimsel değerinin erek - dilde de aynen bulunmasıdır. Bu konuyu Jäger " *gerçek anlamda çeviri* " olarak değerlendirmektedir. İkinci maddede vurgulanmak istenen, kaynak dildeki metin erek dile aktarılırken ya yeniden üretiliyor ya da genişletiliyor veya bunların ikisi aynı anda yapılıyor. Bu durumda, yukarıda birinci maddede belirtilen "*gerçek anlamdaki çeviri*" gerçekleşmemiş oluyor. Jäger'e göre önemli olan çevirilen metnin "iletişimsel değeri" nin erek dilde verilmesidir. Eğer verilmiyorsa arzu edilen çeviri de gerçekleşmiyor demektir. "Çevirmek, dilsel ve biçimsel olarak problem çözmek demektir; sonunda öyle bir metin ortada olmalı ki, sorun şu veya bu şekilde çözümlenmiş olmalıdır." (Koller 1992 : 17). Çeviri dilsel ve metinsel bir işlemin sonucunda ortaya çıkan herhangi bir kaynak dil metninden herhangi bir erek dil metnine uzanan, kaynak dil metni ile erek dil metni arasında anlamsal ve biçimsel bir eşdeğerliliğe sahip olan farklı bir olgudur.

Buraya kadar yapılan tanımlardan edinilen izlenim, çevirinin karmaşık ve gerçekten de açıklanması ve anlatılması zor bir işlem olduğudur. " Bu nedenle (çevirinin) dilden dile kuru bir bilgi aktarımı olarak nitelenmesi yanlış, en azından yetersiz olur. Hangi bilginin, hangi amaçla, hangi dilden, hangi dile, kimin için aktarıldığını düşünmek bile, konunun çok

yönlülüğünü belirtmeye yeter." (Göktürk 1986 : 123). Çevirinin bir şeyi "anlaşılır kılma" yolundaki temel yorum sürecinin özel bir biçimi olduğunu vurgulayan Göktürk (1979: 240) çevirmenin, yabancı, anlaşılmaz olanı amaç dilin iletişim dizgelerine aktardığını vurgular. Bu anlamda çeviri, bir dildeki her hangi bir metnin içerik ve biçim bakımından başka bir dile aktarılmasından daha ileri düzeyde düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Bu konuyla ilgili olarak Koller (1992 : 18-19) şunları söylüyor:

Eine Definition, die das Übersetzen unter philosophisch-hermeneutischem Aspekt betrachtet, sieht anders aus als eine, die sich mit dem künstlerisch - ästhetischen, nach - der neubildenden Umsetzungsprozeß poetischer Texte beschäftigt. Eng linguistische Definitionen, die das Übersetzen als Umkodierung bzw. als Substitution von sprachlichen Einheiten auf verschiedenen Ebenen darzustellen und - im Zusammenhang der maschinellen oder maschinen - gestützte Übersetzung - direkt oberflächenbezogen oder indirekt über eine vermittelnde Konstruktsprache zu formalisieren versuchen, sehen anders aus als Definitionen, die den Aspekt der zweisprachigen Kommunikation bzw. die linguistisch - kommunikativen Charakteristika der Übersetzungssituation in den Vordergrund stellen, die sich auf das Übersetzen als " Textverarbeitungs -und Textverbalisierungs prozeß " konzentrieren, oder die sich primär mit dem Funktion von Original und Übersetzung in ausgangs-und zielsprachlicher Kultur und der Übersetzung als " kulturellen Transfer " , als " Crosscultural event " bzw. dem Stellenwert der Übersetzung im Kontext der Empfängerkultur befassen. (5)

Cömert (1978 : 17) çeviriyi üç noktada değerlendiriyor ve aynı dilin başka göstergelerine çevrilme, başka bir dile çevrilme ya da sim-

gelerden oluşmayan başka bir dizgeye çevrilme durumuna göre, bir dil göstergesinin üç yoldan yorumu yapılabileceğini belirtiyor. Bunlar:

1. Dil-içi çeviri veya yeniden dile getirme, yani dil göstergelerinin aynı dilin öteki göstergeler aracılığı ile yorumu,
2. Dilden dile veya gerçek anlamda çeviri, yani dil göstergelerinin başka bir dil aracılığı ile yorumu,
3. Gösterge dizgeleri arası çeviri veya dönüştürme, yani dil göstergelerinin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumu.

Ünlü Slovak çeviribilimci A. Popoviç (Çev. S. Karantay-Y. Salman 1987:9) çeviriyi bir metnin, biçimsel modeli kurulacak biçimde yeniden kodlanması olduğunu belirtiyor ve çevirinin, özgün metnin biçim (konu ve dil) açısından bir modeli olduğunu vurguluyor. Bu anlamda çeviri etkinliğinin, bir deneysel yaratım edimi oluşturacağını anlatıyor. Son olarak çeviri tanımlarında da görüldüğü gibi çeviri kavramı için değişik açıklamalar yapılmıştır. Bunlar Almanca için özet olarak şöyle sıralanabilir:

Übersetzen, (çevirmek) Übertragen, (aktarmak) (Wahrig 1986). Nachbildung, (orijinaline benzeterek düzenleme) (Schleiermacher 1813). Auslegung, (yorumlama) (G. Gadamer 1963). (Transferprozeß) (transfer etme süreci) (Wilss 1988). Wiedergabe, (yeniden ifade etme) Meyers E. Lexikon 1979. Praphrasieren, (açıklamak) Schleiermacher 1813. Translation, (çevirme) (Jäger 1975). Reproduktion, (yeniden üretme) (Wilss 1977). Umwandlung, (dönüştürme) Ersetzen, (yerine koyma) (A.G. Oettinger).

Nachdichtung, (benzetme) (K.Dedecius.). Eindeutschung, (Almancaleştirma) Neukodierung,(Yeniden kodlama) Interpretation (Yorumlama) (Koller 1992.) Umkodierung, Substitution (Yerine koyma) (Koller 1992.). Abbildung, (kopya etmek).

1.2.2. Dil-İçi Çeviri

Dil-içi çeviride anadilinden anadiline yapılan bir işlem söz konusudur. Dil-içi çeviri kendi içinde eş- zamanlı ve art-zamanlı diye ikiye ayrılabilir. Konuyu Samipaşazade Sezai'nin Küçük Şeyler, Konstantiniyye (1891 : 20) adlı eserinden alınan ve bugünkü Türkçeye Güler Güven (1988: 169) tarafından çevirilen " Kediler " öyküsünden aktarılan bir alıntıyla örnek- lendirelim.

Kediler!

Kediler öyle mi ? Demek ki otuz üç yıllık, tek bir vücut gibi bir beraberliğin sonucu, evlilik kelimesindeki bilmecenin çözümü bu cevap oluyor. Otuz üç yıl önce, evliliğin ilk aylarında, sevginin sonsuzluğuna, sevdanın kalıcılığına yeminler eden, aşıkca konuşan dilden, kendisinin kedilere her türlü anlam ve değerden yoksun keyfi bir eğilime feda olduğunu işitmek, insanlık değerini ve kocalık onurunu incitip çoşturduğundan artık bu duruma kesinlikle bir son vermek kararını almıştı. (Güven 1988:169).

Kediler !

Kediler ! Öyle mi ? Demek ki otuz üç senelik bir refakat-i yekvücüdane neticesi, kelime-i muamma yı izdivacın halli ,bu cevap oluyor. Otuz üç sene evvel, izdivacın ilk aylarında , ebediyet-i muhabbete , bekayı sevdaya yeminler eden lisan-ı aşık-neden, kendisinin kedilere, her türlü ma'na ve meziyyetten mahrum bir meyl-i keyfiye feda olduğunu işitmek kıymet-i insaniyye ve haysiyet-i ehliy yesini ihlal ve tehyic ettiğinden artık bu hale bir netice vermek kararı kat'isini ittihaz eylemişti.

Dil-içi çeviride az çok bir birine yakın anlamlı bir başka sözcük kullanılır. Yani dil-içi çeviri "bir dildeki göstergeleri yine o dildeki açıklamalarla, tanımlamalarla, eş anlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerle yorumlama eylemidir." (Vardar 1978 : 66).

Çeviribilim alanında çok çalışmalar yapmış olan Koller (1992 : 83)'e göre:

Intralinguale Übersetzung liegt vor, wenn z.B. fachinterne Information in fachexterne Information umgesetzt wird , wie im Beispiel, wo ein Text , der der Information des Arztes dient , "übersetzt" wird in einen Text zur Information des Patienten. (6)

Koller'in yukarıda vurgulanan örneği ise şöyledir (Koller 1992:246) :

(Aus der Information für
den Arzt:)
Kontraindikationen

-akute Zervizitis, akute oder subakute rezidivierende Entzündungen des Genitalbereiches, anamnestisch bekannter infizierter Abort, postpartale Endometritis, die nicht länger als 3 Monate zurückliegen .
-Endometriumhyperplasie mit Menometrorrhagie. (7)

(Aus der Information für die Patientin:)
Unverträglichkeiten und Risiken

-akute oder subakute wiederholt aufgetretene Entzündung der Geschlechtsorgane, fieberhafte Fehlgeburt und / oder Entzündung der Gebärmutter schleimhaut , die nicht länger als 3 Monate zurückliegen.

-Veränderungen der Gebärmutter schleimhaut, die zu zyklischen oder a zyklischen Dauerblutungen führen.

Buna benzer örneklerin çoğaltılması mümkündür. Çünkü her mesleğin kendine özgü bir sosyolekti vardır. Bu bazen yukarıdaki örnekte olduğu gibi " tıp dili " olabilir, bazen de teknik bir branş dili olabilir. Bu gibi durumlarda dil-ici çevirive dereksinim duyulur.

Dil-içi çeviri " Eş zamanlı dil-içi çeviri " ve " Art zamanlı dil-içi çeviri " diye ikiye ayrılır. Eşzamanlı dil-içi çeviri; " iki ayrı lehçenin aynı tek dili temsil ettiği kabul edilirse , bir lehçeye ya da topluluk dili kullanımına göre yazılmış olan metnin çevirileri bu durumun örnekleri olarak ele alınabilir." (Özkan 1991:73).

Artzamanlı dil-içi çeviri ise " eski bir metin, o günün dil düzgülerine uyacak biçimde çevirilir; ama kaynak dille amaç dil tarihsel bakımdan süreklilik içinde bulduklarından özdeş kabul edilebilirler." (Özkan 1991: 74). Dil-içi çeviriyi art-süremli ve eş-süremli diye ikiye ayıran Başkan (1978 :36) artzamanlı dil-içi çevirinin önemli bir işlevde bulunabileceğini bunun da eski metinlerin yeni kuşaklara tanıtılmasında önemli olduğu söylüyor ve buna iyi bir örneğin de Atatürk'ün Büyük Nutuk'unun " Söylev " olarak yeni leştirilmesi olduğunu belirtiyor .

1.3.Çeviride Etkili Olan Faktörler

Çeviride etkili olan faktörleri dil dışı ve dile bağlı faktörler diye ikiye ayrılır. Çünkü çeviriyle ilgili tanımları verirken bu tanımların çeşitliği anlatılmış ve bu tanımları parçaya bağlı ve parça dışı diye değerlendirilmişti. Buna göre, çeviriyi etkileyen faktörlerde de dil dışı ve dile bağlı faktörler şeklinde bir ayırım yapılabilir.

1.3.1. Dil Dışı ve Dile Bağlı Faktörler

Daha önce yapılan tanımlarda çeviri, " doğal bir dildeki bildirleri kimi kişilerin anlamsal ve işlevsel eş değerlilik sağlayarak bir başka doğal dile aktarması" (Vardar 1978:66) olarak tanımlanmıştı. Bu tanımdan yola çıkarak çeviride iki dilin bulunduğu ve bunların " Kaynak-Dil " ve " Erek-Dil" diye adlandırıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak "kaynak" ve "erek metin"ler bulunmaktadır. Çeviri, kaynak dildeki bir metnin başka bir erek dile aktarılmasıdır. Her dilin kendine has özellikleri vardır. Bu özelliklerin her biri çeviri yaparken dikkate alınacak önemli birer faktördür. Örneğin dillerin biçim açısından farklılıkları, köken açısından farklı olmaları çeviride önemlidir. Bu çalışma açısından düşünülürse Almanca ve Türkçe arasında hem köken bakımından hem de biçim açısından farklılıklar bulunmaktadır. Almanca Hint-Avrupa dil grubuna dahilken Türkçe ise Ural - Altay diller grubundadır. Ayrıca Türkçe sondan eklemeli bir dil, Almanca ise bükümlü diller ailesinde yer almaktadır. (Bkz. Aksan 1990 : 110-136).

Bu iki dil arasında karşılıklı olarak çeviri yapılırken bu dillerin dilbilgisel yapıları, biçimsel özellikleri ve bu dillerin sınırlılıkları gibi zorlandıkları noktalar da önemlidir. Diğer taraftan ise her bir dili konuşan insanların dünya görüşleri, olayları algılayış biçimleri de dikkate alınması gereken ayrı bir konudur. Dilin ürünü olan yazılı yapıtların da dikkate alınması gerekir. Erek dil için de geçerli olan bu özellik üslup açısından olabileceği gibi dilsel açıdanda olabilir. Örneğin "Kafka'nın bağlaçlarla,

virgüllerle, noktalı virgüllerle, kimi zaman çizgi işaretleriyle uzayıp giden, çağrışımlarla yüklü, anlaşılması güç uzun cümlelerini (...) bir Kafka çevirmeninin kendine kolaylık olsun diye Kafka'nın biçimini bozması, uzun cümleleri kısa kısa cümlelerle vermesi, çağrışımları yok ederek apaçık bir metin ortaya koyması" (Doğan 1978:53) kaçınılması gereken bir tutum olmalıdır. Metnin özellikleri, dilsel kalitesi çeviri sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

Çevirmenin eğitimi, kültür düzeyi kaynak ve erek dile hakimiyeti, iki dilin ortaya çıktığı kültürü tanınması ise çeviride etkili olan diğer bir önemli özelliktir. Çeviride etkili olan başka bir faktör de çeviri gelenekleridir. Çevirmenin kaynak metni yorumlaması ve belli çeviri stratejilerini uygulaması, yani neyi nasıl çevirmesi gerektiğini bilmesi, özgün metinlerden sapmadan, onu çevirebilme yeteneği de çeviride etkili olan özellikler arasında yer almaktadır. Çevirmenin çeviri yaptığı koşullar çok önemlidir. Örneğin, eski Sovyetlerde "Kapitalizmi" öven bir kitabı çeviren insanın içinde bulunduğu iç ve dış baskılar düşünülecek olursa, çevirinin yapıldığı ortamın önemi daha iyi anlaşılabilir.

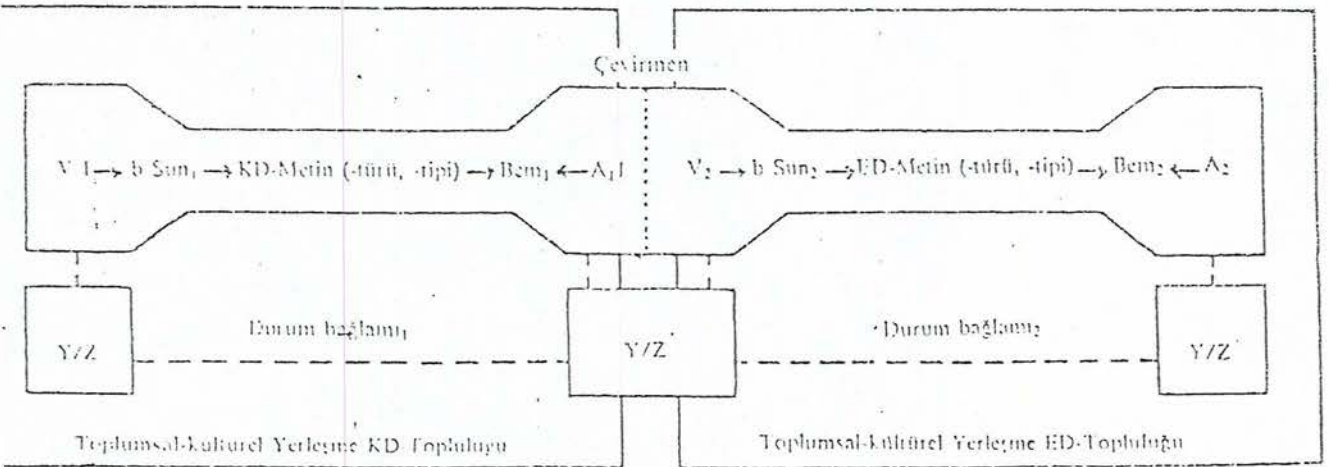
Dil, metin, çevirmen, kültür gibi özellikler çeviriyi etkileyen önemli konulardır. Çeviri yaparken bunlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Koller (1992: 17) çeviride etkili olan özellikleri şöyle sıralıyor:

1. die Ausgangsprache und die Zielsprache mit ihren strukturellen Eigenschaften, Möglichkeiten, und Zwängen
2. die "Welt" ,wie sie in den Einzelsprachen unterschiedlich klassifiziert wird,

3. unterschiedliche Wirklichkeiten in Ihren einzelsprach-spezifischen Repräsentation,
4. der Ausgangstext mit seinen sprachlichen, stilistischen und ästhetischen Eigenschaften im kontext der sprachlichen stilistische und asthehischen Normen der Ausgangssprache,
5. sprachliche, stilistische und ästhetische Normen in der Zielsprache und auf seiten des Übersetzers,
6. strukturelle Merkmale und Qualitäten eines Textes ,
7. Gestaltungswillen und Werkverständnis des Übersetzers.
8. Übersetzungstradition,
9. Übersetzungsprinzipien /- vorschriften und selbst inter-prätation des Austors des Originaltextes,
10. praktische Bedingungen, unter denen der Übersetzer arbeitet bzw, arbeiten muß.(8)

Buraya kadar sayılanların dışında daha pek çok faktör, hem çeviri işlemini, hem çevirilerin yorumlanmasını, hem de çeviri öğretimini belli ölçüde etkiler. Bu sayılanların birisi için az etkili olan bir faktör diğeri için daha fazla önemli olabilir. Reiss (Aktaran , Stolze 1994: 165) çeviri işleminde faydalı olarak gördüğü bir etkenler modeli oluşturmuştur.

Şekil: 1- Çeviri İşleminde Etkili olan Faktörler

Reiss'in oluşturduğu çeviri işleminde etkili olan unsurlar modelini biraz daha ayrıntılı inceleyerek anlatalım:

" Bir verici (V1) bir Kaynak Dil'de (KD) bir metni formüle eder - bu metin, normal olarak belli bir metin türünü ve belli bir Metin Tipi'ni temsil eder - böylelikle de potansiyel (amaçlanan) okurlara (A1 - Alıcı) bir Bildirişim Sunumu'nda (BS un1) bulunur. Bir okur (bizim örneğimizde A1 olan çevirmen) metni ağırladığında, bir Bildirişim Edimi (BEM1) meydana gelir. Metnin söze döküldüğü durum Bağlamı (Y/Z) (özellikle yer, zaman, vericinin amaçlanan alıcısıyla ilişkisi) hem metnin biçimlendirilmesini, hem bildirişim olayında verici tarafından metne yüklenen işlevi, hem de o dili konuşan topluluğun çerçevesi ve dili içinde bildirişim ediminin yer aldığı bütün toplumsal -kültürel bağlamı etkiler. Aynı anda KD Metni'nin alıcısı ve ED - Metni'nin (erek - dil) metni = Çeviri ürünü) vericisi olan çevirmen, bazen söylendiği gibi, anlaşılır bir dille erek dil okuruna A2) ulaşmak için metni adeta dönüştürmek zorunda kalan bir aktarma istasyonu işlevi yüklenmez yalnızca. Çevirmen çok, algıladığı metnin işlenmesinde en yüksek karar organıdır: Çevirmen de başka bir dil (ve kültür) topluluğundaki potansiyel (amaçlanan) okurlar (A2) için Erek-Dil'de (ED) bir Bildirişim sunumu'nda (BSun2) bulunur. Bu arada, yeni Durum Bağlamı'nı² ve öteki dil topluluğunun farklı toplumsal - kültürel bağlamını göz önünde bulundurması, ayrıca ED - Metni'nin KD Metni ile aynı metin türünü ve aynı metin tipini temsil etmesi gerekir mi (ya da temsil edebilir mi) sorusunu bir karara bağlaması gerekir."

Reiss (Çev. Refiğ 1988 : 73).

Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan etkenler modelindeki her bir etken üzerinde uzunca durulabilir. Örneğin "çevirmen" unsuru dendiği zaman; onun eğitim düzeyi, kültürü, çalıştığı alan, kendi toplumunu tanıması, cinsiyeti gibi konular etkili olabilir.

1.4. Dilin İşlevleri ve Çeviri

Ogdan ve Richards (Çev. Göktürk 1986:21) dilin beş temel işlevini şöyle sıralarlar:

1. Belli bir anlama yapılan göndermenin simgeleştirilmesi,
2. dinleyiciye yönelik tutumun açığa vurulması,
3. göndergeye yönelik tutumun açığa vurulması,
4. amaçlanan etkinin uyandırılması,
5. anlama yapılan yöndermenin desteklenmesi .

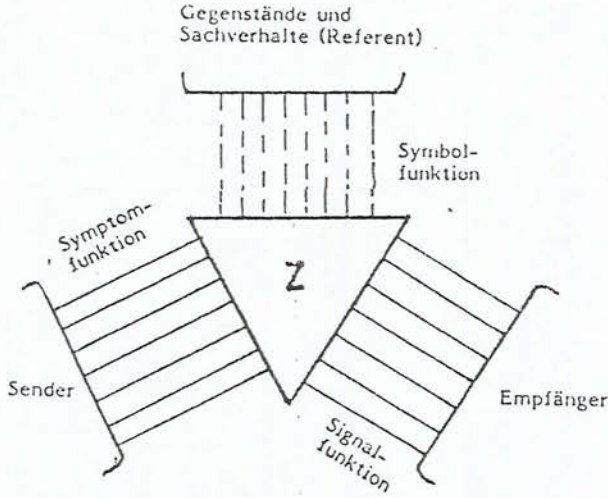
Metin dilbilimi açısından da ilginç olan bu görüşlerini Ogdan ve Richards "The Meaning of Meaning" adlı yapıtlarında ilk defa 1923 yılında yayımlamışlardır.

Birinci işlevi nesnel bir anlamın dilsel simgelerle betimlenmesi olarak gören yazarlar."Simgesel kullanım" dedikleri bu tür kullanımın daha çok bilimsel nitelikli metinleri oluşturduğunu, bu tür kullanımda sözcelerin doğruluk, yanlışlık, gerçeklik gibi ölçütlere vurularak kavrandığını belirtirler. Ayırdıkları ikinci tür kullanım, geri kalan dört işlevin hepsini kapsayabilen "duygusal" ya da "uyarıcı kullanım" dır. Bu tür dil kullanımıyla oluşan metinlerde, alıcıda uyandırılan tepkinin niteliği önem taşır. Sözcelişi, sanat metinlerinin oluşmasında bu tür kullanım ağır basar.

(Ogdan and Richards 1972 : 229 Çev. Göktürk 1986 :22).

Alman dilbilimci Karl Bühler'in ilk olarak 1934 yılında yayımlanan "Die Sprachtheorie" (Dil kuramı) adlı yapıtında "*Organonmodell der Sprache*" diye bilinen ayrımında dilin üç işlevini anlatır. "Bühler dilin işlevlerinden ilkinin "betimleme işlevi" (Darstellungsfunktion), ikincisini "anlatım işlevi" (Ausdrucksfunktion), üçüncüsünü de "seslenme işlevi" (Apellfunktion) diye adlandırır." (Bkz. Bühler 1965 : 28-33)

Şekil: 2- Organon Modeli

Bühler'in belirttiği işlevlerden birincisi olan betimleme işlevi "dünyadaki nesnel durumlarla, bu durumlar arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Bühler'e göre bu betimleme, tanımlama, gösterme işlevi, bir kaç ünlem sözü dışında, her iltinin temelinde vardır. Anlatım işlevi ise doğrudan doğruya iletinin göndericisiyle, yazarla ilgilidir. Onun duyguları ile düşüncelerinin bir dışa vurumu olduğundan, öznel bir damga taşır. Seslenme işlevi, iletinin alıcısına yöneliktir, alıcıyı belli bir edime, tepkiye, davranışa dürtmeyi amaçlar." (Göktürk 1986 : 23) R. Jakobson K. Bühler'in oluşturduğu üçlü örneği geliştirmiştir. Jakobson altı işlev içeren bir örnek taşarlamıştır.

Bu işlevler ise;

- Çoşku işlevi,
- Çağrı işlevi,
- Gönderme işlevi,
- İlişki işlevi,
- Üstdil işlevi,
- Yazınsal işlevdir. (Senemoğlu ve Vardar 1983 : 173)

Ogden ve Richards, Bühler ve Jakobson'da görülen dilsel işlev türleri az çok birbirine yakın anlamdadırlar. Jakobson'un tasarladığı altı maddelik işlevlerde yine, betimleyici, anlatımcı ve seslenici işlevler ağır basar. Jakobson'un ayrıca üzerinde durduğu ve "bağlam" diye adlandırdığı iletişimdeki dil dışı dünyadır. Zaten "dil dışı dünya" da çeviri açısından önemlidir. Çünkü metinlerle, metinlerin ortaya çıktığı ortamlar veya "bağlam" lar arasında sıkı bir bağlantı vardır. Metinler çevrilirken bu bağlantı dikkate alınmalıdır.

1.4.1. Dilsel İşlev Açısından Çevrilebilirlik

A. Neubert (Çev. Göktürk 1986 : 24-25) dil işlevlerinden olmuş metinleri, çevrilebilirlik açısından sıralamaya koyar. Çevirilecek metinleri dört bölüme ayırır:

1. Özellikle kaynak dile yönelik metinler (örnek: Yurtbilgisi, yöre-sel yaşamla ilgili metinler)
2. Öncelikle kaynak dile yönelik metinler (Örnek : Yazınsal metinler)
3. Hem kaynak dile hem çeviri diline yönelik metinler (Örnek: Özel amaçlı bilimsel teknik uzmanlık metinleri).
4. Öncelikle ya da özellikle çeviri diline yönelik metinler (Örnek: dış propaganda metinleri).

Neubert'e göre bu sırlamadaki her metin türünün çevirebilirlik derecesi ötekilerden ayırır. Birinci tür metin hiç çevrilemezliğin ya da ancak sınırlı oranda çevrilebilirliğin, ikinci tür metin belli bir ölçüde çevrilebilirliğin, üçüncü dördüncü tür metinler ise en yüksek derecede çevrilebilirliğin örneğidir. Ayrıca Balcı (1993 : 127) bu konunun önemini vurguluyor.

1.5. Yazılı ve Sözlü Çeviri

Çeviri olayını, yazılı çeviri (Übersetzung) ve sözlü çeviri (Dolmetschung) diye ikiye ayırabiliriz.

Yazılı Çeviri; bir metnin başka bir dile aktarılmasıdır. Sözlü çeviri (Dolmetschen) diye adlandırdığımız olay ise en basit anlamı ile bir dilden başka bir dile sözlü olarak yapılan çevirme olayıdır. Sözlü çeviri dil yeteneğinin ötesinde daha fazlasını gerektiren bir etkinliktir. Sözlü çevirinin (Dolmetschen) ortaya çıkması için belli ölçüde ve düzeyde dil bilgisine sahip olmak şarttır. Ancak, bu tek ve yeterli önkoşul olarak görülmemelidir. Bundan dolayı dil bilen herkesin sözlü çeviri yapabileceği eksik, hatta yanlış bir düşünce biçimidir. Sözlü çeviri dillerin bir dilden başka bir dile aktarılmasından da ileri gelmektedir. Sözlü çevirme eylemi yazılı çevirmenin sözlü dengi de değildir. Yazılı çeviride; yazar, çevirmen ve yazılı metnin okuyucusu ayrı ayrı gelişmektedirler. Oysa sözlü çeviride daha öncede belirtildiği gibi bu üç aşama hemen hemen aynı anda ve aynı yerde (mekan) gerçekleşmektedir. Sözlü çeviride konuşmacı, dilmaç ve dinleyici arasında doğrudan bir iletişim vardır. Dilmaçlık mesleği ise bir dilde söylenmiş olan bir metni anlayıp o metni anında başka bir dile anlaşılır bir biçimde aktarmayı gerektiren bir etkinliktir.

O. Kade (1968:35 Aktaran: Koller 1992: 93) ise yazılı ve sözlü çeviriyi (Übersetzen - Dolmetschen) şöyle açıklamaktadır :

"Wir verstehen daher unter Übersetzen die Translation eines fixierten und dem zu folge permanent dargebotenen bzw. beliebig oft wiederholbaren Textes der Ausgangssprache in einen jeder zeit kontrollierbaren und wiederholt korrierbaren Text der Zielsprache. Unter Dolmetschen verstehen wir die Translation eines einmalig (in der Regel Mündlich) dargebotenen Textes der Ausgangssprache in einen nur bedingt kontrollierbaren und infolge Zeit Mangels kaum korrigierbaren Text der Zielsprache". (9)

Sözlü çevirinin (Dolmetschen) anlık bir işlem olması onu hem zor kılıyor hem de kontrol edilmesini güçleştiriyor. Yazılı çeviri (Übersetzen) olayında yapılan işlemin yazılı olması, çevirinin kontrolünü, değerlendirilmesini ve düzeltme yapılmasını kolaylaştırıyor. Dilmaçlık (Sözlü çeviri yapma) gerçekten bu yönüyle zor bir iştir. Anlık bir iş olması, ve zaman kavramı açısından da sınırlı olması, her isteyen bu işi (Dilmaçlık) yapmasını zorlaştırıyor. Zaten belli bir eğitim sürecinden geçmeyen ve bu konuda özel bir yeteneği olmayan insanların dilmaçlık yapması oldukça güç daha doğrusu biraz da imkansız gibi görünmektedir. V.Petioky Dilmaçların eğitimi üzerinde duruyor ve gerekliliğinin önemini vurguluyor. (Petioky 1991 : 109-122). Yazılı ve sözlü çeviri arasında belli bir ayırım yapılması gereği bilim adamlarının çeviri tanımlamalarında da görülmektedir. Herkes hangi çeviri olayını vurgulamak istiyorsa onu açıkça belirtiyor.

Örneğin Koller (1992 : 24). "/.../ Übersetzen (Schriftliche Vermittlung eines Textes in einer anderen Sprache) - bir metnin yazılı olarak bir başka dile aktarılması - und Dolmetschen (Mündliche Vermittlung)/.../ -sözlü aktarım -" şeklinde bu ayırımı ortaya koymaktadır.

Yazılı çeviri (übersetzen) "Übersetzungswissenschaft" in yani çeviri biliminin konu alanı içerisinde değerlendirilken, sözlü çeviri (Dolmetschen) ise "Dolmetschwissenschaft " yani sözlü çeviri biliminin konu alanına girmektedir.Yine Koller (1992 : 80) de çeviri tanımı yapılırken" /.../ die schriftliche Umsetzung /.../" (yazılı aktarım) diye yazılı çevirinin vurgulandığı açıkça belirtilmektedir.

Çoğu zaman "sözlü çeviri ve çeviri" bir birine karıştırılıyor ve bu konuların uzmanları dışında bu konuda ayrımcı davranılmıyor. Yazılı çevirilerde kaynak veya erek metinlere ulaşmak zor değil, fakat buna karşın o metinleri yazan insanlarla görüşmek bazen mümkün olmamaktadır. Sözlü çeviride (Dolmetschen) kaynak kişiye ulaşmanız zor olmuyor. Sözlü çeviri anlıktır. Yani zaman kavramı bu çeviride çok önemlidir. Bundan dolayı eğer sözlü olarak yapılan çeviri, her hangi bir yolla kayıt altına alınmamışsa, onu kontrol etmek üzerinde tartışma yapmak ve düzeltme olanağı bulak oldukça güç veya imkansızdır.

Özellikle günümüzde dünya devletlerinin siyasi veya ekonomik çıkarlar için bir birine yaklaşımları çevirinin (hem sözlü hem de yazılı çeviri) önemini bir kat daha artırmıştır. Bu bağlamda da özellikle sözlü çevirinin (Dolmetschen) hızlı bir gelişme gösterdiği bu konuyla ilgili daha çok bilimsel çalışmalara doğru gidildiği gözden kaçmamaktadır. Uluslararası toplantı ve seminerlerde, farklı dil topluluğuna üye insanların bir araya gelmeleriyle birlikte bu toplantı ve seminerlerde dilmaç ve simultane çeviri yapan kişilerle karşılaşmak artık alıştığımız bir görüntü haline gelmiştir.

Ancak dilmaçların eğitimleri, onların karşılaştıkları zorluklar ve problemleri ve bunlarla ilgili yapılan çalışmalar henüz yakın zamana dayanmaktadır. Çakır (1994:13-14)'ın belirttiğine göre geçmişte dilmaçlık eğitimi günümüzdekinden çok fazlaydı. Aslında ikinci dünya savaşına kadar dilmaçlık okulları ya da kurumları yoktu. Bu tür kurumları Türkiye'de ilk kez 1983'te görüyoruz. Dilmaçlık öğretimi bir akademik disiplin olarak Boğaziçi ve Hacettepe Üniversitelerinde başladı. İlk kez. O tarihe dek yeterli genel kültürü ve dilbilim bilgisi olan bazı kişiler yurt dışında bir kaç aylık dil kursuna katılarak dilmaç olarak çalışmaya başladılar.

Çeviri (Übersetzung) ve sözlü çeviri (Dolmetschen) "Die Bedeutung des Übersetzens und Dolmetschens in der Gegenwart" adlı makalesinde değerlendiren W.Wilss (1991 : 15) bu iki işlemi "Translation" kavramı altında topluyor. Sözlü çevirilerde dikkat edilmezse yanlış anlaşılmalara kolayca yol açılabilir. Yazılı çeviri ile sözlü çevirinin bir birinden ayrılması, başka deyişle çevirmen (Übersetzer-mütercim) ve dilmaç (Dolmetscher, tercüman) ayrımı, tutarlı ve bilimsel bir yönetim içerisinde ilk kez Schleiermacher tarafından gerçekleştirilmiştir. (Cemal 1979 : 254).

Schleiermacher (Çev: Cemal 1979:251) bu ayrımını şöyle açıklamaktadır:

Dilmaç, günlük iş yaşamında, gerçek çevirmen ise bilim ve sanat alanında çalışır. Genellikle dilmaçlıktan daha çok sözlü, çevirmenlikten ise daha çok yazılı çeviri anlaşıldığından, yaptığım bu saptama biraz gelişi güzel bulunabilir. Ama her iki saptamanın gerçekte birbirinden pek de uzak sayılmaya-

cağı düşünülerek hoşgörüsün bu alanda ileri sürdüğüm. Sanat ve bilim alanına uygun düşün, yazıdır; bu alanlardaki ürünleri kalıcı kılan, yazıdır yalnızca; bilimsel ya da sanatsal ürünleri sözlü çevirmek hem yararsız, hem de büyük bir olasılıkla olanaksızdır. Buna karşılık iş yaşamı açısından yazı salt mekanik bir araçtır; bu alanda asıl olan sözlü görüşmelerdir ve her türlü yazılı çeviriye sözlü bir çevirinin tutanağı gözüyle bakmak gerekir.

İletişim esnasında dış etkenlerin etkisiyle (gürültü vs.) yanlış çeviriler yapılabilir ve bundan da istenilmeyen olumsuzluklar doğabilir.

1.5.1. Sözlü Çevirinin Aşamaları

R. Willett (1991 : 93) "Die Ausbildung zum Konferenzdolmetscher" adlı makalesinde sözlü çeviride aşağıdaki düzeneği anlatır:

1. Hören / Verstehen -----> (İşitme- Anlama)
2. Assimilation -----> (çözümleme ve özümseme)
3. Wiedergabe ----- > (yeniden ifade etme)

Bu düzeneğe göre sözlü çeviri olayı gerçekleşmektedir.

1.5.1.1. İşitme - Anlama Aşaması

Bu üç aşamalı sözlü çeviri düzeneğinin 1. aşamasında Willett " işitmenin" ve "anlamanın" birbirini olumsuz etkileyeceğini belirtiyor ve kişinin kendi ilgilerine göre önemli olan şeyleri aldıldığını anlatıyor. (Willett 1991 : 93-94). Dilmaçlar sözlü olarak ifade edilen metni çok dikkatli bir şekilde dinleyip anlamak zorundadır. Çünkü insanın iyi duymadığı ve anlayamadığı bir mesajı

başka bir dinleyiciye doğru ve eksiksiz aktarması mümkün değildir. Bu aşamada dilmacın dinlediği mesajı hızlı bir şekilde kavrayıp dinleyiciye aktarabilmesi için çok iyi konsantre olması gerekmektedir. Çünkü her aşama kendisinden sonra gelen aşamanın kalitesini dolayısıyla sözlü çevirinin tamamını etkiler.

Willett bu konuyla ilgili olarak şöyle diyor:

"Aus dem zuletzt Gesagten ergibt sich, daß Verstehen nicht nur von der rein physikalischen Qualität der akustischen Wahrnehmung abhängig ist, sondern wesentlich durch das bereits vorhandene Wissen bestimmt wird, in das sich das Wahrgenommene einordnen läßt. Das gilt nicht nur für die Identifizierung der Phoneme einer Sprache ("langue"), sondern insbesondere für die eindeutige Feststellung des Sinns, der durch die Sprache vermittelt wurde ("parole"). Verstehen bedeutet ja nicht passives aufnehmen, sondern Aktivierung alles dessen, was zum Verständnis der neu hinzu bekommenen Information beitragen kann. Neben der Beherrschung der Sprache, durch die die Information vermittelt wird, gehört dazu nicht nur die Kenntnis des Themas, sondern auch die des Redners. Der Dolmetscher muß wissen, für wen er jeweils dolmetscht, um aufgrund seiner Kenntnis von dessen Person, Nationalität, beruflicher oder politischer Richtung u.a. Mißverständnisse bereits von sich aus vermeiden und Verstehens schwierigkeiten im voraus begegnen zu können. Vieles, was sich aus der Situation ergibt, ist für das Verständnis des Gesagten wichtig, z.B. auch - was häufig unterschätzt wird - die Intonation, Gestik und Mimik des Sprechenden, wie auch das Verhalten der übrigen Teilnehmer. (10)

İşitme ve anlama aşamasının önemi diğer aşamalara göre daha fazladır. Çünkü bu aşamada işitme ve anlama ne derece doğru gerçekleşirse buna bağlı olarak da çevirinin güvenilirliği ve doğruluğu daha fazla olacaktır. Çevirmen bu konuda çok titiz ve dikkatli olmalıdır.

1.5.1.2. Çözümleme- Özümseme Aşaması

İşitme ve anlamının arkasından hemen özümseme ve çözümleme gelir. Yani "Assimilation" Bilgilerinin özümsemesi bazen çok kolay olurken bazende çok büyük bir dikkat gerektirmektedir. Çünkü kişiler dinleyip anladıkları bilgilerin sadece kendi ilgilerini uyandıran bölümünü beyinlerinde saklama çabasına giderler. Dilmacın ise sadece kendini ilgilendiren bölümleri değil aktarma yaptığı kişinin ilgilerini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Willett (1991 : 95) konuyu şöyle açıklamaktadır:

Je mehr Vorverständnis und Interesse sie mitbringen, um so leichter werden sie behalten, d.h. das Gehörte und Verstandene zu einem Bestandteil ihres Wissen machen. Für den Dolmetscher reicht jedoch dieser Vorgang nicht immer aus und zwar um so weniger, je unbekannter ihm das Thema und je geringer sein persönliches Interesse daran ist. Seine anderssprachigen Zuhörer erwarten aber von ihm in jedem Fall eine vollständige und inhaltlich genaue Wiedergabe, aus der sie dann nach eigener Entscheidung das auswählen können, was für sie persönlich behaltenswert erscheint. Der Dolmetscher muß also alles verstanden und assimiliert, d.h. so verarbeitet haben, daß er es ebenso wie seine eigenen Gedanken in der Zielsprache vortragen kann. Das verlangt offensichtlich eine weit größere Aktivität als die des Durchschnittszuhörers, nämlich eine blitzschnelle Analyse der vorgetragenen Gedanken und deren Gegenwärtighalten im Gedächtnis zumindest so lange, bis Wiedergabe abgeschlossen ist. (11)

Bu aşamada dilmaçın entellektüel bilgisi ve kültür zenginliği işittiklerini çözümlemekte ve özümsemekte yararlı olacaktır. Bu durum ile de dilmacın görevinin sözlü çeviri süreci içerisinde ne kadar zor ve ağır olduğu anlaşılır.

1.5.1.3. Yeniden İfade Etme Aşaması

Üçüncü aşamada ise yeniden ifade etme (Wiedergabe), orjinal konuşmayla örtüşen bir içeriğin yeni bir dilsel şekilde sözlü olarak tekrar verilmesi olayı gerçekleşmektedir. Bu aşamada ifade edilen sözcükler dilmaçın olmakla beraber düşünce ve üslup konuşmacının olmalıdır. Burada Dilmaçın gerçekten konuşulanları anlayıp anlamadığı ve anlatılanları özümseyip özümsemediği ortaya çıkacaktır. Bundan sonra dilmacın görevi aktarılacak istenen içeriği açık ve net bir şekilde dinleyen kişiye aktarmaktır. Dikkat edilmesi gereken notka, yalın, düz ve dinleyen kişiyi başka türlü yanlış anlaşmalara sürükleyen, onu bazı yanlış anlamalara götürülebilecek durumlardan kaçınarak içeriği aktarmaktır. Willett (1991 : 95) bunu varsayarak şöyle diyor.

es ist Sache des Dolmetschers, dem Zuhörer jede zusätzliche Mühe abzunehmen, die diesem das Erfassen des Inhalts erschweren könnte. Er muß die für eine präzise Formulierung notwendige Denkarbeit selbst leisten und darf es nicht dem Zuhörer überlassen, sich etwaige Unstimmigkeiten seinerseits zusammenzureimen. Manchmal kann so die Wiedergabe klarer und besser formuliert sein als das Original (insbesonder dann, wenn der betreffende Redner nicht in seiner Muttersprache gesprochen hat die Anzahl der bei einer Internationalen Konferenz zugelassenen offiziellen Sprachen ist ja notwendigerweise begrenzt). Ferner gehört dazu, daß der Dolmetscher seine Stimme richtig und der Situation angemessen einsetzt, einen Bezug zu seinen Hörern herstellt und sich in Ausdruck und Sprechweise deren Reaktionen anpaßt - natürlich alles ohne den Sinn der Originalrede zu verändern.(12)

Dilmaçın yukarıda belirtilen aşamaları gerçekleştirmesi için iyi bir çeviri eğitimi almış olması gerekmektedir. Eğer böyle bir eğitim almamışsa çeviri süreci içindeki hataları daha çok olacaktır. Ancak çeviri eğitiminin de bu hataları tam anlamı ile ortadan kaldıracacağı düşüncesi gerçekleri tam olarak yansıtmaz.

1.6. Çeviribilim ve Sözlü Çeviri

Yazılı çeviri ve sözlü çeviri diye bir ayırım yapılır. Bu bağlamda Koller (1992: 12) şu tanımı vermektedir.

"Die Übersetzungswissenschaft ist die Wissenschaft vom Übersetzen und von den Übersetzungen. Sie beschäftigt sich einerseits mit dem Prozeß des Übersetzens, d.h. dem Prozeß, der von einem geschriebenen Ausgangssprachlichen Text (AS-Text) zu einem geschriebenen Zielsprachlichen Text (ZS-Text) der Übersetzung, führt."(13)

Çeviribilim yazılı metinlerin başka bir dile aktarılması ve bu aktarma (çevirme) anındaki bütün işlemleri kapsamaktadır. Sözlü çeviri ise yapılan sözlü çevirilerle uğraşmaktadır. Yani sözlü olarak ifade edilen cümlelerin bir başka dile, yine sözlü olarak aktarılması işlemiyle ilgilenmektedir. Sözlü çeviri ile yazılı çeviri arasında bir ayırım yapılmasını haklı bulan Koller (1992:12) bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:

" /.../, weil sie sich - trotz sich Überschneiden der linguistischen Bereiche (zwei Sprachen sind beteiligt, der Sprachwechsel ist ein fundamentales Kennzeichen) - beim Übersetzen und Dolmetschen um zwei Tätigkeiten handelt, deren Vollzug unter unterschiedlichen Bedingungen erfolgt." (14)

Çevirinin ve sözlü çevirinin farklı şartlar altında gerçekleştiğini vurguladıktan sonra Koller (1992:12), çeviri (Übersetzen) ve sözlü çeviride (Dolmetschen) farklı bir bildirişim durumunun varlığından söz etmektedir. "Der Empfänger der Übersetzung ist nicht präsent, ein Feedback ist nicht möglich /

Dolmetschen erfolgt in Präsenz des Empfängers, ein Feedback ist oft möglich...".

Sözlü çeviri ile yazılı çeviri arasındaki farkların çeviri esnasında ortaya çıktığını, bunlar arasındaki ayrımların hem şekil, hem durum, hem de çalışma biçimi açısından var olduğunu söyleyen Koller (1992: 12), çeviri ve sözlü çeviride zaman konusuna değinerek şu açıklamayı yapıyor: " /.../ die Verarbeitungweise (Übersetzen ist - im Ideal fall nicht zeitgebunden, Dolmetschen erfolgt unter Zeitdruck), wie auch die Textpräsentation und damit die Bedingungen des Textverständnisses (Übersetzen : ganzer Text liegt vor / Simultandolmetschen : der Text wird sukzessive produziert bzw. präsentiert)."

Bu iki bilim dalını kapsayan ve bunların üzerinde bir üst kavram olan diğer bir bilim dalı ise "Translationswissenschaft" dır. Çeviribilim sözcüğünü ilk kez kullanan *Schleiermacher*' dir.

1.6.1. Çeviribilimin Dalları

Çeviribilimin dokuz temel alanı bulunmaktadır. Bunları Koller (1992:125-128) şöyle sıralamaktadır:

1. Çeviri Kuramı (Übersetzungstheorie),
2. dilbilimsel Çeviribilim (Linguistisch-sprachenpaarbezogene Übersetzungswissenschaft,
3. metne Dayalı Çeviribilim (Textbezogene Übersetzungswissenschaft),
4. çeviri Süreci Ağırlıklı Çeviribilim (Übersetzungsprozessual orientierte Übersetzungswissenschaft),
5. bilimsel Çeviri Eleştirisi (Wissenschaftliche Übersetzungskritik),
6. uygulamalı Çeviribilim (Angewandte Übersetzungswissenschaft),

7. çeviri Tarihine Yönelik Çeviribilim (Theoriengeschichtliche Komponente der Übersetzungswissenschaft),
8. çeviri ve Alımlama Tarihiyle İlgili Özelliklere Yönelik Çeviribilim (Übersetzungs- und rezeptionsgeschichtliche Komponente der Übersetzungswissenschaft),
9. çeviri Eğitimi (Didaktik des Übersetzens).

1.6.1.1. Çeviri Kuramı

Algün (1995 :144) çeviri kuramını, çeviribilim içinde özel bir alan olarak ele almanın mümkün olduğunu belirterek, çeviri kuramının, çeviriyi somut dil çiftlerinden ve metinlerden soyutlayarak ama bunu yaparken de tüm çeviri eylemi ve her çeviri metninin dille olan bağıını asla gözardı etmeksizin çeviri eyleminin ana problemleriyle meşgul olduğunu ve çeviri süreci olgusu, çevirilebilirlik problemi, çeviride ölçüt, çeviri eyleminin rolü ve değeri, iletişimin araç olarak işlevi üzerinde durduğunu anlatır. Koller (1992 : 125) de bu konuya değinerek çeviri kuramının uğraşı alanını ve cevaplandırması gereken temel soruları şu şekilde sıralar:

Die Übersetzungstheorie beschäftigt sich mit der Klärung folgender Grundfragen: Wie läßt sich der Übersetzungsvorgang darstellen? Was macht Übersetzen möglich? Welche Faktoren sprachlicher und außersprachlicher Art bestimmen das Übersetzen? Welche setmäßigkeiten liegen dem Übersetzen zugrende? Wo liegen die Grenzen des Übersetzens? Welche Methoden und Verfahren kommen bei der Lösungunterschiedlicher Übersetzungsschwierigkeiten zur Anwendung? Welche Forderungen sind an Übersetzungen verschiedener Textgattungen zu stellen, die unter unterschiedlichen ZS-Bedingungen von verschiedenen Lesern/Lesergruppen rezipiert werden? Was ist das Wesen und welches sind die Bedingungen von Äquivalenz? Es sind die Fragen, die in der Geschichte der Übersetzungstheori immer wieder gestellt wurden und die unterschiedlich beantwortet werden. (15)

Koller'in belirttiği bu soruların cevaplanması hem çeviri kuramının gelişmesine hem de çeviri olayının daha iyi açıklanmasıyla birlikte yorumlanmasına da katkıda bulunacaktır.

1.6.1.2. Dilbilimsel Çeviribilim

Dilbilimsel çeviribilim, tipleştirmek ve çeviri zorluklarını, güçlüklerini belirlemek; bunun yanında çeviri süreçlerini araştırmak için karşılaştırmalı dil analizleri yapar. Koller (1992: 126) Dilbilimsel çeviribilimin görevlerini aşağıdaki gibi sıralar:

1. Erarbeitung der theoretischen Grundlagen der Beschreibung von Äquivalenzbeziehungen, allgemein wie auch bezogen auf bestimmte sprachliche Einheiten
2. Von Übersetzungstexten ausgehender Sprachvergleich auf der syntaktischen, semantischen und stilistischen Ebene mit dem Ziel der Herausarbeitung von potentiellen Übersetzungsäquivalenten.
3. Sprachenpaarbezogene Beschreibung von speziellen Übersetzungsschwierigkeiten (z.B. Metaphern, kulturspezifische Elemente, Sprachschichten, Sprachspiel etc.)
4. Beschreibung von Übersetzungsverfahren im syntaktischen, lexikalischen und stilistischen Bereich für Typen von Übersetzungsfällen.(16)

Yukarıda ilk noktada vurgulanan " Eşdeğerlilik " kavamı ile ilgili açıklama belki de dilbilimsel çeviribilimin en önemli görevlerinden bir tanesidir.

1.6.1.3. Metne Dayalı Çeviribilim

Metne dayalı çeviribilim, metinleri dilbilimsel, stilistik ve edebiyat bilimi açısından ele alarak analiz eder. Koller (1992: 126) metne dayalı çeviribilimin görevlerinin; metin türüne göre ortaya çıkan çeviri problemlerinin ve

sürecinin analizi ve tanımlanması; dilsel, stilistik ve estetik özelliklere göre çevirilerin analiz edilmesi gibi konulara değinerek metne dayalı çeviribilimin görevleri arasına metin türlerine göre çeviri kuramlarının oluşturulmasına çalışılmalıdır demektedir.

1.6.1.4. Çeviri Süreci Ağırlıklı Çeviribilim

Çeviri süreci sırasında hangi süreçlerin meydana geldiğini inceler. Özellikle çevirmenin anlama, analiz, aktarım ve erek dille ilgili sorunları çözerken hangi yöntemi kullandığını araştırır.

1.6.1.5. Bilimsel Çeviri Eleştirisi

Çeviri eleştirisi ile ilgili bilimsel temellerin oluşturulmasına çalışır. Özellikle eşdeğerlik kavramının açıklanması önemlidir. Bunun yanında Koller (1992:127) Bilimsel Çeviri Eleştirisi için ana problemin, çevirilerin değerlendirilmesindeki kriterlerin nesnelleştirilmesi olduğunu belirtir.

1.6.1.6. Uygulamalı Çeviribilim

Algün (1995: 144) uygulamalı çeviribilimin, çevirmene uygulamaya soktuğu faaliyetinde yol gösterecek yardımcı araç-gereçin oluşturulması ve mevcutlarının daha iyi bir hale getirilmesi (sözlükler, karşılaştırmalı deyim ve sözcükler oluşturma,el kitapları vs.) konusunda hizmet ettiğini vurgular. Koller

(1992: 127) de uygulamalı çeviribilimin amacının çeviri sözlüklerinin üretilmesi olduğunu belirtir.

1.6.1.7. Çeviri Tarihine Yönelik Çeviribilim

Yüzyıllardır bir çok bilim adamı çeviri ile ilgili sorunlar üzerinde durmuş çeşitli yönleriyle çeviriyi değerlendirmişlerdir. Çeviri tarihine yönelik çeviribilim, çeviri (yazılı - sözlü) tarihiyle ilgilenir ve her devirde yaşanan çeviri tarihiyle uğraşır." Çeviriyle ilgili farklı dönemlerdeki görüşlerin sistematik olarak ortaya koymak Çeviri Tarihine Yönelik Çeviribilimin görevidir." (Koller 1992: 127).

1.6.1.8. Çeviri ve Alımlama Tarihiyle İlgili Özelliklere Yönelik Çeviribilim

Konunun alt dalları olarak Koller (1992:127) şunları sıralar:

- 1- Başlangıcından günümüze çeviri tarihi ve her döneme göre çevirinin önemi.
- 2- Her bir eser ve bütün metin türlerinin tarihi ve alımlama tarihi olduğu gibi farklı dönemlerin her bir yazarıyla ilgili alımlama tarihi.
- 3- Çeviri çalışmalarının eşit şekilde değerlendirilmesi, takdir ve analiz edilmesi.

1.6.1.9. Çeviri Eğitimi

Nida (Çev.Salman 1987:95) çeviri ilkeleri ve süreçleriyle ilgili hiç bir incelemede çeviri işlemi, çevirmenin kendisinden ayrı bir şey olarak ele alınamayacağını ve çeviride çevirmenin odak noktası olduğunu belirtmektedir.

Bu bağlamda bu kadar önemli olan insanların eğitiminin gerçekleşmesi de zordur. Çeviri eğitimi şimdiye kadar sayılan Çeviribilimin temel alanlarıyla bir bütün olarak düşünülmalıdır. Koller (1992: 128) çeviri dersi araştırmalarının Çeviribilimin ilk altı temel alanından ve başka bilim dallarından yararlanarak (Bunlar; Dil öğretimi/öğrenimi, Psikodilbilim, Uygulamalı Dilbilim) çeviri yetisini geliştirmek için çalıştığını belirtmektedir.

1.7. Metin Türü ve Çeviri

Yetmişli yıllarda metinler üzerinde yapılan araştırmalar, Metin dilbiliminin doğmasına neden oldu. Artık sözcüklerden, cümlelerden çok metinlerin bir dilden başka bir dile çevrildiği olgusu herkes tarafından benimsenmeye başlandı. Çünkü metindilbilim bütün bir metni bir kompleks dilsel işaret olarak görmektedir. Metinlerin metin içi özellikleri ve metin dışı özellikleri vardır. Bu özellikler çeşitli dilbilimsel metodlarla açıklanır ve sınıflandırılır. Böylelikle çeşitli özelliklerine göre metinler kendi aralarında sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle metin türlerinin de çeviri yapılırken gözönünde bulundurulması gereği de açık bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı çeviribilim metinbilimden yararlanmayı düşünmüştür. Bu bağlamda Paepcke (1986: 32)' de çeviri tanımını yaparken metin üzerinde duruyor ve çevirinin dili kullanmanın özei bir biçimi olduğunu, çevirmenin dilbilgisel ve söz cüksel olarak kurulmuş metinlerden yola çıktığını belirterek; diller değil aksine dilsel olarak fomüle edilmiş metinler kaynak dilden erek dile aktarılır diyor.

Göktürk (1986:33) metin türlerini kendi aralarında toplumsal iletişim işlevlerine göre bölümlenmek, bu bölümlenmeyi elden geldiğince ayrıntıya indirebilmek, çevirinin hem öğretimi, hemde uygulanması açısından önem taşıdığını anlatmaktadır. Reiss - Vermeer (Çev. Göktürk 1986 : 33) Metin türlerinin genel olarak üç öbekte toplanmıştır. Bunlar;

- Yalın Metin Türleri
- Karmaşık Metin Türleri
- Önceli Metin Türleri

Yalın metin türleri, çoğunlukla tek başlarına çevrilmeyi gerektirmeyen örnekleri kapsar. Bir düşün çağrısı, hava raporu, ölüm ilanı, doktor reçetesi gibi benzer metinler böyledir.

Kimi metinler, tek bir metin türü tanımının kapsamında görülemezler. Sözgelşi, yalın metin türü kapsamına sokulan ilan örnekleri, yemek tanımları, vaaz, sözleşme, bütünüyle kurmaca nitelikleri bir romanda ya da öyküde karşımıza çıkabilir. Bu durumda çevirmen, kaynak dildeki metin türü gelenekleri ile bunların çeviri dilindeki karşılıklarını gözönünde tutmazsa, kaynak dilin yalın metinlerini üstünkörü çevireceğinden, yetersiz bir çeviri ortaya koyacaktır. Çoğu zaman bu tür yalın metinleri bir dilden başka bir dile doğrudan doğruya aktarabilmek olanaksızdır. Dolayısıyla, bunların çevirisi sözkonusu olduğu durumlarda, çeviri dilinde işlevi sağlayan metin geleneği araştırılarak, iletişimsel bir eşdeğerliliğin kurulması amaçlanmalıdır. Değişik türden yalın metin içinde, sözgelşi bir kurmaca metnin örgüsünde karşımıza çıkarsa,

bunların bütün yapı içindeki varlık nedeninin doğru saptanması gerekir. Kuruluşlarında başka tür metinlere de yer veren karmaşık metinler, yalnız yazın metinleri değildir. Dilekçe, günce, metktup, inceleme yazanağı, tutanak gibi benzeri metinlerde de bu karmaşık nitelik karşımıza çıkabilir.

Reiss'e (Çev. Cemal 1979 : 309-10) göre,

Dil her zaman, egemen olan bildirme kipine göre, amaç - dili (Zwecksprache), sanat - dili (Kunstsprache) ve seslenme - dili (An - sprache) olarak ayrıla gelmiştir; bu kipler, Bühler'in modelindeki dilin betimleme (Darstellung) anlatım (Ausdruck) ve çağrışal (Appell) işlevlerinden de yansır. Amaç - dil'de salt anlam aktarılması yararına (Bühler : Betimleme işlevi) dilin bilgi verici olanaklarına ağır basar. Sanat - dili'nde dilin anlatımsal çağrışımsal olanaklarından, sanatsal - estetik oluşumlarının yaratılması için yararlanılır. (Büher : Anlatım İşlevi). Seslenme - dili'nde ise işlemsel (operativ) olanakları, tekil ya da çoğul ikinci kişiye, bir ortaklık, birliktelik yaratıcı (gemeinschaftstiftend) ve direnç kazandırıcı etki uyandırarak seslenmek için kullanılır. (Bühler : Çağrışal İşlev).

Yine Reiss'in (Çev. Cemal 1979 : 311) Dilin işlevi , dilin tipi ve dilin özyapısını gösteren şeması ayrıca metin tipi, özyapısı ve işlevini de belirtmektedir.

Çizelge: 1 Dilin ve Metnin İşlevi, Tipi ve Özyapısı

Dilin İşlevi	Betimleme	Anlatım	Çağrı
Dilin Tipi	Amaç-dili	Sanat -Dili	Seslenme dili
Dilin Özyapısı	Bilgi verici	Anlatıcı	İşlemsel
Betiğin Özyapısı	İçeriksel ağırlıkta	Biçimsel ağırlıkta	Çağrısız ağırlıkta
Betiğin İşlevi	Anlam aktarma	Sanatsal biçimleme	Eylem ya da tepki için uyarı

1.7.1. Bilgilendirici Metinler

Reiss'in (Çev. Göktürk : 1986 : 26-28) bölümlenmesinde bilgilendirici metinler (yani bilgi verici metinler) nesnel durumların, olayların, olguların betimlemesine yöneliktir. Bu tür kapsamına haber, öğretici yazı, gözlem ya da düşünce yazısı, yasa, yönetmelik, sözleşme her türlü klavuz, başvuru, danışma, bilimsel ya da teknik inceleme metinleri girer. Bu metinlerin ortak özelliği, yaşamla

ilgili bilgi sunmaları; dünyayı betimlemeleridir. Bunların çevirisinde, ilettikleri bilginin niteliğini korumak, bu bilginin çeviri dilinde somut bir biçimde anlaşılmasını gözetmek önemlidir. Bu anlaşılabilirliği sağlamak için çevirmen, yerine göre açıklayıcı deyişlere, açıklamalara da başvurabilir, çünkü bu metinlerin ayrıcı özelliği, biçimsel dil yapılarından daha çok, içeriksel bildirimlerdir.

1.7.2. Anlatımcı Metinler

Anlatımcı metin türü ise, göndericinin, dili yaratıcı doğrultuda kullanması sonucu oluşmuş ürünleri kapsar. Bu tür metinlerde dil özgün bir düzenlenişle, içeriğini ya da göndergesini kendisi oluşturur, her zaman dil dışı dünyada bir göndergeye yönelik olmak zorunda değildir. Metnin böylesi, dil aracılığıyla, daha hiç bulgulanmamış, adlandırılmamış türden yaşantıları da çağrışımsal bir anlam örgüsüyle okura iletmeyi amaçlar. Bu bakımdan dünya yaşantımızı zenginleştirici metinlerde denebilir bunlara. Bir şiir, roman, öykü bu niteliktedir. Özgün bir dil kullanımı yansıttıklarından, bu metinlerin çevrilmesinde, yazarın biçimine yönlendiren ilkelerin özellikle gözetilmesi, çeviri dilinde, özgün metindeki sanatsal biçim ile etkinin bir benzerinin üretilmesi gerekir. Bu tür metnin nesnel anlam içeriğinden çok, ses, sözcük, tümce, bütün düzenindeki dilsel biçim özellikleri önemlidir. Ancak Katharine Reiss (Çev. Göktürk 1986: 26), burada sözünü ettiği anlatımcı metnin, geleneksel yazım metni kavramından ayrı olduğunu, biçimsel dış özelliklerden daha çok, iletişimsel metniçi işlevleriyle kendisini belli ettiğini, açıklamalarına eklemek zorunluluğu duyar.

1.7.3. İşlemsel Metinler

Reiss'in işlemsel diye adlandırdığı tür kapsamına ise, reklâm, propaganda, tanıtma, vaaz, seçim konuşması benzeri metinler girer. Bu tür metnin ayırıcı özelliği bütünüyle, alıcıyı belli bir davranışa yöneltmek amacını gütmesidir. Başka bir deyişle, dünyayı değiştirmeye yönelik metinlerdir bunlar. Belli değer ölçülerini, bakış biçimlerini, yaklaşımlarını, eğilimleri dile getirerek, bir tepki bir eylem uyandırmak isterler. Gerçekte böyle metinlerin çevirisinde gözönünde tutulması gereken nokta, kaynak dilin alıcısında uyandırılmak istenen tepkinin çeviri dil alıcısında da uyandırılabilmesidir.

Çevirmen gerek içerikte gerekse dil düzenlemesinde bu sonucu sağlayacak değişiklikleri yapabilir. Önemli olan, iletinin çeviri dil alıcısına kaynak dildeki çarpıcılığıyla ulaşmasıdır.

1.7.4. İşitsel - Araçlı Metinler

Reiss'in yaptığı bölümlenmesinde dördüncü tür olarak ayırdığı işitsel-araçlı metinler kimi zaman üç ana türden birinin kapsamı içerisindedir. Örneğin " bilimsel bir radyo konuşması bilgilendirici, televizyon ya da radyodaki bir reklam işlemsel, bir opera metni de anlatımsal nitelik taşıyabilir." (Göktürk 1986:28). Örnekte verilen her bir metin yayınlanacağı teknik aracın özelliklerine göre hazırlanmıştır. Anlatılan metin türlerinden herhangi birisinin ağır bastığı bir metin çevirisi yapılırken bu metin türüne uygun bir çeviri yöntemi seçilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda P. Newmark (Aktaran: Göktürk 1986:29)' da çevirmenin , bu dilsel işlevlerin her hangi birine ayarlanabilen bir dürbünle çalıştığını, metinde hangi işlev ağır basıyorsa, çeviri yönteminin de ona göre seçildiğini belirtir.

1.8. Çeviri Türleri

Çeviriler; edebi çeviri, şiir çevirisi, dinsel çeviri, tiyatro çevirisi, film çevirisi, teknik çeviri gibi sıralanabilir. Ayrıca çeviri; makinalı (bilgisayar)çeviri ve insan çevirisi diye ayrılabilir. Ancak burada sadece edebi ve teknik çeviri konuları ele alınacaktır.

1.8.1. Edebi Çeviri

Edebi değeri olan bir romanı, bir yapıtı bir dilden başka bir dile aktarmak oldukça zor olsa gerek. Ancak her geçen gün edebi çevirilerin sayısında görülen artışlar, bu alandaki çalışmaların hızla devam ettiğini göstermektedir. Edebi çeviride biçem çok önemlidir. Yazarın vermek istediklerini onun uslubuna uygun aktarabilmek büyük bir başarıdır.

1.8.2. Teknik Çeviri

Teknik çeviri; diplomatik çeviriyi, hukuki çeviriyi, ticaret çevirisini ve teknik-bilimsel çeviriyi kapsamaktadır. Bu tür çeviriler edebi metinlere karşın daha kolay bir dilden başka dile aktarılmaktadır.

1.9. Çeviri ve Eşdeğerlilik

Çeviribilim araştırmalarında önemli bir yer tutan "Eşdeğerlik" kavramı değişik açılardan değerlendirilmiş ve çeviri içerisindeki yeri bir çok bilim adamı tarafından belirlenmiştir. Pınar (1991 : 2) Çeviriyi, dar anlamıyla yazılı bir metni biçim, anlam, bildiri ve üslup düzeylerinde kaynak dilden hedef dile aktarma, geniş anlamıyla ise, bir kültür ürününü başka bir kültürün okurlarına sunma eylemi olarak tanımlanmaktadır. Çeviri olgusunun bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan bu tanımdan da anlaşıldığı üzere yapılan aktarma işleminde daha önce yapılan tanımlardan da yola çıkarak bir "denklik" diğer bir deyimle bir "eşdeğerlik" söz konusu olması, gerektiği açıktır.

Wilss (Aktaran: Aktaş 1995 : 693) Çeviriyi kaynak dildeki bir metnin hedef dildeki eş değer bir metinle yer değiştirme eylemi olarak görmektedir. Doğaldır ki bu yer değiştirme işleminde kaynak metinle ilgili özellikler göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu özelliklere uygun olarak hedef dile aktarma yapılacaktır. Bu durumda eşdeğerlik kavramıyla kaynak metinlerin içerdiği özellikler (anlam - biçim ve üslup) erek - dil metnine tam olarak yansımaları kastedilmektedir. Çeviri bu açıdan değerlendirildiği zaman kaynak metin ile erek-metin arasında eşdeğerlik kurma işlemidir denebilir.

Yine Wilss (Aktaran: Aktaş 1995 : 697) eşdeğerlik kavramının matematikten gelme olduğunu ileri sürer. Ona göre eşdeğerlilik, iki ayrı dildeki öğeler arasında var olan karşılıklı ilişkilerden doğar. Nasıl matematik denklemlerinde, eşitlik bağıntısının iki yanındaki öğeler birbirleriyle yer değiştirebiliyorsa, çeviride de bu nitelikli ($X = Y$) gibi bir ilişki mümkündür.

Çevirmenin, kaynak metnin yazarlarıyla hedef metnin okuru arasında aracılık işlevi gördüğünü belirten Pınar (1991: 3-5) bu olguda şu önemli aşamaların gerçekleştirilmesini vurgular.

1. Kaynak metnin oluşması,
2. kaynak metnin okur (çevirmen) tarafından alımlanması,
3. hedef metnin üretilmesi,
4. hedef metnin okur tarafından alımlanması.

Birinci aşamada kaynak metnin yazarı, iletmek istediği bildiri (mesajı) belirli bir kitleyi hedefleyerek, kaynak dilde geçerli olan normları ve ilkeleri kendi kişisel normlarını gözönünde bulundurularak şifreler ve kaynak metni oluşturur. Ardından kaynak metnin alıcıları (okurları, çevirmende bu okurlardan biridir) metni okurlar ve yazarın, şifresini çözüp anlamaya çalışırlar. Üçüncü aşamada kaynak metnin okurlarından olan çevirmen, yeni bir işlev üstlenerek bu defa yazar durumuna geçer ve kaynak metni çevirerek, hedef dilde yeniden şifreler. Kuşkusuz bu yeni şifreyi çözecek olan hedef metnin okuyucu kitlesidir. Bu aşamada çevirmen sürekli kararlar almak zorundadır. Yani kaynak metni hedef dilde yeniden üretirken, dil, içerik, üslup ve bildiri (mesaj) düzeylerinde kaynak metne mi sadık kalacaktır? Yoksa hedef metnin dil normlarını mı metni oluştururken ön planda tutulacaktır? Bu düzeylerde eşdeğerlilik nasıl sağlanacaktır. Kaydırmalar yapması zorunlu mudur? Bunlar ne tür kaydırmalardır? Onlarla iletişim nasıl en doğru şekilde sağlanacaktır gibi sorunları çevirmenin cevaplanması gerekmektedir. Son aşamayı, çeviri metninin okur kitlesi tarafından okunup çözümlenmesi oluşturur. Okur burada hedef metnin şifrelerini kendi kişisel bilgi birikimlerini ve içinde bulunduğu kültürün

ortak birikimini kullanarak bir bağlam içinde çözmeye çalışır. Böylece metni anlayarak yorumlar ve özümser.

1.9.1. Çeviride Eşdeğerlik Türleri

Eşdeğerliliğin çok geniş kapsamlı bir kavram olmasından dolayı değişik açılardan değerlendirilmesi de mümkün olmaktadır. Koller (Çev. Gök-türk 1986: 76-88) eş değerliliği beş temel bölüme ayırmaktadır. Bunlar:

1. Düz anlamsal eşdeğerlilik (dennotative Äquivalenz),
2. yan anlamsal eşdeğerlilik (konnotative Äquivalenz),
3. metin türü gelenekleriyle ilgili eşdeğerlilik (textnormative Äquivalenz),
4. dil kullanımsal eşdeğerlilik (pragmatische Äquivalenz),
5. biçimsel eşdeğerlilik (formal-ästhetische Äquivalenz).

Her bir türün kendine göre özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler çevirmen tarafından iyi bilinmelidir.

1.9.1.1. Düz anlamsal Eşdeğerlilik

Düz anlam (denotation) dendiğinde bir sözcüğün en yaygın, o sözcüğü duyduğumuz zaman biz de ilk çağrışım sonucu hemen bulduğumuz anlam vurgulanır. Düz anlamsal eşdeğerlilik, bir metnin doğrudan doğruya nesnel konusuyla, metindışı göndergesel anlamıyla ilgilidir. Çeviri araştırmalarında sık sık geçen "değişmez içerik" ya da içerik düzeyindeki değişmezlik" bu türden bir eşdeğerliliğin konusudur. Böyle bir eşdeğerlilik, sözcük, dizim, tümce,

metin düzeylerinde söz konusu olabilir diyen Göktürk (1986 : 77-78) bu konuya ait Almanca -Türkçe örnekler vermektedir.

1. Söz düzeyinde sağlanacak bir düz anlamsal eşdeğerlilik (teknik bilgi alanından)   Stromkreis / Elektrik devresi
2. Dizim düzeyinde düz anlam eşdeğerlilik   blinde Passagier / kaçak yolcu
3. Cümle düzeyinde düz anlamsal eş değeriilik   Rauchen verboten / sigara içilmez.
4. Metin düzeyinde düz anlamsal eşdeğerlilik

"An der Rezeption zahlreicher Hotels erhalten sie die besonders preisgünstigen, speziell für Hotelgäste geschaffenen zwei - oder Dreitages karten. Sie berechtigen zu unbeschränkten Fahrten auf dem gesamten Netz der Basler Verkehrs - Betriebe".

"Birçok otelin girişinde, otel konukları için özel hazırlanmış, olağanüstü ucuz, iki yada üç gün geçerli tramvay / otobüs biletlerini edinebilirsiniz. Bu biletlerle Basel kamu taşıtlarından sınırsız yararlanabilirsiniz".

Yukarıda düz anlamsal eşdeğerlilik ilkesiyle Almandan Türkçeye aktarılan bu metinde, sözcük, sözcük ya da cümle bir eş değeriikten çok konunun nesnel anlam içeriğinin iletilmesi ve kullanmalık bir bilginin aktarılması öncelik taşıyor. Bu nedenle başka türlü bir metin çevirisinde gözönünde bulundurulmayı gerektirecek önemli öğelerden olan biçim, üslup ve başka birçok özellik burada dikkate alınmamıştır.

Bu nedenle Göktürk (1986 : 79)'te bunu vurgulayarak şöyle demektedir:

Burada çevirinin amacının metindeki nesnel bilgi içeriğini iletmek olduğunu anımsarsak, bilgi içeriğini iletmek olduğunu anımsarsak, başka türlü bir metnin çevirisinde gözönünde tutulmayı gerektirebilecek biçim, okunabilirlik, okur beklentisi, metnin çağrimsal, biçimsel özellikleri gibi birçok yönünün, çevirmenin sorunu olmadığını da anlarız. Gerçekte bu tür bir çeviride özellikle gözönünde tutulan, sözcüklerle dizimlerin amaç dil sözcüklerinde yer alan en yerleşik, kullanımı en yaygın, en kestirme anlamlarının işe konulmasıdır. Özgün metnin çağrısız işlevi, böyle bir çeviri yöntemini baştan belirlemiştir.

1.9.1.2. Yan Anlamsal Eşdeğerlilik

Yan anlam "belli bir ses beleşiminin, sözcüğün temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam yansıttığı yeni bir kavramdır. (Aksan 1990 : 184) şeklinde tanımlanabilir. Yani bir sözcüğün içerdiği düz anlamın dışında başka anlamları yansımasına yan anlam (Konnotation) denir.

Her dilde bulunan sözcüklerin büyük bir çoğunluğunun birden çok anlamları yansıttıkları bilinmektedir. Diğer yandan aynı konu üzerinde duran Aksan (1991 : 72) yan anlamı "bir sözcüğün düz anlamının dışında, duygusal, yorumlayıcı ve değerlendirici nitelikleri olan bir kavram" olarak tanımlar. Yine Aksan (1990 : 184) Türkçede dirsek sözcüğünün vücudun bir bölümünü anlatan, temel anlamı bu olan bir öge duyduğunu örnek vererek aynı sözcüğe öteki organ adlarında ve vucutla ilgili göstergelerde olduğu gibi başka anlamlar da yüklenmiş olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin dirsek biçimindeki boruya köşeli biçimlere de bu adı verdiğimiz söyleyen Aksan okumak eyleminin de temel

anlamı dışında "öğrenim görmek" şarkı ya da ezgi yorumlamak" gibi anlamları da içerir duruma geldiğini anlatmaktadır.

Göktürk (1986 : 80) yan anlamsal bir eşdeğerliliği, sözcük, dizim, tümce bütün yönünden özgün bir dilsel yapı gösteren metinler için geçerli olduğunu ve her yazarın kullandığını dilin öğelerini, dilin büyük dizgesi içindeki benzer seçenekler arasından derlediğini ve birleştirdiğini anlatarak seçilen biçimin kendisi, kullanılan dilin toplum sınıflarıyla, yöresel ağız özellikleriyle, topluluk dilleriyle ilişkisi, metindeki sözcüklerin doğal dilde kullanım sıklık derecesi, kısaca çeviri araştırmasında biçimsel eşdeğerlilik diye geçen kavramın kapsadığı her durumun bu tür eşdeğerlilikle ilgili olduğunu söylemektedir. Ona göre tek tek birimlerin yalnız düz anlamlarıyla değil, işlevlerinin yöneldiği yan anlamlarıyla da aktarılması gerekir.

Örneğin; Türkçede günlük dilde kullandığımız düz anlamıyla yemek eylemini belirten "yemek" sözcüğünün

1. beslenmek,
2. karın doyurmak,
3. atıştırmak,
4. gövdeye indirmek,
5. tıkmak gibi eş anlamları bulunmaktadır.

Göktürk (1986 : 80)'e göre bunlardan birini sözceliği Almancaya "essen" sözcüğüyle aktarmak çeviri açısından yetersiz bir işlem olur. Bu

durumda tam anlamıyla eşdeğerlilik sağlanmamış olacağından yapılan çevirinin değerinin ve yaptığı aktarmanın kalitesi de ona göre düşük seviyede olacaktır.

1.9.1.3. Metin Türü Gelenekleriyle İlgili Eşdeğerlilik.

Bu tür eşdeğerlilik metin türlerini kapsamaktadır. Göktürk (1986 : 33) metni türlerini anlatırken her dilin kendisine özgü metin türü geleneklerinin olduğunu bu geleneklerin oluşmasında, o dilin kültür özelliklerinin önemli ölçüde rol oynadığını söyler. Göktürk çeviride de genellikle iki metin türüyle karşılaşıldığını vurgulamaktadır. Bunlar " yalın metin türü " ile " karmaşık nitelikler metin türü " dür.

Çevirmenin yalın metin türleri erekdilim benzer yerleşik kurallarıyla geleneklerine uyacak bir yapıyla çevirmesi gerekmektedir. Çevirmen kaynak-dilde bulunan metin türü gelenekleri ile bunların erek-dildeki karşılıklarını dikkate almazsa, kaynak dilin metinlerini gelişi güzel çevireceğinden yetersiz bir çeviri yapmış olacaktır. Bundan dolayı bu metin türlerinde erek dilde aynı fonksiyonu sağlayan ve bilgi içeriğinin aktarılmasını ön planda tutan metin geleneği araştırılarak iletişimsel bir eşdeğerlik kurulması gerekmektedir.

Karmaşık nitelikteki metin türlerinde metnin örgüsünü meydana getiren dil, yapı ve üslup özellikleri önem ve öncelik taşır. Bu tür metinlerin çevirisinde erek-dilde yalnız içerik yönünden değil ses, sözcük, söz dilimi özelliklerine, diğer bir anlatımla bütün yapı öğelerinin düzenlenişine bir eşdeğer

bulmak gereklidir. Yukarıda anlatılanlar dikkate alınır, o zaman iyi bir çeviri gerçekleştirme yoluna gidilmiş olacaktır.

1.9.1.4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlilik

Bir kaynak metnin erek dil okurunun kendine özgü bir dil kullanımı gözönüne alınarak çevrilmesi, durumunda dil kullanımsal bir eşdeğerlikten söz edilir. Burada amaç farklı kültürlerle özgü bazı konuların aktarılırken erek dildeki okurun en kolay anlayabileceği şekilde aktarılmasına dikkat etmek olacaktır.

Göktürk (1986 : 87) örnek olarak İngilizce bir oyun yada romanda İngiltere'de sokakta ayak üstü karın doyurmak için en yaygın çabuk yemek olan "fish and chips" ifadesini deyim olarak geçmemesini veriyor ve bunu Türkçeye yapılacak bir iletişimsel çeviride denebilecek;

1. balıkla patates tava,
2. balıkla cips,
3. balık ekmek

türünden seçeneklerin hiçbiri yeterli iletişimsel eşdeğer olmayacaktır. "Fish and chips" in İngiliz gündelik yaşama kültüründeki bütün ülkeye yaygın yeri ile sınıf belirleyici çağrışımı Türkçede belkide ancak "köfte ekmek" deyiminde kullanımsal eşdeğerini bulacaktır.

Göktürk aynı İngilizce deyim in Almancaya çevirisinde de;

1. Fisch und Pommes Frites,

2. Fisch und Röstkartoffel

gibi aktarımları doğru bulmakla birlikte bu deyimın Almanca'da kulanımsal eşdeğerliliği belkide "Wurst und Brot" ifadesiyle sağlanmış olacağını belirtir.

1.9.1.5. Biçimsel Eşdeğerlilik

Çeviride biçimsel eşdeğerlilik ile kaynak metnin sözcük , söz dizimi , üslup ve anlam düzeylerinde tüm özelliklerin erek-dilde aynen yansıtılması anlaşılır. Ayrıca bunun yanı sıra kaynak metnin iletişimsel içeriğinin ve kendine özgü anlatım biçiminin , erek-dilde benzer bir etki yapabilecek şekilde çevrilmesi biçimsel eşdeğerliliğin bir gereği olarak görülmektedir. Göktürk (1986: 88) yazın yapıtlarının söylemini oluşturan deyimler , söz oyunları , uyak , ölçü , imgeler , eğretilmeler , bu tür eşdeğerliliğin kurulmasında gözönünde tutulmayı gerektiren noktalardır demektedir.

Çeviride biçimsel bir eşdeğerlilik bir metnin farklı dilsel düzeylerinden özellikle biri ya da ikisi veya hepsi üzerinde kurulmayı gerektirebilir. çevirmen bunlara dikkat ederek biçimsel eşdeğerliliğin hangi düzeyde kurulması gerektiğini bilmeli ve erek-dile buna uygun aktarımlar yapmalıdır.

1.10. Türkiye'de Çeviri ve Çeviribilim

Türkiye'deki Çeviri hareketlerini incelemeye almadan önce Türk kültürünün başlıca evreleri boyunca çeviri çalışmalarına bir göz atmamız faydalı olacaktır.

Dino (1978 : 100)' nun belirttiğine göre " bilinen eski dönemlerden bu yana, Türk ulusları inançları konusunda olduğu kadar yazınsal alanda da dışardan gelen katkılara açık olmuştur. Bundan dolayı, çeviri daha ilk çağlarda bile Türk uluslarının ekinsel kimliğinin oluşumunda belirleyici bir işlev görmüştür." Türklerde bu dışarıya karşı açık olma, onların çeşitli kültür ve dinlerle tanışmaları ve kendilerine uygun olan değerleri kabullenmeleri çeviri etkinliklerine yol açmıştır. "Uygurların tarih sahnesine girmesiyle kabul ettikleri dinlerle (Budizm, Manikeizm, Nasturuluk) ilintili olarak, çevirinin çok erken çağlarda önemli bir atılım yaptığını kesinlikle söyleyebiliriz" (Dino 1978 : 108).

Türkler islamiyetle tanışmalarıyla birlikte Arapça ve Farsça metinlerin etkisinde kalmışlar ve çeşitli alanlarda metinler çevirilmişlerdir.

Yine Dino (1978 : 106) bu konuyu şöyle özetlemektedir.

" Anadolu topraklarına yerleşmelerinden başlayarak önce Selçuklu Türkleri, daha sonra da Osmanlılar, Arapça ve Farsça dinsel, felsefesal, bilimsel ve yazınsal metinlerin çevirilerinden yararlandılar. Bu geniş boyutlu çeviriler, yeni ele geçirdikleri topraklar üzerinde bu iki kültürün, Arap ve Fars kültürlerinin, uzantısını oluştururdu."

Uzun zaman göçebe hayatı yaşamış olan Türklerin kültürleri bir mozaik andırmaktadır. Türklerin Anadoluya gelmeleri 13. yüzyılda devam ederken yeni tanıştıkları kültürle (islam kültürü) eski kültürlerin bir biriyle etkileştiği kesindir. Burada tabii ki çevirinin rolü çok önemli bir yer tutmaktadır.

"Türk kültürü, sözcüğün gerçek anlamıyla, bir uzun yürüyüştür; Çin sınırlarından yola çıkıp Doğu Akdeniz'e, Balkanlar'a ulaşmıştır. Türkler ve Türkiye ile ilişkisi bulunan ülkelerin dinsel, mistik, felsefel, bilimsel ve tarihsel düşüncelerinin

iletim araçları durumunda olan çeviriler ve çevirmenler bu göçebe dönem boyunca, dahası coğrafi sınırları artık kesinlik kazanmış olan yeni dönem Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere kültür dönemlerinde, önde gelen ideolojik bir etken oldular." (Dino 1978 : 106).

Osmanlı dönemine bakıldığı zaman osmanlı sultanlarının özel ilgi duydukları yabancı yazıtlar çevrilmiştir. Tabii ki yapılan bu çevirilerin türleri değişik olmuştur. Siyasal ve toplumsal etkenlere bağlı olarak bazen roman bazen bilimsel kitaplar çevrilmiştir. Örneğin " Şerafeddin İbn Muhammed Sabuncuoğlu, 1405 yılında Abü al Kasım Zahrawi'nin Al - tashrif adlı cerrahlıkla ilgili yapıtını Cerrahiye - İlhaniye adıyla çevirdi, sonra Coğrafya, kazmografya ve gök bilime ilişkin yapıtların çevirilmeleri 16. yüzyılda, İmparatorluğunun toprakça genişlemesi döneminde rastladı." (Dino 1978 : 107).

1.10.1.Türk - Batı İlişkileri ve Çeviri Hareketleri

Tanpınar(1976:72)'ın belirttiğine göre "Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu, üst üste gelen yenilgileri önüne alabilmek için, çareyi batı uygarlığına açılmakta bulur. Çünkü batı, rönesans ve reform gibi yeniliklerle, ticaret ve kültür alanlarında atılımlarıyla geçen yüzyılda ülkemizi çok çok gerilerde bırakmıştı. Onun için batıya açılmak bir bakıma kurtuluş olarak görülmekteydi."

Batıya karşı izlenen bu politikadan sonra bizde yavaş yavaş batının etkisi görülmeye başlandı. Özellikle ilk önceleri Fransa'nın etkisi görülmektedir. " Tanzimat Edebiyatı " ile batının etkisi daha da görülebilir hale geldi. Zaten bu edebiyatın ortaya çıkmasında çevirilerin etkisi çok büyüktür.

16. ve 17. yüzyılda çeviri faaliyetleri yapılmıştır. Çeviriler yine padişahların isteği doğrultusunda aktarılan eserlerdir. Türkiye'nin batılaşmasının 19 yüzyılda başladığı söylenebilir. Osmanlı imparatorluğunun bu dönemdeki durumu oldukça kötüdür. Askeri bozgunlar başlamış, artık sistem çökmeye başlamıştır. Ekonomik bozukluklar da buna eklenince batının ilerleyişine ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğunda çeviriler teknik alanlarda yapılmaya başlandı. Bu bağlamda çeviri uygulamalı bilimlerin öğrenimine yönelik el kitapları sağlamak konusunda, çok değerli bir araç oldu. Böylece trigonometri ve tıp vb. kitaplar Osmanlıcaya çevrildi.

Burada vurgulanması gereken diğer bir nokta ise 1789 yılında yapılan Fransız ihtilali ve bunun sonuçlarıdır. Çünkü çok uluslu olan Osmanlıların dağılmasında önemli etkileri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sultanlarının batıya açılmasını çabuklaştıran bu ihtilal, çeviri etkinliklerini de etkilemiştir." Çeviri işinin önemini anlayan devlet büyükleri; geç de olsa bu işe resmi bir kimlik kazandırmak istemiştir. Osmanlı tarihinde ilk resmi Tercüme odası 1832 yılında II. Mahmut zamanında açılır. Fakat burada dış ülkelere gelen resmi yazıların Türkçeleştirilmesi dışında başka bir tür çeviri yapılmamıştır." (Yaşar 1993 : 136).

1839'da Tanzimatın ilanı ile hızlanan çeviri faaliyetlerinin Abdülhamit devrinde kurulan Encüman-i Danış ile devam ettiği görülmektedir. "II. Abdülhamit zamanında Mütercim cemiyeti kurulmuş; Ziya Paşa ve Namık Kemal da buraya atanmışlardı. Ziya Paşa ve Namık Kemal Fransız gazete ve roman-

larından saraya çeviriler yapmakla görevlendirilmişlerdi." (Yaşar 1993 : 137). Fakat daha sonra kurum II. Abdülhamit tarafından dağıtılmıştır.

Habib (Aktaran: Yaşar 1993 : 137) tanzimat devrinde, Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un Aventures de Telemegve'ını Tercüme-i Telemak adıyla 1859'da yaptığı çeviri, batıdan dilimize çevirilen ilk edebi eser olarak kabul edildiğini anlatmaktadır. Görüldüğü gibi çevirilerin çoğu Fransızcadan yapılmaktaydı. Yine "Münif Paşa'nın Fenolon, Fontenolle ve Voltaire'den yaptığı çeviriler de Muhaverat-ı Hikemiyye başlığı altında toplanarak aynı tarihlerde yayınlanmıştı. Bundan üç yıl sonra Victor Hugo'nun bu Miserables'ı özel şeklinde Mağdurin Hikayesi adıyla yayınlanmıştır. Çeviri, Ruzaname-i Ceride-i Hava dis'te tefrika edilmiştir. Bu eser, Telemak çevirisinden sonra Türk okuyucularının tanıdıkları ikinci batılı roman olmuştur." (Kerman 1978 : 351)

Çeviriler yapılırken belli başlı ölçütler olmadığı gibi denetleme yapılmıyordu. Hatta bazı kelimelerin kullanılması bile örneğin Abdülhamit zamanında yasaklanmıştı. Fakat yine de çeviri yapılmaya devam ediliyordu. Bazı çeviriler yazıldığı dilde değil ikinci dilden aktarılıyordu." Defoe'nun Robinson Cruzoe'su (Sig. Yaşar 1993) 1864 yılında Ahmet Lütfi Efendi tarafından Türkçeye, Arapça çeviri sinden aktarılmıştır. Hikaye-i Robenson adıyla çevrilen bu eser, yukarıda anılanlarla beraber, Batıdan yapılan ilk çeviri eser olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır, fakat çeviri denilebilecek ilk büyük eser Teador Kasab'ın 1871'de Dumas Pere'den yaptığı Monte Kristo çevirisi olarak kabul edilmektedir." (Habib 1941 : 600, Aktaran: Yaşar 1993: 138).

Tanzimat döneminde çeşitli yanlışlar ve değişik görüşlerle çeviriler yapılmak istenmiştir . Hatta hangi eserlerin öncelikle çevrilmesi gerektiği üzerinde durulmuş. Acaba klasik eserlerin çevrilmesi mi yoksa romantik eserlerin çevrilmesi mi faydalı olur diye tartışılmıştır.

II. Meşrutiyet ve sonrası çeviri çalışmalarına bakıldığı zaman ilk önce Meşrutiyet Maarifinin kurmuş olduğu Telif ve Tercüme Heyeti görülmektedir. Ancak bu kurumun çevirileri de, öncekilerde olduğu gibi ders ve bilimsel kitaplar dışına çıkamamıştır. Yaşar (1993: 142)'ın belirttiğine göre "Atatürk'ün isteğiyle Telif ve Tercüme Heyeti 1923 yılında yeniden işlerlik kazanır ve başına Ziya Gökalp getirilir, fakat bu kurum görevini 1926 yılında Milli Talim ve Terbiye Dairesine bırakır."

1.10.2.Tercüme Bürosu

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra büyük önder Atatürk'ün yaptığı devrimlerden sonra çeviri faaliyetleri hız kazanarak devam etti. Gerçek anlamda Türkiye'de ilk çeviri hareketlerini 1938 yılından sonra görmekteyiz. 1939 yılında kurulan "Tercüme Bürosu" ile bir çatı oluşturulmuş ve bu çatı altında en iyi çeviri yapanlar zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından bu büro etrafında birleştirilmiştir.

Tercüme Bürosunun üyeleri arasında Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Orhan Veli, Melih Cevdet, Sabahattin Ali vardı. Ülken (1979: 462) büronun üyelerinin çok kısa bir sürede, hemen her dilden yüzlerce klasik eseri

dilimize kazandırdığını, kurum, ürünlerini geniş halk kitlesine yaymak amacıyla, iki ayda bir çıkan Tercüme adlı bir dergiyi de yayın hayatına soktuğunu, bu dergide çeviri sorunlarının ele alındığını, zaman zaman da çeviri yarışmaları düzenlendiğini anlatmaktadır. Yayımlanan bu dergi için Dino (1978: 105) şunları söylemektedir.

" Tercüme Bürosu ayrıca Çeviri sorunlarına ilişkin deneme ve açıklamaların, çeviri yazıtların eleştirilerinin, ulusal ve uluslararası nitelikte çeviri çalışmalarının özetlerinin yer aldığı bir dergi yayınlandı"

Tercüme Dergisi "19 Mayıs 1940 yılında yayımlanmaya başlanmış ve son sayısı Temmuz-Eylül 1966 tarihinde çıkmıştır" (Özlem Ayav ve Diğerleri 1992 : 134)

1.10.3.Günümüzde Çeviribilim ve Çeviri Bölümleri

Son yıllarda ülkemizde önemi ölçüde dikkate alınan Çeviribilim oldukça yol katetmiştir. Cemal'ın (1978 : 259) bildirdiğine göre ülkemizde çeviri ve sorunlarını doğrudan konu alan ve yabancı bilim adamlarının da katıldığı, ilk toplantı, 1977 sonralarında İstanbul'da Avusturya Kültür Ofisi salonlarında Prof. Dr. Macit Gökberk'in başkanlığında düzenlenen "Çeviri Yazını Sempozyumu " oldu. Sempozyuma Avusturya'dan Prof.Dr. Zoran Kostantinovic ve Dr. Elisabeth Markstein, ülkemizden de Prof.Dr. Cevat Çapan, Doç.Dr. Akşit Göktürk, Doç.Dr. Azra Erhat, Bertan Onaran, Ahmet Örs ve Ahmet Cemal katıldı. Ancak Ülkemizde Çeviribilim'in üniversitelere girmesi batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında biraz geç olmuştur.

Türkiye'de çeviri eğitimine Boğaziçi Üniversitesinde (Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim - Tercümanlık Bölümü) 1983 yılında başlanmıştır. Bunu 1984 yılında Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim - Tercümanlık Bölümü izlemiştir. Bu bölüm daha sonra Edebiyat Fakültesi'ne bağlanmış ve İngilizcenin yanında Fransızca çeviri programına da başlamıştır. Batı dilleri arasında ilk önce İngilizce Mütercim - Tercümanlık Bölümleri yaygınlaşmış ve daha sonra 1992 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Fransızca Mütercim -Tercümanlık Anabilim Dalı kurulmuştur.

Alman dili ile ilgili ilk Almanca Çeviri Bölümü yakın zamanda açılmıştır. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan Almanca Çeviri Bölümü 1995 yılında Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı olarak çeviri eğitimine başlanmıştır. (Bkz. Eruz 1995.) Yukarıda sayılan bu bölümlerin dışında Bengi (1995: 29) Bilkent Üniversitesi Uygulamalı Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce - Fransızca Mütercim - Tercümanlık Bölümü (1993) ve yine aynı üniversitenin İngiliz Dili Meslek Yüksek Okulu İngilizce Çevirmenlik Bölümü - 1993 (iki yıllık) olduğunu belirtir. Dileğimiz yakın zamanda bu girişimlere daha çok Almanca Çeviri Bölümü eklenmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

Dil, düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.(Aksan 1990:55). Her topluluğun kendine özgü bir dili vardır . Ve yukarıda yapılan tanımda belirtildiği gibi, o dilinde çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Her topluluk kendi diliyle özdeşleşmiş ve bütünleşmiş durumdadır. Bütün toplumların bir kültürü ve bu kültür bağlamı içerisinde oluşmuş daha doğrusu gelişmiş bir de dili vardır. Dünyada konuşulan dil sayısının 3000-3500 gibi rakamlara ulaşması insanlar arasında iletişimi de zorlaştırmaktadır. Dünya üzerinde bu kadar çok dilin bulunması ve giderek artan uluslararası ilişkiler , ulusların yalnızca kendi ana

dilleriyle iletişim sağlamalarını yetersiz kılmakta ve başka toplulukların dillerini öğrenme gereksinimi oluşmaktadır.

Doğaldır ki , ikinci bir dil olarak öğrenilen dillerin sayısı fazla değildir; çünkü bir dilin başka topluluklar tarafından öğrenilmesini önemli kılan ölçütler vardır. Bu ölçütlerin başında dili öğrenilen ülkenin ekonomik ve politik durumu gelmektedir. Demirel (1990: 5) bu iki önemli ölçütü askeri sözleşmeler, tarihsel, kültürel ve ticari ilişkilerin izlediğini belirtmektedir. Ayrıca dünyada bazı uluslararası sözleşmeler ve antlaşmalara dayanarak kurulmuş örgütler vardır. Türkiye bugün OECD, Nato, Avrupa Konseyi gibi bir çok örgüte üyedir. Bu örgütlerde bir kaç ulusun dili kullanılmaktadır . Örneğin " Türkiyenin de üye olduğu Birleşmiş Milletler Örgütünün resmi dilleri Çince, Fransızca, İngilizce, Rusca ve İspanyolcadır." (Demirel 1990 : 5).

Çağımızda uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve yoğunluk kazanması, özellikle kendi ülkemizde olduğu gibi başka ülkelerde de başka ulusların dilini öğrenme gereksinimi oluşmuştur . Türkiyenin batı ile olan ilişkilerinden ve batı ülkelerinin dillerinin uluslararası örgütlerde resmi dil olarak kullanılmasından dolayı batı dillerinin ülkemizde " *Yabancı Dil* " olarak öğretilmesine ve okul programlarında yer almasına başlanmıştır.

2.1. Tanımı

Christ, Hüllen (1991:1) yabancı dil öğretimini kısaca şu şekilde tanımlamaktalar:

Fremdsprachendidaktik ist die Wissenschaft vom Lehren und Lernen fremder Sprachen in jeglichem institutionellen Zusammenhang: in Vorschulen, Schulen, Hochschulen und Fachhochschulen, in freien Sprachschulen und in der Weiterbildung, z.B. der Volkshochschule, der betrieblichen, gewerkschaftlichen, oder kirchlichen Erwachsenenbildung.(17)

Yabancı dil öğretiminde amaç kurumsal bir çerçeve içerisinde yabancı dil öğrenmek isteyen kimselerin; yabancı dili en iyi şekilde kullanmalarını, öğrenmelerini sağlamak; yani dört temel becerisinin geliştirilmesi için yabancı dil dersinde en uygun metot ve teknikleri kullanmaktır.

2.2.Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinin ayrı özellikler göstermesi nedeniyle yabancı dil öğretiminin tarihsel gelişimi de Cumhuriyet'ten önce ve sonra olmak üzere iki ayrı zaman kesiti içinde ele alınacaktır.

2.2.1. Cumhuriyetten Önceki Dönem

Bu dönem Osmanlı İmparatorluğunun kurulduğu 1299 yılıyla Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar geçen 624 yıllık bir süreyi kapsar. Bu uzun dönem de kendi içinde Tanzimata kadar geçen devre ve Tanzimat devresi olarak ikiye ayrılmaktadır. İmparatorluk döneminde eğitim, Tanzimata kadar din esasına göre yürütülürken Tanzimat devrinde batılı usullere göre yürütülmeye başlanmıştır.(Bkz. Demirel 1990:6-10).

2.2.1.1. Tanzimata Kadar Geçen Dönem

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunda, "Sıbyan Okulları" (Mahalle Mektepleri) ve "Medreseler" olmak üzere din esasına dayanan iki çeşit okul vardı. Sıbyan okulları, ilk eğitimi veren okullardı. Bu okullarda çocukların eğitimine dini bilgiler hakimdi. Medreseler, müslümanlığın malı olan eğitim kurumlarıydı. Öğretimde en önemli yeri Arapça tutuyordu. Arapçanın, öğretim dili olarak kabul edilmesi ve ikinci dil olarak öğretilmesi medreselerde başlamıştır.

Bu dönemde eğitim hizmeti gören diğer bir kurum da Enderunlardı.

" Enderunlar, saray hizmetleri için görgülü ve bilgili adam yetiştirmek amacıyla kurulmuştu. Burada Türkçenin dışında yabancı dil olarak Arapça ve Fransızca öğretilmekteydi. Bu okulların dil öğretimi açısından bir özelliğide Türk olmayan çocuklara (devşirmelere) Türkçenin ikinci dil olarak öğretilmesiydi." (Demirel 1990:7).

2.2.1.2. Tanzimattan Cumhuriyete Kadar Geçen Dönem

1839'da Tanzimatın ilan edilmesi ve orduda Nizam-ı Cedit hareketinin başlanması ilk batılılaşma ve çağdaşlaşma hareketi olarak bilinmektedir. Eğitim alanında batılılaşma bu dönemde başlamıştır.

Ülkemizde batılılaşma hareketi ordu okullarında uygulanan öğretimle başlarken yabancı dil öğretiminin okul programlarına girmesi de ilk kez bu okullarda olmuş ve Fransızca Türkiye'de batı dillerinin ilki olarak öğretilmeye başlanmıştır. Eğitimde yenilik girişimleri de, Fransız dilinin eğitim program-

larında yer almasıyla başlanmış, ancak yabancı dile gereksinme daha çok tıp öğrenimi dalında duyulmuştur.

Batılaşma hareketinin başlangıcı sayılan Tanzimat devrinde, yabancı dil öğretiminin orta dereceli okul programlarında yer alması, bugünkü liselerin çekirdeğini oluşturan Sultanilerin açılmasıyla başlanmıştır. Bu nedenle 1 Eylül 1868 yılında Galatasaray Sultanisi (Lisesi) açılmıştır. 1908 inkılabından sonra okullarda yabancı dil öğretilmesine özel bir önem verilerek Fransızca bütün okullarda zorunlu tutulmuş İngilizce ve Almancanın da isteğe bağlı olarak öğretilmesi benimsenmiştir. (Bkz. Demirel 1990: 7-10).

Tanzimat devrinde yabancıların açtıkları ilk özel yabancı okul 1863 yılında eğitime başlayan Robert Kolej olmuştur. Bu okul ilk önce Bebek'te Kırım Harbi sırasında Türklere yardım etmek amacıyla gelen Amerikalı misyonerler tarafından ufak bir evde New York'lu iş adamı Robert'in yardımıyla açılmıştır.

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Bu dönem Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından bugüne kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yapılan ilk ve en önemli adım, 430 sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat (Öğretiminin Birleştirilmesi) kanununun çıkması olmuştur. Bu kanunla, Osmanlı devrinde kalan medreseler kapatılmış yerine bugünkü okullar açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun eğitim kurumlarında uzun süre yabancı dil olarak öğretilen Arapça ve Farsça bu dönemde kaldırılmış ve yerini batı dillerinden Almanca,

Fransızca ve İngilizce konmuştur. Sadece İmam Hatip liselerinin programlarında Arapçaya yer verilmiştir. Ancak bu okullarda Arapça dersi meslek dersleri arasında yer almıştır.(Bkz. Demirel 1990).

1956 yılına kadar, bir kısım dersleri yabancı dille öğreten tek lise, Galatasaray Lisesi iken bu yıldan itibaren kolej adıyla (daha sonraları Anadolu Lisesi) ve deneme amacıyla yeni tür okullar açılmaya başlandı. (Bkz. Milli Eğ.Genç.Spor.B, 1986).

2.3. Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri

Bugüne gelinceye kadar yabancı diller eğitiminde farklı dönemlerde, diğer bilimlerin gelişmesine paralel olarak çeşitli yöntemlerin ortaya çıktığı görülmüştür. "Geleneksel dilbilgisi çeviri yöntemi uzun süre yabancı dil öğretiminde kullanılırken, 1930'larda konuşma dilinin öğretilmesine ağırlık verilmesi üzerine düzvarım yöntemi, daha sonra kulak-dil alışkanlığı yöntemi yaygın bir şekilde kullanılmaya, son yıllarda da iletişimci yöntemeye yer verilmeye başlanmıştır."(Demirel 1990: 31).

Yabancı dil öğretimindeki belli başlı yöntemler Demirel (1990:31)' inde belirttiği gibi 1982 yılında Avrupa Konseyi ile Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa düzenledikleri "Yabancı Dil Öğretim Programları" konulu seminerde sınıflandırılmıştır. Bu yöntemler;

1. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi,

2. Düzvarm Yöntemi,
3. Kulak-Dil Alışkanlığı,
- 4 .Bilişsel Öğrenme Yaklaşımı,
5. İletişimci Yaklaşım,
6. Seçmeli Yöntemdir.

2.3.1. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi

Bu yöntem, Latince öğretiminin etkisiyle geliştirilmiş ve günümüze kadar kullanılmış bir yöntemdir. Belli bir öğrenme kuramına göre geliştirilmemiştir. Daha çok akla dayalı çözümlenmeler, kural öğrenme ve karşılaştırmalı çalışmalara yer verir.(Demirel 1982). Bu yöntemle konuşma becerisinin geliştirilmesine önem verilmez.

Geleneksel yöntem olarak bilinen bu yöntemde genelde amaç dilden ana diline çeviri yapılır. Adından da anlaşılacağı üzere bu yöntemde dilbilgisine ağırlık verilir. Çeviri ile yabancı dil öğretilmeye çalışılır. Bu yöntemin kullanım özelliklerini Demirel (1982) kısaca şu şekilde sıralar;

- 1.Dilin kuralları - gramer öğretilir,
- 2.ana dili kullanılır,
- 3.başlangıçta cümle düzeyinde çeviri yapılır,
- 4.Orta ve ileri düzeyde kolay klasik eserlerin çevirisi yapılır.

Bu yöntem ile öğrencilerin sözcük dağarcığı genişletilmeye çalışılır. Konuşma becerisinin geliştirilmesine pek fazla önem verilmez. Önemli olan gramer kurallarının öğrenilmesi ve çeviri yapılmasıdır. Neuner ve Hunfeld

(1993 : 19) dilbilgisi - çeviri yönteminin önemli iki noktasını dilbilgisinin ve çevirinin vurgulanmasında olduğunu belirttikten sonra " Wer die Grammatik beherrscht, beherrscht die fremde Sprache. Wer korrekt übersetzen kann, zeigt damit, daß er die fremde Sprache wirklich beherrscht. " (Dilbilgisine hakim olan yabancı dile de hakimdir. Kim doğru çeviri yapabilirse, bununla yabancı dile gerçekten hakim olduğunu gösterir) demektedir.

2.3.2. Düzvarım Yöntemi

Bu yöntem, dilbilgisi-çeviri yöntemine karşı bir tepki yöntemi olarak 1950'lerde ortaya çıkmış, dünyada ve Türkiye'de çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Demirel 1990:33). Farklı bilim adamlarının görüşlerinden etkilenen bu yöntem, çağrışım, deneme - yanılma ve Gestalt görüşlerine de yer vermektedir. Düzvarım yönteminin başarısında, görerek öğrenme ve örneklendirme önemlidir. Demirel (1990:36) bu yöntemin kullanım özelliklerini kısaca aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Dersler bir diyalog ya da kısa bir fıkra anlatımıyla başlar,
2. önce sözlü öğretim yapılır. Bu nedenle gramer ve yeni sözcükler sözele olarak öğretilir,
3. sözcüklerin öğretimi, görsel araçlarla, tanımlamalarla ya da pantomimle yapılır,
4. dilbilgisi kuralları tümevarım yoluyla öğretilir,
5. amaç dilin yoğun bir şekilde kullanılmasına yer verilir,
6. ilk bir kaç hafta telaffuz öğretimine ağırlık verilir. Yeni dilbilgisi yapıları öğretilirken sürekli dinleme ve tekrara yer verilir,
7. sınıf içinde ana dili ve çeviriye yer verilmez.
8. öğretmenin amaç dili çok iyi bilmesi ve konuşması istenir,
9. okuma parçaları amaç dili konuşan ülkenin kültür ve yaşamıyla ilgilidir,

10.öğretmen merkezli öğretim yapılmasına karşın öğrencilerin derse aktif katılımı istenir.

Bu yöntem, öğretilecek olan dil ile buna karşılık gelen kavram arasında dolaysız bir bağlantının kurulmasını esas alır. Düzvarım yöntemi yabancı dil öğrenmenin ana dilini öğrenmeyle aynı şekilde gerçekleştiğini ileri sürer.

2.3.3. Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi

Bu yöntem 1940'lı ve 50'li yıllarda ortaya çıkmış ve davranışçı psikologlarla, yapısalcı dilbilimcilerin görüşlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu yöntem kolej öğrencilerinin yabancı dil öğrenmeleri için Fries ve Lado tarafından geliştirilen Michigan Yöntemi ile yine Michigan Üniversitesi tarafından geliştirilen Ordu Yöntemi'nin bir benzeri olarak kabul edilmektedir(Demirel 1990 : 37).

Bu yöntemin ortaya çıkışında önemli katkıları olan yapısalcı dilbilimcilerden Bloomfield, Brooks ve Lado'ya göre geleneksel dilbilgisi-çeviri yöntemi yabancı dil öğretiminde etkili bir yol değildir. Bunun nedeni ise dilin doğal öğrenme sürecinin önce dinleme ile başladığını daha sonra konuşma, okuma ve yazma olduğundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca dili, sesbilim (fonoloji) yapıbilim (morfoloji) ve tümcebilim (syntax)'den oluşan bir sistemdir ve bu sistemin oluşumu daha çok anlama ile ilişkilidir. Bütün diller farklı ve kendi içinde bir bütündür. Kullanılan dil sürekli değişim içindedir. Dil öğreniminde yazılı dilbilgisi alıştırmalarını yapmak çok gerekli ve cümle kalıplarını iyi bir şekilde öğrenmek esastır (Bkz. Demirel 1990: 37-42).

Bu öğrenme kuramına göre yabancı dil öğrenmede alışkanlıklar önemlidir. Alışkanlıkların olabilmesi için de tekrara, alıştırmalara ve pekiştirmelere yer verilmelidir. Diğer bir deyişle bu yönteme göre dil öğrenme, Demirel (1990:38)'in de vurguladığı biçimde doğru cevapların pekiştirilmesiyle etki-tepki bağının kuvvetlenmesi sürecidir. Bu nedenle yabancı dil öğrenirken başlangıçta mekanik ve biçime dayalı çalışmaların ve alıştırmaların yapılması esastır. Yöntemin İlkeleri;

1. Dil, yazma değil konuşmadır.
2. Dil, bir dizi alışkanlıklar bütünüdür.
3. Dil hakkındaki düşünceler değil sadece dil öğretilir.
4. Bir dil, o dili anadili olarak konuşanların ne söylemeleri gerektiği değil, ne söyledikleridir.
5. Diller birbirinden farklıdır. (Moulton 1961. Çev. Demirel 1990 : 39).

2.3.4. Bilişsel Öğrenme Yaklaşımı

Bilişsel öğrenme kurumlarından Ausubel ile ünlü dilbilimci Chomsky'nin görüşlerinin etkisiyle ortaya çıkan bu yaklaşım, davranışsal dil öğrenimine karşı çıkıyor. " Chomsky,: "/.../ Dil öğrenimini bir alışkanlık ve koşullanma (şartlanma) sorunu değil yaratıcı bir süreçtir, kişinin dışındaki tepkilerden çok akılcı, zihinsel etkinliğini yansıtır./.../" demektedir. Bu görüş ile bilişsel öğrenme yönteminin temelini oluşturmuştur." (Demirel 1990: 42)

Bilişsel Öğrenme Yaklaşımının Kullanım Özelliklerini Demirel (1982) şöyle sıralar:

1. Dil bir alışkanlık geliştirme değil bilinçli olarak kuralları öğren medir.

2. Telaffuz öğretimine ayrı bir öğretim etkinliği olarak yer vermeye gerek yoktur.
3. Özellikle duyduğunu anlama becerisinin geliştirilmesine önem verilmelidir.
4. Grup çalışması ve bireysel eğitim desteklenmelidir.
5. Dilbilgisi kuralları tümevarım ve tümdengelim yoluyla öğretilmelidir.
6. Dört temel beceri öncelik sonralık sırasına göre değil önemine göre eşit olarak geliştirilmelidir.
7. Anadilin kullanılmasına ve çeviriye izin verilir.
8. Herşey bir bütünlük içinde öğretilmelidir. ve gerektiği zamanlarda görsel ve işitsel araçlardan ve diğer tekniklerden yararlanılmalıdır.
9. Ana ve amaç dilde ve her iki dilin kültüründeki yeterlilik ideal amaçtır.
10. Öğretmen ve öğrencilerin tutumu, sınıf-içi etkileşim, iyi bir öğrenme ortamı için çok önemlidir. Öğretmen, kesin yetkiyi temsil eden bir kişi olarak değil, öğrenmeyi kolaylaştırıcı kişi olarak görünür.

2.3.5. İletişimci Yaklaşım

İletişimci yaklaşımın temel aldığı görüş, dilin kurallardan daha çok bir iletişim aracı olarak kullanılması ile ilgilidir. Dilin iletişim süreci içinde belli işlevleri vardır, bu işlevler belli kavramların iletilmesi için kullanılır. Bu görüşlere ek olarak Demirel (1982) dilin yüzeysel yapısı yani gramer kurallarından çok dilin alt yapısı, yani konuşmada kullanılan kavramların öğrenilmesi ve kullanılmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Dilin iyi bilinmesi, iletişimi sağlamak için çok önemlidir. Sözcükler ve tümceler kavramların aktarılması için birer araç konumundadırlar. Ancak burada şunu unutmamak gerekir; dilin kurallarını iyi bilmek kullanılmasını kolaylaştıracaktır, yani iletişimin yeterliliğini sağlayacaktır.

İletişimci yaklaşımın kullanım özellikleri (Demirel 1990: 46):

1. Öğrenci için anlamlı olan sözlü ve yazılı iletişim etkinliklerine ağırlık verilir,
2. öğretim öğrenci merkezidir,

3. öğretim etkinlikleri daha çok karşılıklı diyalog, grup çalışması, benzetim, problem çözme ve eğitsel oyunlarla öğrenime dayanır,
4. amaç dilde yazılmış ve günlük iletişimde kullanılan özgün materyaller öğretim için kullanılır,
5. öğretmenin hem anadilde hem de amaç dilde yeterli olması istenir,
6. öğretmenin rolü, öğrencilere amaçlarına uygun bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olmaktadır.

2.3.6. Seçmeli Yöntem

Seçmeli yöntem veya bileşik yöntem, yöntemler karması, ya da yöntem zenginliği olarak bilinmektedir. Öğretmenin sınıf içi etkinliklerinde her yöntemin iyi tarafını öğreteceği konuya göre kullanılabilmesidir. Örneğin; Sözcük öğretiminde düzvarım yöntemini, konuşma becerisini kazandırmada kulak-dil alışkanlığı ve iletişimci yönetime ağırlık verilmesi gibi. Bu yöntemle hem sınıf içi hareketlilik artacak, hemde yabancı dil öğretmenleri sınıf içinde daha etkin olacaklardır.

Demirel(1990: 48) bu yaklaşımın kullanım özelliklerini şu şekilde sıralar:

- 1.Dil öğrenimi anlamlı ve gerçek hayata dönük olmalıdır,
- 2.Çeviri özel bir dil becerisidir ve başlangıç düzeyindeki öğrenciler için bir öğrenme yöntemi olarak uygun bir yaklaşım değildir.Başlangıçta yararlı gibi görünsede uzun dönemde olumsuz etkilerden kurtarmak güç olmaktadır.
- 3.Dil öğretimi amaç dille yapılmalıdır. Gerektiğinde anadile yer verilir,
- 4.Mekanik tekrarlara ve yer değiştirme alıştırmalarına çok zaman ayrılmalı anlamlı ve iletişime dönük alıştırmalara daha çok yer verilmelidir.
- 5.Yüksek sesle okuma ancak sözcük okumayı ilerletir, okuduğunu
- 6.anlama becerisini kazandırmaz, ayrıca düzgün konuşabilmek için de yararlı değildir.

- cümler içinde kullanılmalıdır.
8. Okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi geciktirilmemeli, öğrenci hazır olduğunda verilmelidir. Diğer bir deyişle, dört temel becerinin geliştirilmesi esas olmalıdır.
  9. Bir seferde tek bir yapı sunulmalı ve öğretilen, yapı tam öğrenilmede diğerine geçilmemelidir.
  10. Herhangi bir ders ya da program uygulamasında ilk adım öğrenme gereksimlerinin ne olduğunu saptamak olmalıdır.
  11. Her dersten önce öğrencilere ne öğrenecekleri ve niçin öğrenecekleri bildirilmelidir.
  12. Dil öğrenimi, öğrenci istemedikçe ve yeterli olmadıkça gerçekleşemez. Öğrencinin güdüleme düzeyi öğrencinin başarısını etkileyebilecektir. Bu nedenle güdüleme ile öğrenme arasında doğrusal bir ilişkin olduğu unutulmamalıdır.
  13. Öğretim etkinlikleri basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru olmalıdır.
  14. Sınıf içinde bireysel farklılıklar olduğu unutulmamalıdır.

Seçmeli yöntemin uygulamada başarılı olabilmesi için yabancı dil öğretilmiyle ilgili genel ilkeler, tutumlar ve araştırmalardan çıkan sonuçlar öğretmenler tarafından çok iyi bilinmesi ve uygulanması gerekmektedir.

2.4. Diğer Yöntemler

Yabancı dil öğretiminde kullanılan belli başlı yöntemlerin yanısıra günümüzde özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olarak kullanılan kimi yöntemler de bulunmaktadır. Bu yöntemler;

1. Lazanov'un Telkin Yöntemi
2. Curran'ın Grupla Dil Öğretimi Yöntemi
3. Gattegno'nun Sessizlik Yöntemi
4. Asher'in Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi (Demirel 1990: 50)

2.4.1. Telkin Yöntemi

Bu yöntemin yabancı dil öğretimine getirdiği en önemli katkı sınıf-içi iletişimin rahat bir ortamda gerçekleşmesini sağlamasıdır. Bu amaçla yabancı dil sınıfları rahat iletişim kurulacak bir alana dönüştürülmekte ve en etkili ders aracı olarak da müzikten faydalanılmaktadır.

2.4.2. Grupla Dil Öğretimi Yöntemi

Grupla Dil öğretimi Yönteminde öğrenme sürecinin merkezinde öğrenciler vardır. Bu yöntemle ders işlenirken öğrenciler sınıfta bir daire oluşturarak otururlar ve Sınıf öğretmeni bu dairenin dışında bırakılır. Her öğrenci için ya da gruplar için bir öğrenci danışman-öğrenci olarak seçilir. Böylece öğrenciler, danışman öğrencilerle kendi aldıkları biçimde rahat iletişim kurma şansına sahip olurlar. Öğrencilerin ana dilinde yaptıkları konuşmalar sınıf öğretmeni tarafından amaç dile çevrilerek onlara yardımcı olur.

2.4.3. Sessizlik Yöntemi

Bu yöntemle ders işlenirken öğrenciler değil, öğretmenler de sessiz kalırlar. Öğrenciler yabancı dildeki cümle kalıpları tekrar etmezler, daha çok öğretmenin rehberliği altında yapılan hareketlere uygun cümleleri düşünüp söylemeleri istenir. Temelde, bu yöntemin en önemli özelliği öğrencilerin sınıftaki hareketleri dikkatle izlenmesi, öğretmenin ve sınıf arkadaşlarının söylediklerini dinlemesi ve bunlardan anlam çıkarmaya çalışmasıdır.

2.4.4. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi

Bu yöntemle yabancı dil öğretimi emir kipleri ile başlar. Bu tür alıştırmalar fiziksel tepkiye gerektirir. Diyaloglar yoluyla konuşma öğretimi, çalışmaların sonuna doğru yapılır. Öğrenci, öğretmen tarafından verilen emirlere fiziksel tepki yoluyla cevap vermeye çalışır. Öğrencilerden hem bireysel hemde toptan tepkide bulunmaları istenir.

2.5. Yabancı Dil Öğretiminde Dört Temel Beceri

Yabancı dil dersinin amacı; dil öğrenen kişiye dört temel beceriyi kazandırmaktır. Bu dört temel beceri şunlardır:

1. Dinleme (Das Hören)
2. Konuşma (Das Sprechen)
3. Okuma (Das Lesen)
4. Yazma (Das Schreiben)

Doyuran (1993:3) bu dört temel becerinin yanında yabancı dil dersinin sonucu olarak iletişim becerisinin geliştirilmesinin önemini vurgu-layarak aşağıdaki çizelgede temel becerileri şu şekilde açıklar:

Çizelge: 2 Yabancı Dil Öğretiminde Dört Temel Beceri

Dinleme	Konuşma	Okuma	Yazma
algılama becerisi	üretici beceri	algılama becerisi	üretici beceri
sözlü açıklama- ların anlamı (TV deki konuşma- lar,haberler, Radyo yay. vs.)	sözlü olarak kendini ifade etme dil bilgisel bilgi-yazılı ler Yeterli kelime haznesi, açık net ko- nuşma biçimi	Roman gazete ve kitaplardaki ifadeleri anla- ma gibi	Kendini yazılı olarak ifade etme (Mektup, rapor, seminer gibi)

Ancak Demirel (1990 :107) bu becerileri kullanma sıklığı yabancı dil öğrenme amacıyla doğru orantılı olduğunu ve son yıllarda kimi dilbilimciler yabancı dil öğrenmedeki amaca uygun olarak belli bir becerinin öğrenilmesine ağırlık verilmesini vurguladıklarını belirtmektedir. Örneğin, yabancı dili turistik bir gezide günlük iletişimi kurmak amacıyla öğrenen kişide sadece dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmek önemli olmaktadır. Bunun yanında akademik çalışma yapan bir kişi için de daha çok okuduğunu anlama ve yorumlama becerisini geliştirmek daha gerçekçi görülmektedir. Burada hatırlatılması gereken önemli bir konuda; belli bir beceriye ağırlık verirken diğerleri kullanılmayacak diye bir şey söz konusu değildir. Bu bağlamda doğal sıralama

ya da belli bir amaçya yönelik sıralama ne şekilde olursa olsun dil becerilerini tek tek değil de birlikte entegre bir şekilde geliştirmek en doğru ve uygun yöntem olacaktır.

2.5.1. Dinleme

Dinleme öğretiminde amaç, öğrencilerin amaç dildeki sesleri tanıması, bir bağlam içinde yer alan vurgulama ve tonlamaların neden olduğu anlam değışikliklerini farketmesi ve en önemlisi de konuşmacıdan gelen mesajı tam ve doğru olarak anlamasını sağlamaktır. (Demirel 1990:108). Burada konuşmacıdan gelen mesajın tam ve doğru olarak anlaşılması da iletişim kurulmasındaki amaca bağlı olmakla birlikte, konuşmacı ile dinleyicinin ortak yaşantılarının çokluğuna ve aynı toplumsal ve kültürel ortamdan gelişlerine göre önem kazanmaktadır. Amaç, sadece dinleme değil aynı zamanda duyulanı anlamaktır.

2.5.2. Konuşma

Yabancı dil öğretiminde genel amaçlardan biri, belki de en önemlisi öğrencilerin öğrendikleri amaç dili anlaşılır ve doğru bir şekilde konuşabilmesidir. Özellikle soru-cevap tekniğinin kullanılmasında, ikili ya da grup çalışmalarında, alıştırmaların yapılmasında sık sık konuşma öğretimine yer verilmektedir. Ancak konuşma becerisinin kazanılması için dilin kurallarını yani dilbilgisini ve telaffuzu iyi bilmenin gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca sözel olmayan kimi davranışları da öğrencilerin bilmeleri gerekmektedir. Bu bağ-

lamda yabancı dildeki ses ve sözcüklerin doğru olarak kullanılmasını gerçekleştirmek çok önemlidir.

2.5.3. Okuma

Okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir. Okuma işi gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketleri ve zihnin yazılı sembolleri anlamasıyla oluşur. (Demirel1990: 119). Okumanın belirli özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki okunan metinden doğru anlamların çıkarılmasıdır. Eğer kişi bir metni okuduğunda anlam çıkaramıyorsa, bu okuma değildir sadece sözcükleri telaffuzdur. Bundan dolayı özellikle yabancı öğretiminde bu tür okumalar belli sözcükleri seslendirmenin ötesine geçemez. Sadece sözcükleri doğru telaffuz edebilmek amacıyla okumak gerçek anlamda okuma değildir. Sınıf içinde çeşitli etkinliklerle (sesli, sessiz okuma gibi) bu beceri geliştirilmeye çalışılır.

2.5.4. Yazma

Yabancı dil öğretiminde, dört temel dil becerisi zincirinin son halkası olarak "yazma becerisi" bulunduğu kabul edilmekte ve belki de bu nedenle bu becerinin geliştirilmesi sona kalmaktadır. Kimi yabancı dil öğretmenleri de yazmayı sınıf içi öğretim etkinliğinden çok sınıf dışında bir ödev olarak değerlendirmektedir. (Demirel 1990:127).

Bu becerinin geliştirilmesi dil öğretiminde sözlü iletişim kadar önemli olmakta ve bu becerinin geliştirilmesine diğer becerilere verilen önem kadar önem verilmesi gerekmektedir. Çünkü yazmada ayrı bir iletişim aracıdır ve en az sözlü iletişim kadar kullanılmaktadır.

2.6. Yabancı Dil Öğretiminde Temel İlkeler

Genel anlamı ile ilke; temel düşünce (prensi) (Türkçe Sözlük - 1993) demektir. Yabancı dil öğretiminin de temel ilkeleri (prensipleri) vardır. Bu temel ilkeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Dört Temel Beceriyi Geliştirme
2. Öğretim Etkinliklerini Önceden Planlama
3. Basitten Karmaşığa, Somuttan Soyuta Doğru Öğretme
4. Görsel ve İşitsel Araçları Kullanma
5. Anadilini Gerekli Durumda Kullanma
6. Bir Seferde Bir tek Yapıyı Sunma
7. Verilen Bilgilerin Günlük Yaşama Aktarılmasını Sağlama
8. Öğrencilerin Derse Daha Etkin Katılmalarını Sağlama
9. Bireysel Farklılıkları Dikkate Alma.
10. Öğrencileri Güdüleme ve Cesaretlendirme
(Demirel 1990 : 23-26).

Bu bağlamda yine Demirel (1990 :23) sınıf-içi yabancı dil öğretim etkinliklerinin başarısının, büyük oranda temel alınan ilke ve yöntemlere bağlı olduğunu belirterek öğretme-öğrenme sürecine ilişkin ilke ve yöntemler sınıf-içi uygulamaları etkilediği kadar eğitimin niteliğini de etkilediğini vurgulamaktadır. Demirel'in bu görüşüne katılmamak olanaksızdır. Çünkü yabancı dilin öğretildiği ortamda (Burada sınıf) bu ilkelere ne kadar dikkat edilirse başarıda o oranda

yüksek olacaktır. Aşağıda sırasıyla yabancı dil öğretiminde temel alınan ilkeler açıklanmaya çalışılmıştır.

2.6.1. Dört Temel Beceriye Geliştirme

Dinleme - anlama, (Hörverstehen), konuşma (Sprechen) okuma - anlama (Leseverstehen) ve yazma (Schreiben) becerilerinin geliştirilmesi yabancı dil öğretimi için çok önemlidir. Zaten (Demirel 1990:23)'de dilin, bu dört temel becerinin işlevsel bütünlüğünden oluştuğunu vurgulamaktadır. Yabancı dil öğretilirken dili iletişim aracı olarak kullanmayı öğrenecek kişinin bu temel becerileri de geliştirmesi ve öğrenmesi gerekmektedir. Yalnız okullarda bu becerilerin geliştirilmesine farklı farklı ağırlıklar verilebilir. Örneğin, Turizme yönelik okullarda "konuşma" becerisine ağırlık verilebileceği gibi.

2.6.2. Öğretim Etkinliklerini Önceden Planlama

"Öğretim etkinlikleri; yıllık, ünite ve günlük ders planları olmak üzere üç aşamada planlanmalıdır." (Demirel 1990:24).Öğrenci karşısına çıkacak öğretmenin önceden kendisini derse hazırlaması gerekmektedir. Aksi takdirde dersin işlenişi ve kontrolü sağlanması güçleşecektir. Plansız ders etkinlikleri öğretim seviyesini düşürecek ve öğretmenin aktivitesini azaltacaktır.

2.6.3. Basitten Karmaşığa, Somuttan Soyuta Doğru Öğretme

Kendi ana dilimizi öğrenirken bile önce basit cümlelerden başladığımız düşünülürse, yabancı dil öğretiminde de basitten karmaşığa giden bir yolu izlememiz gerektiği anlaşılır. Zaten öğrenmede temel olan basitten karmaşığa ve soyuttan somuta doğru olmaktadır. Kolay ve somut kavramlardan başlayıp zor soyut sözcükleri öğretmeli.

2.6.4. Görsel ve İşitsel Araçları Kullanma

Yabancı dil öğretiminde görsel ve işitsel araçlar kullanma öğretimin daha etkili olmasını sağlamaktadır. Demirel(1990:24) görsel araçların, öğretilen sözcüklerin kavramların ve cümle yapılarının daha kolay anlaşılmasına yardımcı olduğunu; işitsel araçlarında doğru dil alışkanlıklarının kazanılmasında ve tekrar alıştırmalarının yapılmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

2.6.5. Ana Dili Gerekli Durumlarda Kullanma

Yabancı dil derslerinde karşılaşılan güçlüklerden bir tanesi de öğrencilerin sürekli olarak -zorlandıkları anda - ana dilini kullanmak istemeleridir. Ancak yabancı dil derslerinde öğrencilerin öğrenilen dili daha çok kullanmaları ve duymaları istenmektedir. Öğretmen öğrencilerini sürekli yabancı dili kullanmaya zorlamalı. Fakat başlangıçta ana dili kullanımına izin verilse de

ileriki aşamalarda bundan vazgeçmeli . Ana dil sadece gerekli durumlarda kullanılmalı.

2.6.6. Bir Seferde Bir Tek Yapıyı Sunma

"Sınıf-içi uygulamalarda ,her seferinde bir tek sözcüğü ,sorunu ya da cümle yapısını öğretmek temel ilke olmalıdır " (Demirel 1990:25). Yabancı dili öğrenen bir öğrenciye aynı anda birden çok sözcüğü, sorunu ya da cümle yapısını öğretmeye kalkışmak karışıklığa neden olacağından öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Öğrenci, bir konuyu tam öğrenmeden başka bir konuya da geçilmemelidir.

2.6.7. Verilen Bilgilerin Günlük Yaşama Aktarılmasını Sağlama

Sınıf içerisinde öğretilen bilgilerin günlük yaşama aktarılmasını sağlamalıdır öğretmen. Yabancı dil dersinde işlenen konulara verilen örneklerin günlük yaşamdan verilmesi öğretimin kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu Aynı zamanda öğrencinin ilgisini de çekecektir.

2.6.8. Öğrencilerin Derse Daha Etkin Katılmalarını Sağlama

Yabancı dil dersinde öğrencilerin derse daha aktif olarak katılması öğretimin başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Demirel(1990:25)de tekrar alıştırmaları, soru - cevap, rol yapma, grup tartışması, ikili ve üçlü çalışmalar,

benzetim gibi tekniklerle öğrencilerin derse daha etkin katılmalarının sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.

2.6.9. Bireysel Farklılıkları Dikkate Alma

Her öğrencinin ilgi, yetenek ve öğrenme hızları birbirinden farklı olduğu bir gerçektir. Öğretmen bu gerçeği göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin; bazı öğrenciler çok hızlı öğrenirken bazıları daha yavaş öğrenmektedir. Bazı öğrencilerin konuşma becerisi iyiyken bazısının yazma ve dinleme becerisi daha iyi olmaktadır. Bu gibi farklılıkları bilen öğretmen sınıfa hareketlilik getirmeli ve öğrenme ortamını zenginleştirmelidir. Öğrencilerin durumunu göz önünde bulundurularak öğretim seviyesini ona göre ayarlamalıdır. Öğrencilerin zihinsel ve bedensel gelişimleri dikkate alınmalı ve ona göre davranılmalıdır.

2.6.10. Öğrencileri Güdüleme ve Cesaretlendirme

"Güdüleme başarıyı olumlu yönde etkilemektedir . Her derse başlamadan önce, öğrencileri öğrenmeye karşı güdülemek öğretmenin en önemli görevlerinden birisidir " (Demirel (1990:26). Öğretmen, öğrenci ile öğrenilecek konu arasında bir ilişki kurmalıdır. Bu ilişki kurulmadan, öğrenci konuya motive edilmeden derse başlanırsa, derse katılım düşük olacağından öğrencinin dikkati dağılacak ve öğrenme başarısı düşecektir. Öğretmenin öğrencileri cesaretlendirmesi onların kendilerine güvenini artıracak ve derse ilgisi yüksek olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI DİL DERSİ VE ÇEVİRİ

Yabancı dil dersi ve çeviri konusu yıllardır bir çok bilim adamının kafasını meşgul eden bir gerçektir. Yüzyılımızda bu konuya daha geniş perspektiflerden bakılarak ele alınması düşüncesi ortaya atılmış. Eski bir konu olmasına rağmen hala tartışılmaktadır.

3.1. Yabancı Dil Öğretiminde Amaç ve Araç Çeviri

Öncelikle amaç ve araç çeviriden ne anlaşıldığı üzerinde durulması gerekir. Cemal (1978 : 45)'e göre amaç çeviri:"Doğru olan çevirinin kendisini öğretmeyi amaçlayan bir öğretim yöntemi" dir. Araç çeviri ise; " Yabancı Dil öğretiminde bir araç olarak çeviriden yararlanılması" olayına denir. Konumuz gereği daha çok araç çeviriyi ele alacağız. Çeviri bir öğretim amacı olarak değil; öğretim aracı olarak kullanılır yabancı dil öğretiminde.Amaç ve araç çeviriyi

birbirinden ayırmak Cemal (1978 : 45)'e göre hiç kuşkusuz olanaksızdır. Ancak aralarındaki örgensel bağılılığı korumak koşuluyla, öğretimde çevirinin bu iki işlevini ayrı ayrı ele almak, bugün batının bilim kurumlarında yaygın bir uygulamaya dönüşmüştür.

3.1.1.Amaç Çeviri

Amaç çeviri; çevirinin kendisinin öğretmesiyle ilgilidir. Yani çevirinin bir öğretim konusu olarak ele alınması ve kuramsal olarak incelenmesidir. Çeviri kuramı çalışmalarının ilk kez 19. yüzyılda çıktığını belirten Cemal (1978:46) çevirinin gerek yüksek öğretim kurumlarında, gerekse başkaca bağımsız kurumlarda bir amaç, bir öğretim konusu olarak ele alınması ve işlenmesinin yüzyılımızın ikinci çeyreğinden bu yana gelişme sürecine oturmuş bir olgu olduğunu ifade eder. Çevirinin kuramsal yönden gelişmesi ve öğretim konusu olması yüzyıllardır süregelen -bilinçli veya bilinçsiz-çeviri uygulamaları sayesinde oluşmuştur.Artık çevirinin toplumların ve kültürlerin gelişmesinde önemli bir yeri olduğu açık bir gerçektir.

Kısaca amaç çevirinin vermek istediklerini Cemal (1978:46-47) şöyle sıralıyor:

- 1- Çevirinin ne olduğunu ortaya koymak;
- 2- Çevirinin temel ilkelerini ve sorunlarını göstermek.Burada temel ilke ve sorun dediğimiz zaman anlatılmak istenen, hangi dilden hangi dile yapılırsa yapılsın karşılaşılan ortak sorunların çözümünü sağlayabilecek ortak ilkelere.
- 3- Çeviri uğraşı açısından bilinmesi kesinlikle gerekli "komşu dalları" tanıtmak ve çeviri için bunlardan ne ölçüde yararlanabileceğini göstermek.

Yukarıda sayılan noktalar dışında, amaç çevirinin erekleri arasına girecek daha pek çok konu vardır.

3.1.2. Araç Çeviri

Amaç çeviride olduğu gibi, çeviri burada öğretim amacı, öğretim konusu değil bir öğretim aracıdır. Yani çeviriden yabancı dil öğretiminde bir araç olarak yararlanılması amaçlanmaktadır. Yabancı dil öğretiminde çevirinin etkin dil kullandırma araçlarından olduğu gerçeğini vurgulayan Cemal (1978:47) çeviri aracının yabancı dil öğretiminde kullanılmasıyla (Yabancı dil öğretiminde) varılmak istenen amaçları şöyle belirtiyor:

1. Öğrencinin her iki dil arasında "gidiş-geliş" yoluyla, her iki dilin kullanımı ve bu kullanımlar arasındaki ayrımlar konusunda somut tasarımlar edinmesi.
2. Yabancı dilin dilbilgisi kurallarına ilişkin olarak verilmiş bilgilerin özellikle ana dilden yabancı dile yapılacak çevirilerin yardımıyla somut örneklerden yansması.
3. Yabancı dildeki bildirim anlam yükünden birşey yitirmeksizin - yada "elden geldiğince yitirmeksizin" - ana dile getirilebilmesi amacıyla öğrencinin ana dilinin tüm olanaklarını, bu dilin anlatımını koruyarak zorlamaya alışması.

Cemal (1978 : 48) bu son maddede vurgulanan işlevi çok yönlü bir yapı taşımasından ötürü, araç olarak çevirinin belkide en temel işlevi olduğunu belirtir.

Çakır (1994a:24)' da öğrencinin öğrendiği yabancı dilden Türk-çeye çeviri yaparken kendi ana dilinin zenginliklerini bulmaya yönelik bir yöne girmiş olacağını; başka bir ifadeyle her iki dil arasında eşdeğerliliği sağlama çabasının yabancı dil öğrenimine sağlayacağı katkının yanı sıra, öğrenciyi kendi diline götüren bir yol olma özelliğini de kazanacağını belirtmektedir. Yine bu

bağlamda Schulte ve Biguenet (Aktaran: Kocaman 1994: 42) de çeviri süreci yoluyla kişinin kendi dilini daha derinden kavrayacağını, yabancı dilin sözcükleriyle etkileşim kişinin ana dilini geliştireceğini, kaynak dildeki kimi öğretilmelere eşdeğer bulmak için çevirmen olağan olarak genel kullanımın bir parçası olmayan sözcükler bulmak zorunda kalabileceğini belirtir.

3.2. Yabancı Dil Dersinde Çeviri

Yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarına yer verilmeli mi, verilmesi mi tartışmasının dışında yabancı dil dersinde çeviri nasıl ve hangi ortamlarda, hangi seviyede yapılmalı sorusuna açıklık getirmeye çalışmak daha yerinde olacaktır. Çünkü ne kadar da teorik olarak yapılmaması yönünde görüşler ağırlıklı olsa da, uygulamalara bakıldığı zaman çevirinin yabancı dil dersinde kullanıldığı görülmektedir. Ülkemiz açısından düşünüldüğü zaman, çevirinin üniversitelerde yabancı dil derslerinde, yabancı dil bölümlerinde, orta öğretimde çeşitli durumlarda -bilinçli veya bilinçsiz olarak - yapıldığı bir gerçektir.

Jäger (1981: 61) yabancı dil dersinde çeviriden yararlanılıp yararlanılmayacağı tartışmasının temelinde üç neden bulunduğunu belirtmektedir.

1. Çevirmek ve çeviri kavramlarının farklı yorumlanması,
2. Ana dilinin yabancı dil üzerindeki etkisi ile ilgili farklı varsayımlar ve bu etkinin ortadan kaldırılması için ortaya konan farklı yollar,
3. Yabancı dil dersinde takip edilecek farklı amaçların bulunması.

Çevirinin farklı tanımlarının bulunduğunu birinci bölümde vurguladık ve çeşitli bilim adamlarının (Oettinger, 1963; Wilss, 1977; Vardar,1978; Göktürk

1986; Koller, 1992 vd.) görüşlerini aktarmaya çalıştık. Diğer iki noktada vurgulananlar ayrı bir önem taşımaktadırlar. Özellikle Yabancı dil dersinde farklı amaçların bulunması, amaca göre farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması çevirinin yabancı dil dersinde kullanılması ile ilgili tartışmaların boyutunu genişletmektedir. Ancak belli sınırlamalarla yabancı dil dersinde çeviri yapılması konusunda çoğu bilim adamı (Sepp, 1973; Bausch, 1977; Erdei, 1979; Königs, 1981; Jäger, 1981; Ettinger, 1989; Krings, 1991 vd.) aynı görüşü paylaşmaktalar.

Yabancı dil dersinde yapılacak çeviri uygulamalarının çerçevesini oluştururken genel olarak dikkate almamız gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- Öğretilen yabancı dilin durumu,
- 2- Eğitim seviyesi ve eğitim kurumları,
- 3- Hedef grup ve seviyesi,
- 4- Yapılacak çeviri uygulamaları ve materyal.

3.2.1. Öğretilen Yabancı Dilin Durumu

Çevirinin yabancı dil dersinde kullanılması öğretilen yabancı dille bağlantılı düşünülmesi gerekir. Öğretilen yabancı dilin kullanılmasına bağlı olarak yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarına yer verilir. Günlük iletişimde kullanılmayan yalnızca bilim dili olarak kullanılan dillerin öğretilmesinde çeviriye daha çok ağırlık verilir. Örneğin ölü dil olarak nitelenen Latincenin öğretiminde çeviriye, İngilizce, Almanca gibi günlük iletişimde kullanılan dillerin öğretiminden daha çok yer verilir. Eğer ki, öğrenilen dilin konuşulduğu bir

topluluk yok ise bu durumda yabancı dilde geliştirilmesi düşünölen dört temel beceriden konuşma becerisine daha az ağırlık verilmesi gerekir. Çünkü iletişim kurmaya pek gerek kalmaz. Bunun dışında başka nedenlerden dolayı dili kullanan insanlarla iletişim kurmak zor olabilir. 1991 yılına kadar Rusya'ya gitmek ve oradaki insanlarla iletişim kurmak oldukça zordu. Rusça öğrenenler için olumsuz bir durumdu bu. Çünkü öğrendikleri yabancı dili günlük konuşma ortamında o dili ana dili olarak konuşan insanlarla kullanamıyorlardı. Bu durumda Rusça öğrenenler için konuşmanın dışındaki diğer beceriler okuma, anlama, yazma önem kazanıyordu. Genelde öğrendikleri dil hakkındaki bilgileri kitaplar, dergiler, gazeteler ve televizyon aracılığı ile öğreniyorlardı.

Ölkeler arasındaki coğrafi uzaklıkla birlikte siyasi, ekonomik ve politik ilişkiler de yabancı dilin öğretimi açısından önemlidir. İngilizcenin bütün dünyada yaygın bir şekilde yabancı dil olarak öğretilmesi buna güzel bir örnektir. Ülkemizde ağırlıklı olarak batı dilleri (İngilizce, Almanca, Fransızca gibi) yabancı dil olarak öğretilmektedir.

3.2.2. Eğitim Seviyesi ve Eğitim Kurumları

Yabancı dil dersinde çeviri yapılıp yapılmaması seçilen yabancı dilin durumu ile ilgili olduğu gibi eğitim seviyesi ve kurumlarıyla da ilgilidir. Yüksek öğretim ve orta öğretimde verilen yabancı dil derslerinde belli ölçülerde çeviri yapılmaktadır. Özellikle yabancı dil öğretmeni yetiştiren yabancı dil bölümlerindeki yıllık programlarda dile ve dilden çeviriye yer verilmektedir. (Örneğin; Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü). Ancak

yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarından her seviyedeki eğitim kurumu farklı farklı yararlanmaktadır. Ve bu bağlamda yapılan her seviyedeki çeviri uygulamalarının amaçları farklı farklı olacaktır.

3.2.3. Hedef Grup ve Seviyesi

Yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarına yer verirken dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta da hedef gruptur. Yabancı dil dersi kime yöneliktir ? Yabancı dili öğrenen grup çocuklardan mı, gençlerden mi, yoksa yetişkinlerden mi oluşuyor. Vurgulanması gereken bir noktada hedef grubun yabancı dili öğrenmedeki amacı nedir. Yetişkinlerden oluşan ve ticari yazışmalar için yabancı dil öğrenen bir grubun dersinde çeviriye yer vermekle, turist rehberliği yapmak için yabancı dil öğrenen grubun dersinde çeviri uygulamalarına yer vermek farklı ağırlıklarda olacaktır. Bu bağlamda hedef grubun motivasyonu yabancı dilin öğrenilmesi açısından çok önemlidir.

Yabancı dil dersinde çeviri uygulamalarına yer vermek, yabancı dil öğrenen grubun seviyesine bağlıdır. Yabancı dil öğrenenler yeni başlayanlar mı yoksa ileri seviyede yabancı dil bilgisine sahip olanlar mı ? Bu durum göz önüne alınarak çeviri uygulamalarına yer verilmelidir.

3.2.4. Yapılacak Çeviri Uygulamaları ve Materyal

Yabancı dil dersinde yapılan çeviri uygulamaları bir tür alıştırmaya benzer ve temel becerileri geliştirmek için bir araç olarak kullanılır. Burada çeviri

yeteneğinin geliştirilmesi amaçlanmamaktadır. Zaten bu konu çeviri eğitiminin konu alanına girmektedir. Bu konuya Bausch (1977) açıklık getirerek alıştırma olarak çeviri ile çeviri becerisini kazandırmanın farklı şeyler olduğunu sistematik olarak birbirinden ayırdı. Alıştırma biçiminde yabancı dilde yapılacak çeviriler; yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır. Yazılı çevirilerde dilden ve dile çeviri yapılabileceği gibi belli bir konu çerçevesinde güdümlü çeviri de yapılabilir. Yabancı dil dersinde sözlü çeviriden şu şekilde yararlanılabilir:

1- Metin hemen sözlü olarak çevrilir. Anında sözlü çeviri.

2-Ana dilinde yapılan konuşmalar çevrilmeye çalışılır. Ya da bu iki maddenin varyasyonları üzerinde durulur. Yabancı dil dersindeki durum ve seviyeye göre bunlardan biri veya hepsi geçerlidir.

Yabancı dil dersinde yapılan çeviri uygulamalarında kullanılacak materyallerin, yani metinlerin seçilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Yapılan çeviri alışırmalarını oluşturacak olan metinlerin edebi metinlerden çok günlük iletişimle ilgili metinler olması gerekir. Çünkü edebi metinlerin çevrilebilirliği oldukça güç olmaktadır. Edebi metinlerin uslubu, değeri ve dili günlük iletişim metinlerine göre daha ağır ve çevrilmesi zordur (bkz. birinci bölüm). Yabancı dili öğrenenler belli bir şairin, edebiyatcının yazmış olduğu eserin uslubunu, dilini öğrenmeyecek aksine yabancı dilin genel ve sistematik kullanımını öğrenecekler.

3.3. Ölçme Aracı Olarak Çeviri

Demirel (1990:133) yabancı dil öğretiminde kullanılan ölçme teknikleri arasında çeviriye de belirtmektedir. Ülkemizde üniversiteye giriş sınavlarında (ÖYS) yabancı dil sorularının bir kısmı dile ve dilden çeviri ile ilgilidir. (Bkz. 1995 ÖYS Sınav Soru Kitapçığı). Bunun dışında Kamu Personeli Dil Sınavı (KPDS) sorularının yine bir bölümü dile ve dilden çeviri ile ilgilidir. Ayrıca çoğu resmi ve gayri resmi kuruluşun personel alımında yaptığı yabancı dil sınavlarında dilden veya dile çeviri soruları sorulmaktadır. Yabancı dil dersinde ölçme aracı olarak kullanılan dile ve dilden çevirinin büyük bir titizlik ve dikkatle yapılması gerekmektedir. Günlük hayattta bu kadar yaygın kullanılan çevirinin yabancı dil dersinde araç olarak kullanılması olumlu sonuçlar verebilecektir.

3.4. Yabancı Dil Dersinde Çeviri Alıştırmaları (Uygulamaları)

Yabancı dil dersinde belli sınırlılıklar ve şartlar içerisinde dile ve dilden çeviri yapılabileceği bilinmektedir. Bu çevirilerin alıştıma biçimde yapılması en faydalı yollardan bir tanesidir. Yabancı dil dersinde yazılı bir kaynak dil metni yazılı bir erek dil metnine aktarılacağı gibi bunun tersi de yapılabilir. Bunun dışında yazılı bir kaynak dil metni sözlü olarak erek dile çevrileceği gibi tersi de mümkündür. Ayrıca sözlü çeviriler de alıştıma uygulamalarında kullanılabilir. Ancak çeviri uygulamalarını sınıf içerisinde yaptıracak kişinin (öğretmen) çeviri olayını iyi bilmesi gerekir. Bu bağlamda yabancı dil dersinde olumlu sonuç verecek çeviri uygulamaları (alıştırmaları) şöyle sıralanabilir:

- 1- Dilden Çeviri Alıştırmaları,
- 2- dile Çeviri Alıştırmaları,
- 3- sözlü Çeviri Alıştırmaları.

Dilden çeviri alıştırmaları Ettinger (1989: 205)'in de belirttiği gibi ana dilde ve yabancı dildeki bazı dilbilgisi kurallarında görölen sapmaların ortaya konmasında faydalı olur. Ayrıca dilden çeviri alıştırmaları öğrenenlerin dilsel yapıları tanınmasına yardımcı olur. Genelde sözcük dağarcığının genişletilmesi ve konunun anlaşılıp anlaşılmadığını ölçmek için kullanılır.

Dile çeviri alıştırmaları, karşılaştırılmalı çeviri alıştırmalarını ve dile çeviri alıştırmalarını kapsar. Karşılaştırılmalı olarak yapılan dile çeviri alıştırmaları sözcük, sözdizimi ve deyimlerin aktarılmasında yararlı olur.

Yabancı dil dersinde sözlü çeviri alıştırmaları anlamların aktarılmasında kullanılabilir. Yabancı dil dersinde öğrencilere açıklanması ve anlatılması zor olan soyut kavramları anlatırken yabancı dildeki açıklamaların yanında ana dilinde sözlü olarak sözcüklerin, deyimlerin karşılıklarını verme şeklinde sözlü çeviri uygulamaları yapılabilir. Sözlü çeviri alıştırmalarında öğrenciler çeviri yaparken kendi dillerine hakimiyetlerini görecekleri gibi diğer dilin de zorlukları konusunda bilgilendirilebilirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yabancı dil dersinde çevirinin kullanılmamasına karşı ortaya atılan gerekçeler istenirse zayıflatılabilir ve belli şartlar altında çeviri yabancı dil dersinde önemli bir yere sahip olabilir. Yabancı dil dersinde dile ve dilden sözlü ve yazılı çevirinin kullanılması dili öğrenenlerin yaşı, dili öğrenmedeki amaçları ve dile hakimiyetlerinin derecesine bağlı olduğu gibi, yabancı dilin konuşulduğu ülkede mi yoksa ülke dışında mı öğrenildiği, ana dil ile yabancı dil arasındaki ilişkiler ve benzer konulara da bağlıdır. Yabancı dil dersinin çeşitli evrelerinde çeviri kullanılabilir. Öğretmen tarafından nerede hangi çeviri uygulamasını kullanması gerektiği iyi bilinmelidir.

Sonuç olarak yabancı dil dersinde çeviriden verimli ve akıllıca yararlanmak için; belirli dilde, belirli amaçlarla, belirli hedef gruba göre bir ders programı geliştirilebilir. Bu çalışma da çeviribilim alanında çalışan uzmanlar ile dil öğretimi alanında çalışan uzmanların işbirliği ile mümkündür.

EKLER

(1)

Çeviri, işaretlerin veya temsillerin bir başka işaretlere veya temsillere aktarma süreci diye tanımlanabilir. Eğer orijinalerin biraz önemi varsa, o zaman onların kopyalarının da önemi olduğunu kabul ederiz. Biraz daha gerçekçi olursak, bunu doğal dillerdeki çevirilerin ana sorunu olarak görebiliriz.

Diller arası çeviri, bir dildeki işaretlerin, elementlerin başka bir dildeki eşdeğer işaretlere, elementlere dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir.

(2)

Çeviri, diller arasında yapılan bir işlemdir. Bir dildeki bir metnin başka bir dildeki bir metne çevirme sürecidir.

Çeviri aşağıdaki gibi tanımlanabilir: Bir dildeki (KD) bir metinde bulunan materyelleri başka bir dildeki (ED) metinde eşdeğer olarak yeniden verilmesidir.

(3)

Çeviri kaynak metinden olabildiğince eşdeğer bir erek metne götüren metinsel bir süreçtir. İçeriksel ve biçimsel olarak metnin anlaşılmasını öngörür. Buna göre çeviri, sıraya konmuş iki ana bölüm içeren bir süreçtir. Çevirmenin, kaynak metni anlam ve üslup yönünden analiz ettiği bir anlama evresi ve çevirmenin içeriksel ve stilistik olarak analiz ettiği kaynak metnin optimal seviyede iletişimsel eşdeğerlilik yönüyle de yeniden üretilmesini içeren yeniden oluşturma evresidir.

(4)

Çevirinin varlığı iletişimi sağlamlaştırmak ve farklı özellikleri dilsel olarak aktaran özel bir biçimde bir metnin iletişimsel değerinin örneğin; bir LA dilinden LB diline aktarırken korunması ve bu öyle yapılmalıdır ki, LA metni ve LB metni arasındaki iletişimsel eşdeğerlilik sağlanmış olmalıdır. Çevirinin varlığı- aynı zamanda da iletişimin varlığıdır- ekstrasözel ve sözel (dilsel) alanda çeviri gerçekleşiyor: görüldüğü şekliyle çeviri dilsel bir süreçtir. LA dilindeki bir metin LB dilinde iletişimsel eşdeğerliliğe sahip bir metin olarak düzenleniyor.

(5)

Çeviriyi felsefi ve yorumbilimsel bir bakış açısından değerlendiren bir tanım ile çeviriyi sanatsal - estetik olarak edebi metinlerin yeniden aktarılması süreci olarak değerlendiren bir tanım farklı olacaktır. Çeviriyi, farklı durumlarda dilsel bütünleri analiz ederek kodlama olarak ortaya koyan ve - makineli ve makine yardımıyla yapılan çeviri bağlamında- direkt yüzeysel veya dolaylı olarak başka bir dilde oluşturmaya çalışan bir tanım ile iki dil arasındaki iletişimi esas alan veya çeviri olayında sözel, iletişimsel karakterleri öne süren; çeviriyi metin sel bir iş, metinler üzerinde yapılan bir çalışma olarak değerlendiren ya da yalnızca kaynak ve erek dil kültürlerinde orijinal ve çeviri metnin işlevleriyle ilgilenen, çeviriyi "kültürler arası transfer"

olarak gören, çevirinin alıcı kültürdeki değeri ile ilgilenenlerin yaptıkları tanımlar farklı olacaktır.

(6)

Dil-içi çeviri örneği branş içi bilgilerin branş dışı bilgilere dönüştürüldüğünde ortaya çıkar. Doktor için hazırlanmış bir metindeki bilgilerin, hasta için çevrilmiş bir metinde verilmesi örneğinde olduğu gibi.

(7)

Doktor için hazırlanmış bir bilgi

Hazımsızlık ve riskleri

Cinsel organlarda akut ve subakut olarak tekrarlanan iltihaplar, yüksek ateş sonucu çocuk düşürme ve/veya 3 aydan daha önce olmuş rahim zarı iltihabı.

- sürekli ve kesik aralıklarla olan kanamalara götüren rahim zarı değişiklikleri.

(8)

1- Yapısal özellikleri, olanakları ve sınırlılıkları ile kaynak ve erek dil.

2- Her dilde farklı olarak sınıflandırılan "dünya".

3- Farklı gerçeklerin dillere özgü algılanışı.

4- Dilsel estetik., stilistik özellikleri ile kaynak metnin dilsel, estetik, stilistik normları bulunan kaynak dil kontextinde yer alması.

5- Dilsel, estetik, stilistik normlar ve bunun çevirmene bakan yönü.

6- Bir metnin yapısal özellikleri ve kalitesi.

- 7- Çevirmenin şekillendirme arzusu ve eseri algılaması.
- 8- Çeviri gelenekleri.
- 9- Çeviri ilkeleri/ - kuralları ve orjinal metnin yazarının kendi eseri ile ilgili yorumu.
- 10- Çevirmenin çalıştığı ve çalışması gerektiği ortam.

(9)

Biz çeviriden, yazılı olan, değişmeyen buna bağlı olarak da süreklilik ve devamlılık gösteren veya çoğu zaman tekrarlanabilen, kaynak dil metninin her zaman kontrol edilebilen ve tekrar tekrar düzeltilebilen bir erek dil metnine aktarılmasını anlarız.

Sözlü çeviriden ise bir defaya mahsus (genelde sözlü olarak) ortaya konan bir kaynak dil metninin belli zorluklarla (veya belli sınırlılıklarla) kontrol edilebilen ve zaman darlığından dolayı az denecek kadar düzeltme imkanı olan bir erek dil metnine aktarılmasını anlarız.

(10)

Anlamanın yalnızca akustik algılamanın fiziksel kalitesine bağlı olmadığı, aksine algılananların sınıflandığı daha önceki bilgiler tarafından belirlendiği en son söylenenlerden çıkarılabilir. Bu sadece bir dilin (langue) fonemlerinin tanınmasının dışında, aksine özellikle dil aracılığıyla aktarılan anlamların açık bir şekilde ortaya konması içinde geçerlidir. (parol).

Anlamak sadece pasif olarak algılama demek değildir, aksine yeni eklenen bilgilerin anlaşılması için her türlü şeylerin aktifleştirilmesidir.

Bilgilerin aktarıldığı dile hakimiyetin yanında sadece konuya ait bilgilerin değil konuşanla ilgili bilgilerin de bilinmesi gerekmektedir. Dilmaç, kimin için çeviri yaptığını bilmeli, yani yanlış anlaşılmalara ve anlama zorluklarını önceden ortadan kaldırmak için çeviri yaptığı kişinin milliyetini, kişiliğini, mesleki ve politik görüşlerini bilmelidir. Durumlardan, hareketlerden kaynaklanan her şey söylenenlerin anlaşılması için önemlidir. Örneğin; çoğu zaman hafife alınan şeylerden sayılan konuşmanın vurgusu, jest ve mimiklerde olduğu gibi diğer katılımcıların hal ve hareketleri de önemlidir.

(11)

Ne kadar çok ön bilgi ve ilgi ile gelerseniz o kadar çok şeyi aklınızda tutarsınız. Yani duyduğunuz ve anladığınız şeyleri bilgilerinizin bir parçası yapacaksınız. Dilmaç için bu süreç her zaman geçerli değildir. Ve özellikle konunun dilmaça yabancı olması ve kişisel ilginin az olması durumunda.

Diğer dili konuşan dinleyiciler dilmaçtan her durumda konunun tam aktarılmasını ve doğru bir içeriği ve bundan kendileri için önemli olanı seçmek istiyorlar. Öyleyse dilmaç her şeyi anlamış ve çözümlenmiş olmalı ki, sanki kendi dilindeki düşüncelerini aktarıyor gibi konuşmalıdır. Bu normal bir dinleyicinin üzerinde bir aktivite gerektiriyor. Çünkü anlatılan düşüncelerin hızlı bir şekilde analizi ve bunların yeniden ifade etme süreci bitene kadar akılda tutulması gerekir.

(12)

Dinleyicinin konunun içeriğini anlamak için harcayacağı her türlü ekstra çabayı önlemek dilmaçın görevidir. Dilmaç düşünce işi için gerekli olan ince formülleştirme işlemi, kendisine göre belirsizlikleri bir araya getirmeye çalışan dinleyiciye bırakmadan yapmalıdır. Bazen konunun yeniden ifade edilmesi orijinalinden daha açık ve iyi formüle edilmiş oluyor.(Özellikle konuşan kişi kendi ana dilinde konuşmuyorsa - uluslararası konferanslarda resmi olarak belirlenen dillerin sayısı sınırlıdır.)

Bunun dışında, dilmaçın sesini doğru ve duruma göre ayarlaması, yani dinleyicilerine yönelik ayarlaması ve ifade, konuşma şeklini onların tepkisine uydurması gerekir. Tabii ki dilmaç bunların hepsini orijinal konuşmanın anlamını değiştirmeden yapmalıdır.

(13)

Çeviribilim, çevirmenin ve çevirilerin bilimidir. Bir yandan çeviri süreci ile ilgilenir, yani yazılı olarak kaynak dil metninden (KD metni) yazılı bir erek dil metnine (ED metni) yapılan aktarma süreci ile ilgilenir.

(14)

./.../ dilbilimsel alanların örtüşmesine rağmen - (iki dil katılıyor, bu dilsel değişimin temel bir göstergesidir.)- sözlü ve yazılı çeviride farklı şartlarda gerçekleşen iki iş söz konusudur.

(15)

Çeviri kuramı aşağıdaki soruların açıklanması ile ilgilendir:

Çeviri olayı nasıl ortaya konabilir ?

Çeviri neyi olanaklı kılar ?

Dilsel ve dilsel olmayan türdeki hangi faktörler çeviriyi belirler ?

Çevirinin temelinde hangi kurallar var ?

Çevirinin sınırları nedir ? Farklı çeviri zorluklarının çözümünde hangi yöntem ve süreçler kullanılıyor ? Değişik erek dilsel şartlarda farklı okuyucu grupları tarafından algılanan farklı metin türlerinin çevirisinde hangi talepler ortaya konmalıdır ? Eşdeğerlilik nedir ve şartları nelerdir ? Çeviri kuramı tarihinde her zaman sorulan ve farklı cevaplandırılan sorulardır bunlar.

(16)

1. Genel olduğu gibi belirli dilsel bütünlere özgü eşdeğerlilik ilişkilerinin tanımlanması ile ilgili temel kavramların oluşturulması
2. Çevirideki eşdeğerliliklerin ortaya çıkarılması amacıyla çeviri metninden yola çıkarak yapılan söz durumsal, anlam bilimsel ve stilistiksel düzeydeki dilsel karşılaştırmalar.
3. Özel çeviri zorlukları (Örneğin; mecaz, kültüre özgü öğeler, dilsel katmanlar ve dilsel oyunlar.) ile ilgili iki dili de kapsayan tanımlamalar.
4. Çeviri tiplerinin oluşturulması için stilistiksel, sözcüksel ve sözdizimsel çeviri süreçlerinin tanımlanması.

(17)

Yabancı dil öğretimi, yabancı dillerin her türlü kurumsal ilişki içerisinde öğrenilmesi ve öğretilmesidir; okul öncesinde ,okulda, üniversitelerde, meslekyüksek okullarında (serbest) özel dil kurumlarında ve yaygın eğitimin devam ettirilmesinde. Örneğin halk eğitimde, işletmelerde sendikal ve dini (kilise ile ilgili) yetişkinlerin eğitiminin tamamlanmasında olduğu gibi.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. : *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*. Ankara: TDK Yayınları. Sayı: 439/1, 1990.
- : *Anlambilim ve Türk Anlambilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları: 357, 3. Basım, 1987.
- Aktaş, Tahsin. : "Çeviri İşlemi ve Eşdeğerlilik". *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*. Sayı:522, Haziran 1995, ss. 693-703.
- Algün, Rezzan. : "Çeviri ve Kültür Alışverişi". *Gündoğan Edebiyat* : 1995, Sayı: 13, ss. 144-145.
- Ayav, Özlem vd. : " Sayısal Verilerle Türkiye' de Çeviri Dergileri ". *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 20/21, Metis Yayınları. İstanbul: 1992, ss. 135 - 147.
- Balcı, Tahir. : "Çevirilebilirlik , Çevirilemezlik Tartışması Üzerine" *Gündoğan Edebiyat 5*. Ankara, Kış,1993. ss. 127-133.
- Başkan, Özcan. : "Dilde Çeviri İşlemi". *Türk Dili: Aylık Dil ve Yazın Dergisi* (Çeviri Sorunları Özel Sayısı). Cilt: 38, Sayı:322, ss. 1978, ss. 26 - 36.
- Bengi, Işın. : " Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Öçekli Bir Bakış Açısına Doğru ". *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*. (Yayıma Haz: Mehmet Rifat).İstanbul: Düzlem Yayınları, 1995, ss. 9 - 33.
- Bühler, Karl. : *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. 2. Aufl., Stuttgart: 1965.

- Cemal, Ahmet. : "Öğretimde Amaç ve Araç Olarak Dil" *Türk Dili: Aylık Dil ve Yazın Dergisi* (Çeviri Sorunları Özel Sayısı) Cilt : 38, Sayı:322, 1978, ss. 45-49.
- : " Bilim Öncesi Çeviri Kuramları ve Çeviribilimin Gelişme Süreci - I ." *Bağlam* (İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Almanca Bölümü Dergisi). İstanbul: Hüsnü-tabiat Matbaası, Sayı: 1,1979, ss. 244-261.
- Christ, H. vd.. : "Fremdsprachendidaktik" *Handbuch Fremdsprachen-
unterricht.* Bausch, K.-Richard/Christ/Hüllen/Krumm (Hrsg.). 2. unverän. Aufl. Tübingen: A. Francke , UTB, 1991, ss. 1-7.
- Cömert, Bedrettin. : "Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu" *Türk Dili: Aylık Dil ve Yazın Dergisi* (Çeviri Sorunları Özel Sayısı) Cilt: 38, Sayı:322, 1978, ss. 3 -21.
- Çakır, Mustafa. : "Yabancı Dil Öğretiminde Anadilinden Kaynaklanan Çeviri Sorunları." *Dil Dergisi.* Ankara: 1994a. Sayı: 23, ss. 23-31.
- Çakır, Abdülkadir. : "Sözlü Çeviri ve Çeşitleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Konya, 1994, Sayı: 3. ss.13 -18.
- Demiray, Kemal. : *Resimli Temel Türkçe Sözlük.* 4. Baskı,İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993.
- Dedecius, Karl. : "Slawische Lyrik - übersetzt - übertragen - nachgedichtet" *Das Problem des Übersetzens.* H. J. Störig (Hrsg.) Stuttgart: 1963, ss. 442-463.

- De Mauro, Tullio. : " Çeviribilim " (Çev. Gül Işık). *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 6. Metis Yayınları. İstanbul: 1989, ss. 29 -30.
- Demirel, Özcan. : *Yabancı Dil Öğretimi: İlkeler, Yöntemler , Teknikler*. Ankara: USEM Yayınları-6, 1990.
- : "Yabancı Dil Öğretiminde Çağdaş İlke ve Yöntemler" Öğretmenler Günü Nedeniyle Düzenlenen Panelde Sunulan Bildiri, 25 Kasım 1982.
- Dino, Güzin. : "Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye'de Çeviri Hareketleri". (Çev: Özdemir İnce). *Türk Dili: Aylık Dil ve Yazın Dergisi*.(Çeviri Sorunları Özel Sayısı) Cilt:38, Sayı:322, 1978, ss. 104-111.
- Doğan, Mehmet H. : "Serbest Çeviri Üzerine". *Türk Dili: Aylık Dil ve Yazın Dergisi* (Çeviri Sorunları Özel Sayısı). Cilt: 38, Sayı: 322, 1978, ss. 49-54.
- Doyuran, Bilhan. : *Methodik und Didaktik des Deutschunterrichts: Almancanın Öğretimi ve Öğretim Yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 597, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 291. Eskişehir: 1993.
- Eruz, Sakine. : "Türkiye'de Uzmanlık Alanlarında Almanca-Türkçe Çeviri Uygulamaları ve Çevirmenlik Mesleğinin Konumu". 5.Türk Germanistik Sempozyumu, 1-2 Haziran 1995. ss. baskıda.
- Ettinger, Stefan. : "Soll man im Fremdsprachenunterricht übersetzen ? ". *Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachen-*

- unterricht*. Frank G. Königs (Hrsg.) Goethe- Institut
München: 1989, ss. 199- 213.
- Gadamer, George. : " Sprache als Medium der Hermeneutik ". *Das Problem
des Übersetzens*. H. J. Störig (Hrsg.). Stuttgart: 1963,
ss. 402-410.
- Güven, Güler. : " Bir Dil-içi Çeviri Örneği " *Metis Çeviri Araştırmaları
Dergisi*. Sayı: 3, Metis Yayınları. İstanbul: 1989, ss. 168-
175.
- Göktürk, Akşit. : *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1986.
----- : " Bir Yorum Süreci Olarak Yazınsal Çeviri ". *Bağlam*
(İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu
Almanca Bölümü Dergisi). İstanbul: Hüsnütabiat
Matbaası, Sayı:1, 1979, ss. 239 - 243.
- Jäger, Gert. : "Übersetzen und Übersetzung im Fremdsprachenunter-
richt". *Schule und Forschung: Übersetzen und Fremd-
sprachenunterricht*. Karl-Richard Bausch, Franz-Rudolf
Weller (Hrsg.) Frankfurt a. M.; Berlin; München:
Diesterweg, 1981, ss. 61-72.
- Kalman, G. C. : "Çeviride Bazı Sınır Durumlar " (Çev. Güzin Özkan),
Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi. Sayı: 14, İstanbul:
Metis Yayınları. 1991, ss. 72 - 75.
- Kerman, Zeynep. : *1862 - 1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye
Yapılan Tercüme Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul:
1978

- Kocaman, Ahmet. : "Türkçe Çevirilerde Dil kullanımı Üzerine ". *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*. Ankara: Dil Derneği Yay. 5, 1994, ss. 42-47.
- Kostantinovic, Zoran.: "Ulusal Kültürlerin Gelişmesinde Çevirinin İşlevi ". (Çev. Ahmet Cemal), *Bağlam* (İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Almanca Bölümü Dergisi), İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, Sayı: 1, 1979, ss. 268 - 274.
- Koller, Werner. : *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 4.Völlig neu bearb. Aufl.Heidelberg: Wiesbaden: Quelle U. Meyer,1992.
- : *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, 2.durchges. u.erg. Aufl.Heidelberg: Quelle U.Meyer,1983.
- Krings, Hans P. : "Übersetzen und Dolmetschen", *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, hrsg. v. Karl-Richard Bausch et al., 2., unveränderte Aufl., Tübingen: Francke, 1991, ss. 273-280.
- Lexikon. : *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, Mannheim - Wien - Zürich: 1979, Bd. 24.
- Mounin, Georges. : (Übersetzt ins Deutsche von:Harro Stammerjohann). *Die Übersetzung:Geschichte-Theorie-Anwendung*. München: Nymphenburger verlagshandlung,1967.
- Neuer, Gerhard-
Hunfeld, Hans. : *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts: Eine Einführung* ,Fernstudieneinheit 4. Langenscheidt. 1993.

- Nida, Eugene. A. : "Çevirmenin Görevi" (Çev. Yurdanur Salman), *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*. Sayı:1, Metis Yayınları. İstanbul: 1987, ss. 95 - 106.
- Oettinger, A. Gervin. : " The Problem of Translation " (Übersetzt ins Deutsche von: H. Resele- H.J. Störig. " Das Problem der Übersetzung "). *Das Problem des Übersetzens*. H. J. Störig. (Hrsg.), Stuttgart: 1963, ss. 410-442.
- Paepcke, Fritz. :*Im Übersetzen Leben: Übersetzen und Textvergleich*. (Hrsg. von K. Berger u. H. Michael Speier.) Tübingen: Narr, 1986.
- Petioky, Viktor. :"Fachsprachen in der Übersetzer und Dolmetscherausbildung". *Übersetzer und Dolmetscher: (Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis)*. Kapp, Volker (Hrsg.). 3. Aufl. Tübingen. UTB Francke, 1991, ss. 109-122.
- Pınar, Nedret. : *Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Çeviri*. İstanbul:1991
- Popoviç, Anton. : Dictionary for the analysis of literary translation, 1976.(Çev: S.Karantay,Y.Salman).*Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Metis Yayınları, Aralık 1987.
- Reiss, Katharina. : "Metne Bağımlı Çeviri Stratejileri ". (Çev. Güzide Refiğ), *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 3, İstanbul: Metis Yayınları, 1988, ss. 72 - 82
- : " Betik Tipi ve Çeviri Yöntemi ". (Çev. Ahmet Cemal), *Bağlam* (İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

- Almanca Bölümü Dergisi), İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, Sayı: 1, 1979, ss. 308 - 316.
- Schleiermacher, F. : "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens ". *Das Problem des Übersetzens*. H.J. Störig (Hrsg.). Stuttgart: 1963, ss. 38-70.
- Senemoğlu, Osman.: (Çev.)"Roman Jakobson" *20. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*. Vardar Berke ve Diğerleri. Ankara: TDK Yayınları: 511,1983 ss. 172-189.
- Stolze, Radegundis. :*Übersetzungstheorien: Eine Einführung*. Tübingen: Narr, 1994.
- Tanpınar, A. Hamdi. : *XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul : 1976.
- Türk Dil Kurumu. : *Türkçe Sözlük*. 6. Baskı. Ankara:TDK Yayınları.Sayı:403 1979.
- Ülken, H. Ziya. : *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: 1979
- Vardar, Berke. : "Dilbilim Açısından Çeviri." *Türk Dili:Aylık Dil ve Yazın Dergisi*(Çeviri Sorunları Özel Sayısı) Cilt:38, Sayı:322, 1978 ss. 65-71
- Wahrig, Gerhard. : *Wahrig Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1986.
- Willett, Ruth. : "Die Ausbildung zum Konferenzdolmetscher". *Übersetzer und Dolmetscher. (Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis)*. Kapp, Volker (Hrsg.). 3. Aufl. Tübingen: UTB, Francke, 1991, ss. 87-109.

- Wilss, Wolfram. :**Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden.**
Ernst Klett V. Stuttgart: 1977
- : **Kognition und Übersetzen.** Zu Theorie und Praxis der
menschlichen und der maschinellen Übersetzung. Tübingen:
1988.
- :"Die Bedeutung des Übersetzens und Dolmetschens in
der Gegenwart ". **Übersetzer und Dolmetscher (Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis.)** Kapp,
Volker (Hrsg.). 3. Aufl. Tübingen: UTB, Francke, 1991,
ss.13-26
- Yaşar, A.Necmi. : "Türkiye'de Çeviri Hareketleri". **Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi.** Cilt:1, Sayı:9, Kasım 1993, ss.
133-143.